IONEL CHIRA

GRAMATICA LIMBII LATINE

UNIVERSITATEA DIN ORADEA
FACULTATEA DE TEOLOGIE ORTODOXĂ

Pr. lect. univ. dr. IONEL CHIRA

GRAMATICA LIMBII LATINE

Fonetică. Morfologie. Sintaxă

ORADEA
2011

STUDIU INTRODUCTIV

Civilizaţia romană a luat naştere într-o mică aşezare pe malurile Tibrului, întemeiată, potrivit legendelor, la 21 aprilie 753 a. Hr.(Ab Urbe condita).[1] Cercetările arheologice atestă din sec. X a. Hr., pe colina Palatin, situată pe malul stâng al Tibrului, la 20 km. de vărsarea fluviului în Marea Tireniană, vestigiile celei mai vechi aşezări umane de pe teritoriul viitoarei Rome, iar pe colina Quirinal, cu un secol mai târziu, ia naştere o altă aşezare de tip rural.

La mijlocul sec. al VII-lea a.Hr. aceleaşi descoperiri arheologice, atestă efectiv o remarcabilă concentrare de forţe materiale pe meleagurile viitoarei Rome, în cadrul dezvoltării asa-numitelor culturi laţiale (după numele regiunii din centrul şi vestul peninsulei italice - *Latium*).

Tradiţia romană evocă îndepărtatele origini ale Romei ca începând cu fuga lui Enea din Troia, distrusă de ahei la capătul celor zece ani de asediu, şi cu debarcarea acestuia, după multe peregrinări, pe pământul italic, la vărsarea Tibrului în Marea Tireniană. Ascaniu, fiul lui Enea, întemeiază oraşul *Alba Longa,* unde vor domni ca regi doisprezece din descendenţii săi, iar fiica unuia dintre aceştia, vestala *Rhea Silvia,* dă naştere la doi gemeni, fii ai zeului Marte, ROMULUS şi REMUS, abandonaţi pe apele Tibrului, găsiţi şi crescuţi de un păstor şi hrăniţi de o lupoaică într-o peşteră din vecinătatea Palatinului. După mai mulţi ani (în

[1] Horia C. Matei, *O istorie a lumii antice,* Editura Universitas, Chişinău, 1993, p. 250 - 251.

753 ab Urbe condita) cei doi fraţi hotărăsc să întemeieze pe Palatin o cetate care va purta numele de Roma, în cinstea lui Romulus (primul rege legendar al Romei).

Limba latină face parte din marea familie a limbilor indo-europene. Prin titulatura de „ familie indo-europeană ” se înţelege popoare, care cu două mii de ani a. Hr. erau deja răspândite în Europa şi Asia. Dintre aceste popoare îi amintim pe indo-iranieni, balto-slavi, greci, traco-daci, celţi şi **italici** (italioţi). Neatestată de vreun document scris, limba indo-europeană a fost reconstituită totuşi de lingvişti prin compararea trăsăturilor comune ale limbilor care au continuat-o. Aceste limbi se caracterizează prin faptul că, pentru a exprima diferitele raporturi gramaticale, cuvintele îşi modifică terminaţiile, uneori chiar şi rădăcina; de aceea ele se numesc limbi flexionare (*flexio, -onis* = îndoire, flexiune).[2]

Dintre popoarele enumerate, ca făcând parte din marea familie a limbilor indo-europene, **italicii** s-au împărţit la un moment dat în două: umbro-sabelini (samniţi, sabini, umbrii) şi **latini**.

Latinii, locuitori de câmpie fără puncte naturale de apărare, au construit curând cetăţi de apărare împotriva vecinilor. Roma, n-a fost la început decât o astfel de cetăţuie (*Roma quadrata*), care lupta disperat pentru supravieţuire. Incursiunile sabinilor şi etruscilor au amestecat cu elemente străine populaţia autohtonă a Romei şi din această fuziune de elemente (latin, sabin şi etrusc) au ieşit romanii care, ajutaţi de situaţia deosebită a Romei, de spiritul lor politic şi de patriotism, şi-au impus autoritatea în Latium.

Limba latină este aşadar, idiomul vorbit mai întâi în Latium, regiune a Italiei antice, unde s-a întemeiat şi a înflorit Roma. După războaie de cucerire purtate timp de secole, Roma ajunge de la stăpâna întregii Peninsule Italice la capitala unui vast

[2] Maria Pârlog, *Gramatica limbii latine,* Editura ALL, Bucureşti, 1996, p. 7.

imperiu, care prin legiunile romane, magistraţii şi negustorii ei, în numele „ Senatului şi Poporului Roman ”, poartă limba latină de la Oceanul Atlantic până la Marea Neagră, din Britania până în Africa, de la Rin şi Dunăre la Tigru şi Eufrat şi până la Marea Caspică.

Limba latină este deci o limbă indo-europeană, care face parte din grupa limbilor italice, alături de limba *oscă,* vorbită în sud (Campania şi Samnium), cunoscută din numeroase inscripţii, şi limba *umbrică,* vorbită în nord-estul Latium-ului, cunoscută mai ales prin Tablele Eugubine.[3]

În Italia, latina a câştigat teren târziu, întrucât umbriana a dispărut abia după anul 90 a. Hr., osca şi celtica la începutul erei noastre, iar în sudul Peninsulei şi Sicilia se vorbea intens greceşte. Cu toate acestea, în ţinuturile cucerite, latina s-a răspândit foarte repede, dacă avem în vedere regiunea Africii, Spania, sudul Galliei, sudul Dunării, şi mai timid în restul Galliei, mai slab în Britania, iar în Grecia şi Asia Mică n-a avut succes în faţa unei civilizaţii superioare.

Multe din popoarele acestei întinse împărăţii au pierit, numele multora a fost uitat, dar limba latină în atâtea veacuri nu a încetat de a fi vorbită, scrisă şi studiată. Departe de a fi „ o limbă moartă ”, cum este numită deseori, limba latină continuă să trăiască în limbile romanice, care, dacă nu sunt vorbite pe întregul teritoriu stăpânit odinioară de poporul roman, în schimb au pătruns şi în America, din Canada până în Ţara de Foc.[4]

Limbile romanice sau neolatine sunt forme evoluate ale limbii latine (în varianta ei populară vorbită), asupra căreia s-au exercitat influenţe variate şi puternice. Între aceste limbi, pe lângă italiană, franceză, spaniolă, portugheză, sardă şi provensală, un loc

---

[3] Virgil Matei, *Gramatica limbii latine*, Editura Scripta, Bucureşti, 1996, p. 15.
[4] J. Michel, *Grammaire de base du latin,* Klincksieck, Paris, 1962, p. 6, apud Maria Pârlog, *op.cit.*, p. 6.

deosebit îl ocupă limba română, continuatoare a latinei populare vorbite în Dacia şi în nordul Peninsulei Balcanice. Structura gramaticală a limbii noastre, sistemul ei fonetic, precum şi o bună parte din lexic sunt latineşti, păstrând în chip uimitor asemănarea cu limba latină. În consecinţă, studiul limbii latine are o deosebită importanţă nu numai pentru că prin această limbă s-a transmis timpurilor moderne cultura antichităţii greco-romane, ci şi pentru că este calea firească de cunoaştere a evoluţiei limbii române şi instrumentul indispensabil pentru însuşirea ei pe baze ştiinţifice.
Vocabularul latin este compus:[5]

a) dintr-un mic număr de cuvinte etrusce, mai ales termeni religioşi: ***haruspex*** = prezicător după măruntaiele jertfelor.
b) dintr-un fond italic, conţinând pe lângă cuvinte latine, forme dialectice sau elemente osco-umbriene (***asinus, bos, lupus, popina*** = han, cârciumă).
c) dintr-un mare număr de cuvinte greceşti, datorită relaţiilor stabilite între cele două popoare: ***schola, thesaurus, philosophia, theatrum, hydraulus*** = orgă hidraulică, etc.
d) din termeni împrumutaţi din limbile barbare: limba galică (***solum, cucullus*** = glugă, *basiare* = a săruta, ***alauda*** = ciocârlie, etc.), punică (***mappae*** = jocuri de circ, ***tunica*** = tunică).

Studiul limbii latine are o importanţă deosebită pentru noi deoarece:

-adevărata cultură ne vine de la clasicii latini şi greci;
- ne îmbogăţim cunoştinţele lingvistice, istorice şi literare;
- serveşte ca bază pentru cunoaşterea culturii şi civilizaţiei romane;
- contribuie la formarea raţionamentului educativ;
- avem acces la informaţii directe despre viaţa, activitatea şi operele Sfinţilor Părinţi;

[5] Virgil Matei, *op. cit.,* p. 16.

- studiile clasice duc la izvorul culturii şi ştiinţei europene de azi;
- toate ştiinţele exacte, moderne operează din plin cu termeni care provin din limbile greacă şi latină;
- putem studia în original Sfânta Scriptură;
- cea mai mare parte a izvoarelor vechii istorii româneşti sunt scrise în limbile greacă şi latină;
- oferă o anumită disciplină spirituală;
- ne oferă cheia cu care putem ajunge cu adevărat la sursele civilizaţiilor europene;
- 60 % din vocabularul limbii române este de origine latină;
- ne familiarizăm cu originile propriei noastre limbi;
- ne formăm claritatea exprimării, gândirii şi a spiritualităţii noastre;
- ne dezvoltăm propriul vocabular;
- ne facilitează învăţarea altor limbi moderne, întrucât cuvinte latineşti regăsim uşor în limbile romanice,
- vom putea lectura şi traduce texte teologice din operele Sfinţilor Părinţi.

NOŢIUNI DE FONETICĂ

ALFABETUL limbii latine cuprinde 23 de litere: A, B, C, D, E, F, G, H, I, K, L, M, N, O, P, Q, R, S, T, V, X, Y, Z şi a fost împrumutat de la etrusci, popor din regiunea centrală a Peninsulei italice, care la rândul lor l-au împrumutat de la greci.

VOCALELE se deosebesc între ele după timbru (rezonanţa specifică fiecăreia), după gradul de închidere şi după cantitate (durata de timp necesară pentru rostirea lor).

După cantitate vocalele sunt: *lungi* – **ā, ē, ī, ō, ū.**
: *scurte* - **ă, ĕ, ĭ, ŏ, ŭ.**

După timbru vocalele se împart în: *palatale* – **e, i.**
: *mediale* - **a.**
: *velare* - **o, u.**

Cantitatea vocalelor în limba latină este de o importanţă deosebită deoarece poate decide sensul cuvântului sau rolul său în propoziţie.

Astfel: *m**ă**lum* = răul *p**ŏ**pulus* = popor
*m**ā**lum* = măr. *p**ō**pulus* = plop.

DIFTONGII ***au, eu, ei, ia, io, ie, iu, ui*** – se pronunţă separat, în timp ce ***ae*** şi ***oe*** au valoarea unui singur sunet: [e].
Totuşi există cazuri când aceste două vocale se citesc separat, punându-se trema pe vocala „ ë ”, la fel ca şi în cuvintele: ***aër, poëta.***

CONSOANELE [6] se împart după cum urmează :

- ASPIRATĂ : **h**
- LICHIDE : **l, r** (sonore)
- NAZALE : **m, n** (sonore)
- SIFLANTE LABIO - DENTALE : **f** (surdă), **v** (sonoră)
- SIFLANTE – DENTALE : **s** (surdă), **z** (sonoră)
- OCLUSIVE – LABIALE : **p** (surdă), **b** (sonoră)
- OCLUSIVE – DENTALE : **t** (surdă), **d** (sonoră)
- OCLUSIVE – PALATALE : **c, k, q** (surde), **g** (sonoră)
- **i** – consoană.

SILABELE pot fi în funcţie de cantitatea vocalelor: *scurte* sau *lungi*, după cum urmează:

1. Silabele care conţin o vocală lungă sau un diftong sunt lungi **prin natura** lor (*au-dio, mā-ter, ma-nē-re, ti-mē-re, etc.*)
2. Silabele a căror vocală este urmată de două consoane sunt lungi **prin poziţie** (*făc-tus, Măr-tis, ma-gīs-tra, etc.)*
3. Silabele care au o vocală scurtă sunt scurte **prin natura** lor (*cre-dĕ-re, ho-mĭ-nem, etc.)*
4. Silabele a căror vocală este urmată de o altă vocală sunt scurte **prin poziţie** (*fa-cĭ-o, ca-pĭ-o, pro-prĭ-us, etc.).*

[6] N. I. Barbu, Toma I. Vasilescu, *Gramatica latină,* Editura Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1969, p. 11.

ACCENTUL se pune după următoarele reguli:

- cuvintele formate dintr-o singură silabă (monosilabice), au accentul pe acea silabă: *híc, pró, fúi.*
- cuvintele formate din două silabe (bisilabice), au accentul pe prima silabă indiferent de cantitatea ei, **şi niciodată pe ultima**: *síl-va, ví-ta, dé-a* .
- cuvintele formate din trei sau mai multe silabe au accentul:

a) pe penultima, dacă este lungă (*a-mí-cus, pe-ri-cu-ló-sus, ro-má-nus);*

b) pe antepenultima, dacă penultima este scurtă: (*ín-su-la, mo-dés-ti-a, gá-lli-cus).*

PRONUNŢIA în limba latină cunoaşte două curente de opinie: pe de-o parte cea care recomandă pronunţia „ tradiţională ”, apropiată de limba română cu foarte puţine excepţii, şi pe de altă parte cea care recomandă pronunţia „ *restituta* ” prin care se încearcă redarea rostirii din epoca clasică a limbii latine (epoca lui Caesar şi Cicero, sec. I a. Hr.).[7]

Noi vom utiliza pronunţia „ *tradiţională* ”, asemănătoare cu cea a limbii române, însă cu următoarele excepţii:

- **c, g** urmate de **i** sau **e** (*Cicero, civis, gigno, gemere*);
- **ch,** se pronunţă *”h”* ca în „ paroh ” (*pulcher, schola*);
- **ph** = *„ f ”* (*philosophus*);
- **rh, th** = *“r”* şi *” t”* , uşor aspirat (*Rhenus, Athenae*);

[7] Anne Quesemand, *Limba latină,* Editura Teora, Bucureşti, 1996, p. 6.

- **t** urmat de **i** = *“ţi”* (*nation, lectio*), excepţie fac cuvintele împrumutate (*Militiades, Aegyptus*) şi cele care conţin grupul **ti** având înaintea lui pe **s, x, t,** se vor pronunţa *“ ti”*;

- **s** intervocalic se pronunţă tot *“ s”* (*rosa, causa*);

- **qu** = *”cv”* (*aqua, qui, quattuor*);

- **nqu** = *„ ngv ”* (*lingua*);

- **consoanele duble** = ca şi cele simple (*Brittania, dissimilis*).

MORFOLOGIA

Morfologia este partea gramaticii care cuprinde regulile privitoare la forma cuvintelor şi la modificările acestora în comunicare (vorbire).

După posibilitatea de a-şi schimba sau nu forma în comunicare , părţile de vorbire se clasifică în două grupe:

a) FLEXIBILE
- Substantivul
- Adjectivul
- Pronumele
- Numeralul
- Verbul

b) NEFLEXIBILE
- Adverbul
- Prepoziţia
- Conjuncţia
- Interjecţia .

În raport cu părţile de vorbire din limba română, observăm că în limba latină nu există *articolul* . Astfel, spre exemplu, cuvântul ***silva*** se va traduce atât *pădure, pădurea* cât şi *o pădure.*

Latinii grupau părţile de vorbire în trei categorii:[8]

1. **Nomen** (substantivum, adiectivum, pronumen şi numerale)
2. **Verbum**
3. **Particulae** (adverbium, praepositio, coniuntio şi interiectio).

[8] I.I. Bujor, Fr. Chiriac, *Gramatica limbii latine*, EIBMBOR, Bucureşti, 1957, p. 7-8.

I. SUBSTANTIVUL

Substantivul este partea de vorbire flexibilă care denumeşte fiinţe, lucruri, fenomene ale naturii, ... şi se împarte **după înţeles** în *comune* şi *proprii,* iar **după formă** în *simple* şi *compuse.*

În limba latină există două numere [9] (singular şi plural), trei genuri (masculin, feminin şi neutru) şi şase cazuri (Nominativul, Genitivul, Dativul, Acuzativul, Ablativul şi Vocativul) .

Genul Masculin cuprinde toate numele de fiinţe bărbăteşti, precum şi acele nume de lucruri în care imaginaţia primitivă a văzut însuşiri de fiinţe bărbăteşti.

Genul Feminin cuprinde toate numele de fiinţe feminine, precum şi acele nume de lucruri în care imaginaţia primitivă a văzut însuşiri de fiinţe feminine.

Genul Neutru cuprinde în general numai nume de lucruri. Genurile masculin şi feminin mai poartă numele de *însufleţite,* iar genul neutru de *neînsufleţite*.

Există unele substantive care exprimă ambele sexe. Acestea se numesc substantive *epicene* „ *nomina epicoena"* (*aquila, corvus, felis, vulpes, passer, rana, cancer*).

În indo-europeană au existat 8 cazuri, însă limba latina a păstrat doar şase, sincretizând în cazurile moştenite şi funcţiile cazurilor dispărute, după cum urmează: ***nominativul*** este cazul subiectului, atributului adjectival, apoziţiei şi al numelui predicativ faţă de un subiect în acest caz; ***genitivul*** este cazul atributului substantival şi al

[9] Există şi unele urme de dual din indo-europeană: ***duo*** - „ doi ", ***ambo*** – „ amândoi ".

complementului după anumite verbe ca verbele memoriei şi condamnării; ***dativul*** este cazul complementului indirect, al scopului, al interesului, avantajului, etc.; ***acuzativul*** este cazul complementului direct după verbe tranzitive (mai exprimă direcţia şi durata în spaţiu şi timp a acţiunii); ***ablativul*** este cazul în care s-au contopit funcţiile Instrumentalului şi Locativului, exprimând punctul de plecare în spaţiu şi timp (Abl.), instrumentul acţiunii (I), spaţiul şi timpul acţiunii (L), modul, cauza, etc.; ***vocativul*** este cazul apelativ şi nu are funcţie sintactică.[10]

Trecera unui substantiv prin toate formele pe care le poate îmbrăca în propoziţie se numeşte *declinare.* Aceste declinări se disting între ele după terminaţia genitivului la singular şi anume:

- declinarea I = **ae**
- declinarea a II-a = **i**
- declinarea a III-a = **is**
- declinarea a IV-a = **us**
- declinarea a V-a = **ei.**

Repartizarea genurilor pe declinări este următoarea:

- declinarea *I* şi *a V-a* conţine feminine (excepţii masculine)
- declinarea *a II-a* şi *a IV-a* conţine masculine şi neutre (excepţii feminine)
- declinarea *a III-a* conţine însufleţite (m, f) şi neînsufle – ţite (n).

[10] Conf. Dr. Felicia Ştef, *Curs de limba latină,* Editura Romfel, Bucureşti, 1993, p. 7.

D e c l i n a r e a I

Cuprinde substantive în general feminine cu tema în – *a* , dar şi câteva excepţii de genul masculin reprezentate de nume de bărbaţi, de ape (fluvii) şi de ocupaţii bărbăteşti. Flexiunea masculinelor este identică cu a femininelor.

1. Nume de bărbaţi: *Sylla, Cinna, Catilina, Numa, Porsenna,* etc.

2. Nume de fluvii şi râuri: *Garumna, Trebia, Sequana* (Sena), *Aluta, Hadria* (Marea Adriatică), *Mosella.*

3. Nume de ocupaţii bărbăteşti: *poëta,-ae* (poet), *nauta,-ae* (corăbier), *agricola,-ae* (agricultor), *auriga,-ae* (vizitiu), *incola,-ae* (locuitor), *conviva, -ae* (oaspete), *scriba, -ae* (scriitor), *collega,-ae* (coleg), *athleta,-ae* (atlet), *scurra,- ae* (măscărici).

F l e x i u n e a

S i n g u l a r			P l u r a l	
	feminin	masculin	feminin	masculin
N. V.	ecclesi-**a**	poët-**a**	ecclesi-**ae**	poet-**ae**
G.	ecclesi-**ae**	poet-**ae**	ecclesi-**ārum**	poet-**ārum**
D.	ecclesi-**ae**	poet-**ae**	ecclesi-**is**	poet-**is**
Ac.	ecclesi-**am**	poet-**am**	ecclesi-**as**	poet-**as**
Abl.	ecclesi-**ā**	poet-**ā**	eclesi-**is**	poet-**is**

Observaţii

● Dativul se poate traduce şi ***pentru biserică*** ca răspuns la întrebarea *pentru cine* ?

● Ablativul se traduce, în general, cu ajutorul unei prepoziţii: *în, cu, prin, de la, de,* etc., în funcţie de context.

● Terminaţia veche a genitivului singular **- as** s-a păstrat în cuvântul *familias* şi a rămas ca un arhaism în locuţiuni precum: ***pater familias*** (tată de familie)**,** ***mater familias*** (mamă de familie).

● Pentru a distinge forma feminină a substantivelor ***dea,-ae*** (zeiţă), ***filia,-ae*** (fiică) şi ***liberta,-ae*** (libertă, fostă sclavă), de cea masculină a declinării a II-a la substantivele ***deus,-i*** (zeu, Dumnezeu), ***filius,-ii*** (fiu), ***libertus,-i*** (libert, fost sclav) dativul şi ablativul plural al femininelor primesc terminaţia mai veche **– abus.** Astfel vom avea: ***deabus, filiabus, libertabus.***[11]

● Unele substantive de declinarea I sunt substantive *pluralia tantum* (folosite numai la plural):[12]

- *angustiae,- ārum* = strâmtoare
- *deliciae,- ārum* = *plăcere*
- *divitiae, - ārum* = *bogăţie*
- *nuptiae,-ārum* = *căsătorie*
- *insidiae,-ārum* = *capcană, cursă*
- *reliquae,- ārum* = *rămăşiţe*
- *Kalendae,- ārum* = *prima zi a lunii*
- *Athenae, ārum*
- *Thebae,- ārum*

● Anumite substantive de declinarea I au înţeles diferit de la singular la plural: - *littĕra, ae* la singular = literă
plural = litere, scrisori.
- *fortūna,ae* la singular = noroc, soartă
plural = bogăţie
- *copia,ae* la singular = belşug
plural = trupe.

[11] Gh. I. Şerban, *Compendiu de gramatică. Culegere de texte latine,* Editura Porto-Franco, Galaţi, 1995, p. 124.
[12] Maria Pârlog, *Gramatica limbii latine,* Editura ALL, Bucureşti, 1996, p. 18.

► De declinat la alegere – Exemple:

- *vita,-ae* = viaţă
- *via,-ae* = drum
- *amicitia, ae* = prietenie
- *culpa,- ae* = greşeală
- *aqua,ae* = apă
- *memoria,-ae* = memorie
- *schola,- ae* = şcoală
- *ara,-ae* = altar
- *natura,-ae* = natură
- *femina,- ae* = femeie
- *invidia,-ae* = invidie
- *flamma,-ae* = flacără
- *concordia,-a e* = unire
- *pueritia,-ae* = copilărie
- *terra,-ae* = pământ
- *ira,-ae* = mânie
- *linqua,-ae* = limbă
- *pugna,-ae* = luptă
- *sapientia,-ae* = înţelepciune
- *columba,-ae* = porumbel
- ecclesia, -ae = biserică

D e c l i n a r e a a II – a

Substantivele de declinarea a II – a sunt de genul masculin, feminin şi neutru având la Nominativ singular – ***us, - er, - ir, - um*** iar la Genitiv singular – ***i***. Cele care se termină în – ***us*** sunt toate **masculine** cu următoarele excepţii de gen **feminin** şi **neutru**:

1. **Feminine în – us:**

a) nume de ţări, oraşe, insule: *Aegyptus, Tyrus, Ephesus, Rhodus, Corinthus, Cyprus, Chersonesus, Peloponēsus.*

b) nume de arbori: *ulmus,-i* (ulm), *prunus,-i* (prun), *fagus,-i* (fag), *pirus,-i* (păr), *cerasus,-i* (cireş), *platanus,-i* (platan), *mālum,-i (măr), pōpulus,-i* (plop).

c) Alte substantive feminine: *alvus,-i* (pântece), *colus,-i* (furcă de tors), *humus,-i* (pământ), *carbasus,-i* (pânză de in), *vannus,-i* (lopată, coş de vânturat).

2. **Neutre în – us:** *pelăgus,-i* (mare), *virus,-i* (otravă), *vulgus,-i* (popor de rând, norod).

F l e x i u n e a

S i n g u l a r				
N.	domin-**us**	puer	vir	templ-**um**
G.	domin-**i**	puer-**i**	vir-**i**	templ-**i**
D.	domin-**o**	puer-**o**	vir-**o**	templ-**o**
Ac.	domin-**um**	puer-**um**	vir-**um**	templ-**um**
Abl.	domin-**o**	puer-**o**	vir-**o**	templ-**o**
V.	domin-**e**	puer	vir	templ-**um**
P l u r a l				
N:	domin-**i**	puer-**i**	vir-**i**	templ-**a**
G.	domin-**ōrum**	puer-**ōrum**	vir-**ōrum**	templ-**ōrum**
D.	domin-**is**	puer-**is**	vir-**is**	templ-**is**
Ac.	domin-**os**	puer-**os**	vir-**os**	templ-**a**
Abl.	domin-**is**	puer-**is**	vir-**is**	templ-**is**
V.	domin-**i**	puer-**i**	vir-**i**	templ-**a**

Observaţii

● Substantivele de declinarea a II – a terminate în **- us** au Vocativul singular diferit de Nominativ, în timp ce toate celelalte au Vocativul singular şi plural identic cu Nominativul.

● Substantivele terminate în **– er** şi **– ir** se declină la fel ca cele în **– us**.

● Regula generală a neutrelor indiferent de declinare esta aceea că au la singular şi plural trei cazuri identice: Nominativ, Acuzativ şi Vocativ.

● Substantivele terminate în **– um** sunt de genul neutru.

● Numele proprii terminate în **– ius, - aius,** şi **- eius** fac Vocativul singular în

- i: *Lucius – Luci, Caius – Cai, Pompeius – Pompei,* dar şi substantivele: *filius, meus, genius* fac tot în **–i** Vocativul singular după cum urmează: *– fili, – mi, – geni.*

● *Deus* [13] şi *agnus* (când înseamnă mielul lui Dumnezeu) fac Vocativul singular la fel cu Nominativul.

► De declinat la alegere - Exemple:

● *agnus,-i* = miel
● *vir,-i* = bărbat
● *arcānum,-i* = taină
● *dominus,-i* = stăpân
● *vesper,-i* = seară
● *templum,-i* = templu
● *discipulus,-i* = elev
● *mundus,-i* = lume
● *gener,- i* = ginere
● *aurum, -i* = aur
● *sepulcrum,- i* = mormânt
● *amicus,-i* = prieten
● *liber,-bri* = carte
● *miraculum,-i* = miracol
● *Apostŏlus, -i* = Apostol
● *minister, -tri* = servitor
● *socer,-i* = socru
● *bellum, -i* = război
● *christianus,-i* = creştin
● *faber, -bri* = meşter
● *festum,-i* = sărbătoare
● paradīsus,-i = paradis

[13] La plural substantivul *Deus* are mai multe forme cauzale: N. V. (dei, dii,di), G. (deōrum, deum), D. Abl. (deis, diis, dis), Ac. (deos).

- *regnum,- i* = domnie
- *magister,-tri* = profesor

D e c l i n a r e a a III – a

Declinarea a III – a cuprinde şi distinge morfologic, pe de o parte, genul însufleţit (masculin şi feminin) iar pe de altă parte, genul neînsufleţit (neutru) şi se identifică cu ajutorul dicţionarului. Întrucât unele substantive au terminaţia Nominativului foarte variată, ele se împart formal în ***imparisilabice*** [14] (cu număr inegal de silabe între Nominativ şi Genitiv singular) şi ***parisilabice*** (cu număr egal de silabe între Nominativ şi Genitiv singular).

Substantivele parisilabice masculine şi feminine se deosebesc în declinare de cele imparisilabice prin aceea că au genitivul plural în **– *ium*** iar neutrele parisilabice se deosebesc de neutrele imparisilabice prin aceea că au:

a) Genitivul plural în **– *ium***;
b) Nominativul, Acuzativul şi Vocativul plural în **– *ia***;
c) Ablativul singular în **–*i***.

[14] i*mpar, imparis* = neegal, neasemănător; *par, paris* = egal, asemănător.

Substantive imparisilabice

MASCULINE

► De declinat la alegere - Exemple:

- *virtus,-utis* = virtute
- *miles,-itis* = soldat
- *homo,-ĭnis* = om
- *dolor,-ris* = durere
- *orator,-oris* = orator
- *pudor,-oris* = ruşine
- *rex, gis* = rege
- *latro,-onis* = tâlhar
- *amor,-oris* = iubire
- *proditor,-oris* = trădător
- *sopor,-oris* = somn
- *sculptor,-oris* = sculptor

	S i n g u l a r	P l u r a l
N.	virtus	virtut-**es**
G.	virtut-**is**	virtut-**um**
D.	virtut-**i**	virtut-**ibus**
Ac.	virtut-**em**	virtut-**es**
Abl.	virtut-**e**	virtut-**ibus**
V.	virtus	virtut-**es**

FEMININE

► De declinat la alegere - Exemple:

- *vox,-cis* = voce
- *lux,-cis* = lumină
- *nex,-cis* = moarte
- *lex, -gis* = lege
- *oratio,-onis* = cuvântare
- *virgo,-inis* = fecioară
- *aetas,-atis* = vârstă
- *voluntas,-atis* = voinţă
- *cupiditas,-atis* = dorinţă
- *tellus, -uris* = pământ

	Singular	Plural
N.	vox	voc-**es**
G.	voc-**is**	voc-**um**
D.	voc-**i**	voc-**ibus**
Ac.	voc-**em**	voc-**es**
Abl.	voc-**e**	voc-**ibus**
V.	vox	voc-**es**

NEUTRE

► De declinat la alegere - Exemple:

- *iter,- itineris* = drum
- *cor,- cordis* = inimă
- *corpus,- oris* = corp
- *nomen,- inis* = nume
- *carmen,- inis* = poezie, cântec
- *vulnus,-eris* = rană
- *pectus,-oris* = piept
- *ius,- iuris* = drept
- *rus, -ruris* = *sat*, ţară
- *scelus, -eris* = crimă

	Singular	Plural
N.	carmen	carmin-**a**
G.	carmin-**is**	carmin-**um**
D.	carmin-**i**	carmin-**ibus**
Ac.	carmin-**em**	carmin-**a**
Abl.	carmin-**e**	carmin-**ibus**
V.	carmen	carmin-**a**

Substantive parisilabice

MASCULINE

► De decinat la alegere - Exemple:

- *civis,-is* = cetăţean
- *hostis,- is* = duşman
- *panis, -is* = pâine
- *piscis, -is* = peşte [15]
- *ignis, -is* = foc
- *anguis, -is* = şarpe
- orbis, -is = glob pământesc
- mensis, -is = lună

	Singular	Plural
N.	pisc-**is**	pisc-**es**
G.	pisc-**is**	pisc-**ium**
D.	pisc-**i**	pisc-**ibus**
Ac.	pisc-**em**	pisc-**es**
Abl.	pisc-**e**	pisc-**ibus**
V.	pisc-**is**	pisc-**es**

FEMININE

►De declinat la alegere - Exemple:

- *avis, -is* = pasăre
- *apis, -is* = albină
- *vitis, -is* = viţă-de-vie
- *vulpes, -is* = vulpe
- vestis, -is = haină
- *sedes, -is* = aşezare
- fames, -is = foame
- navis, -is = corabie
- auris, -is = ureche
- sitis, -is = sete

[15] Constantin Lăzărescu, Andrei Marin, *Manual de Limbi clasice,* Manual pentru Seminariile Teologice, anul III, EIBMBOR, Bucureşti, 1993, p. 29.

	Singular	Plural
N.	av-**is**	av-**es**
G.	av-**is**	av-**ium**
D.	av-**i**	av-**ibus**
Ac.	av-**em**	av-**es**
Abl.	av-**e**	av-**ibus**
V.	av-**is**	av-**es**

NEUTRE

► De declinat la alegere - Exemple:

- *mare, -is* = mare
- *animal, -is* = animal
- *nectar, -is* = nectar
- conclave, -is = cameră
- monile, -is = colier
- tribunal, -is = tribunal

	Singular	Plural
N.	mare	mar-**ia**
G.	mar-**is**	mar-**ium**
D.	mar-**ī**	mar-**ibus**
Ac.	mar-**e**	mar-**ia**
Abl.	mar-**ī**	mar-**ibus**
V.	mare	mar-**ia**

Observaţii

● Declinarea a III – a cuprinde teme terminate în:
- consoane
- vocale şi comportă anumite subdiviziuni.

I. **Temele terminate în consoane** se împart în următoarele subdiviziuni***:***

1. Teme în oclusive

a) labiale: *ops,* genitiv – *opis;*
princeps, genitiv – *princĭpis.*
b) guturale: *pax,* genitiv – *pacis*;
vox, genitiv – *vōcis.*
c) dentale: *pes,* genitiv – pedis

2. Teme în lichide

a) teme în ***– l*** : *sōl,* genitiv – *sōlis*;
sāl, genitiv – sālis.
b) teme în ***- r*** : *pater,* genitiv – *patris.*

3. Teme în nazale

a) teme în ***– m*** : *hiems,* genitiv – *hiĕmis.*
b) teme în ***– n*** : *homo,* genitiv – *homĭnis.*

4. ***Teme în –s*** : *mus,* genitiv – *muris;*
honos, genitiv – *honōris;*
corpus, genitiv – *corporis.*

II. Teme terminate în vocale :

1. ***Teme terminate în – diftong*** **:**

a) substantivul *bos,* genitiv – *bouis.*

b) substantivul *Iupiter,* genitiv – *Iovis.*

2. ***Teme în – u* :** *gru–s,* genitiv – *gru-is* (cocor)
   sus, genitiv – *suis* (porc)
3. ***Teme în – i* :** *turris,* genitiv – *turris.*

- Substantivele *febris* = febră, *pelvis* = lighean, *puppis* = pupă, *secūris* = secure, *sitis* = sete, *turris* = turn, *şi unele nume de oraşe şi râuri, ca Tibĕris* = Tibru, *Neapŏlis* = Neapole, *fac de obicei Acuzativul în* ***– im.***
- Substantivele *canis* = câine, *iuvĕnis* = tânăr, *senex* = bătrân, fac Genitivul plural în ***– um*** iar *sedes* = locaş, *mensis* = lună, *vates* = profet, fac uneori Genitivul plural în ***– ium.***
- Unele substantive de declinarea a III – a comportă câteva neregularităţi în flexiune precum :
  - *bos,- bovis* (bou) are Genitivul plural *boum* iar Dativul şi Ablativul plural *bobus* sau *bubus* ;
  - *sus, suis* (porc) are Dativul şi Ablativul plural *subus.*

D e c l i n a r e a a IV - a

Cuprinde substantive cu tema în – *u* şi sunt în majoritatea lor de genul masculin, câteva neutre (identice ca flexiune cu masculinele) şi câteva feminine. Masculinele şi femininele au – *us* la N. sing., neutrele – *u,* iar la G. sing. toate au – *us*.

MASCULINE
►De declinat la alegere – Exemple:

- exercitus,-us = armată
- actus,-us = act
- usus,-us = folosinţă
- senatus,-us = senat
- fructus,-us = rod, fruct
- spiritus,- us = spirit, suflu
- magistratus,-us = funcţionar public
- consulatus,-us = consulat

	Singular	Plural
N.	spirit-**us**	spirit-**us**
G.	spirit-**us**	spirit-**uum**
D.	spirit-**ui**	spirit-**ibus**
Ac.	spirit-**um**	spirit-**us**
Abl.	spirit-**u**	spirit-**ibus**
V.	spirit-**us**	spirit-**us**

FEMININE
►De declinat la alegere – Exemple:

- acus,-us = ac
- penus,-us = provizie
- domus,-us = casă
- anus,-us = bătrână
- nurus,-us = noră
- porticus,-us = galerie
- ficus,-us = smochin
- tribus,-us = trib

- manus,-us = mână
- quercus,-us = stejar
- pinus,-us = pin

	Singular	Plural
N.	man-**us**	man-**us**
G.	man-**us**	man-**uum**
D.	man-**ui**	man-**ibus**
Ac.	man-**um**	man-**us**
Abl.	man-**ū**	man-**ibus**
V.	man-**us**	man-**us**

NEUTRE

►De declinat la alegere – Exemple:

- gelu,-us = ger
- genu,-us = genunchi
- cornu,-us = corn
- veru,-us = frigare

	Singular	Plural
N.	corn-**u**	corn-**ua**
G.	corn-**us**	corn-**uum**
D.	corn-**ui** (**u**)	corn-**ibus**
Ac.	corn-**u**	corn-**ua**
Abl.	corn-**u**	corn-**ibus**
V.	corn-**u**	corn-**ua**

Observaţii

● Există unele substantive de declinarea a IV –a care au dativul şi ablativul plural terminat –*ubus* în loc de – *ibus.* Acestea sunt: *acus,-us* = ac; *arcus,-us* = arc; *lacus,-us* = lac; *quercus,-us* = stejar; *specus,-us* = peşteră; *artus,-us* = încheietură; *partus,-us* = naştere; *tribus,-us* = trib.
● Substantivul *domus,-us* = casă, are forme şi după declinarea a II –a:

	Singular	Plural
N.	dom-**us**	dom-**us**
G.	dom-**us**	dom-**uum (** dom-**orum)**
D.	dom-**ui**	dom-**ibus**
Ac.	dom-**um**	dom-**os**
Abl.	dom-**o**	dom-**ibus**
V.	dom-**us**	dom-**us**

Declinarea a V - a

Substantivele declinării a V – a se termină la N. sing. în – *es* şi la G. sing. în – *ei.*

Substantivele declinării a V – a sunt puţine la număr şi numai două dintre ele , anume, *res,-ei* = lucru şi *dies,-ei* = zi, au flexiune completă, după cum urmează:

	Singular		Plural	
N.	r-**es**	di-**es**	r-**es**	di-**es**
G.	r-**ei**	di-**ei**	r-**erum**	di-**erum**
D.	r-**ei**	di-**ei**	r-**ebus**	di-**ebus**
Ac.	r-**em**	di-**em**	r-**es**	di-**es**
Abl.	r-**ē**	di-**ē**	r-**ebus**	di-**ebus**
V.	r-**es**	di-**es**	r-**es**	di-**es**

Observaţii

● Toate substantivele de declinarea a V – a sunt de genul feminin cu excepţia lui *dies,-ei* = zi, care este şi masculin şi feminin la singular, iar la plural numai masculin, precum şi a lui *meridies,-ei* = amiază, care este masculin.

● Substantive de genul: *facies,-ei* = faţă
spes,-ei = speranţă
fides,-ei = credinţă
effigies,-ei = chip, portret
acies,-ei = linie de bătaie
superficies,-ei = suprafaţă
materies,-ei = materie
glacies,-ei = gheaţă
pernicies,-ei = primejdie, se întrebuinţează numai la plural, la Nominativ şi Acuzativ.

SUBSTANTIVE CU SENS DEOSEBIT LA SINGULAR ŞI PLURAL

Unele substantive au un înţeles la singular şi altul la plural. Cele mai importante sunt:

S i n g u l a r	***P l u r a l***
aedes = templu	*aedes* = casă
auxilium = ajutor	*auxilia* = trupe auxiliare
castrum = fort	*castra* = tabără
cera = ceară	*cerae* = table cerate
comitum = loc de adunare	*comitia* = adunare
copia = belşug	*copiae* = oşti
facultas = posibilitate	*facultātes* = bunuri
finis = sfârşit	*fines* = hotare
fortūna = soartă	*fortūnae* = averi
impedimentum = piedică	*impedimenta* = bagaje
littĕra = literă	*littĕrae* = epistolâ
opĕra = lucrare	*opĕrae* = oameni plătiţi

pars = parte	*partes* = 1) părţi; 2) rol, partid
rostrum = cioc	*rostra* = tribuna din for
vigilia = veghe	*vigiliae* = străji

II A D J E C T I V U L

În limba latină, adjectivul arată -ca în limba română- însuşiri ale fiinţelor sau lucrurilor. În limba latină există trei categorii (clase) de adjective:

A. **Categoria 1** care cuprinde adjective cu trei terminatii- una pentru masculin, alta pentru feminin şi alta pentru neutru;

-us, -a, -um;

-er, -a, -um;

-ur, -a, -um.

B. **Categoria a II-a** care cuprmde adjective cu două terminaţii – una pentru masculin şi femmin, şi alta pentru neutru;

-is, -e.

C. **Categoria a III-a** care cuprinde adjective cu aceeaşi terminatie pentru toate genurile.

A. Adjectivele din categoria 1 se declină la masculin după declinarea a II-a, la feminin după declinarea 1 iar la neutru tot după declinarea a II-a.

- **us, -a, -um.**

Singular

	M	F	N
N	magnus (mare)	magna	magnum
G	magni	magnae	magni
D	magno	magnae	magno
Ac	magnum	magnam	magnum
Abl	magno	magna	magno
V	magne	magna	magnum

Plural

	M	F	N
N	magni	magnae	magna
G	magnōrum	magnārum	magnōrum
D	magnis	magnis	magnis
Ac	magnos	magnas	magna
Abl	magnis	magnis	magnis
V	magni	magnae	magna

-er, -a, -um.

Singular

	M	F	N
N	tener	tenera	tenerum
G	teneri	tenerae	teneri
D	tenero	tenerae	tenero
Ac	tenerum	teneram	teneum
Abl	tenero	tenera	tenero
V	tener	tenera	tenerum

Plural

	M	F	N
N	teneri	tenerae	tenera
G	tenerōrum	tenerārum	tenerōrum
D	teneris	teneris	teneris
Ac	teneros	teneras	tenera
Abl	teneris	teneris	teneris
V	teneri	tenerae	tenera

Ca **tener, -a -um** se mai declina si urmatoarele adjective:

- *niger, -a, -um* = negru
- *liber, -a, -um* = liber
- *miser, -a, -um* = nefericit
- *prosper, -a, ~um* = prosper

● *asper, -a, -um* = aspru ● *pulcher, -a, -um* = frumos

Adjectivele terminate în **-ius** fac genitivul singular masculin şi neutru în **-ii** iar în vocativul singular în **-ie**.

Ex: *pius, -ii* = pios, sfânt, iubit, drag.

În **ur, -a, -um** se termină numai adjectivul **satur -a -um** = sătul, care se declină ca **tener, -a, -um**.

B. Adjectivele de categoria a II-a se declină toate după declinarea a III-a parisilabică. Astfel avem adjective cu 3 terminaţii (13 adjective) şi adjective cu 2 terminaţii.

1. *Adjective cu 3 terminaţii:*

M	F	N		
Acer	acris	acre	=	ager
Alacer	alacris	alacre	=	sprinten
Campester	campestris	campestre	=	câmpenesc
Celer	celeris	celere	=	iute
Celeber	celebris	celebre	=	renumit
Equester	equestris	equestre	=	de cavalerie
Paluster	palustris	palustre	=	băltos
Pedester	pedestris	pedestre	=	pedestru
Puter	putris	putre	=	putred
Saluber	salubris	salubre	=	sănătos
Silvester	silvestris	silvestre	=	salbatic
Terester	terestris	terestre	=	pământesc
Volucer	volucris	volucre	=	zburător

Singular

	M	F	N
N	acer	acris	acre
G	acris	acris	acris
D	acri	acri	acri
Ac	acrem	acrem	acre
Abl	acri	acri	acri
V	acer	acer	acre

Plural

	M	F	N
N	acres	acres	acria
G	acrium	acrium	acrium
D	acribus	acribus	acribus
Ac	acres	acres	acria
Abl	acribus	acribus	acribus
V	acres	acres	acria

2.. *Adjective cu două terminaţii:*

Exemple:

- grandis, -e = mare
- brevis, -e = scurt
- utilis, -e = folositor
- gravis, -e = grav, greu

	Singular		Plural	
	M, F	N	M, F	N
N	utilis	utile	utiles	utilia
G	utilis	utilis	utilium	utilium
D	utili	utili	utilibus	utilibus
Ac	utilem	utile	utiles	utilia
Abl	utili	utili	utilibus	utilibus
V	utilis	utile	utiles	utilia

C. Adiectivele din categoria a III-a se declină după declinarea a III-a parisilabică şi au aceeaşi terminaţie pentru toate genurile.

Exemple:

- felix, -cis = fericit
- audax, -cis =îndrăzneţ
- mendax, -cis = mincinos
- ferox, -cis = sălbatic, dârz

Singular		**Plural**
M, F, N		M, F, N
N	audax	audaces (ia)
G	audacis	audacium
D	audaci	audacibus
Ac	audacem (ax la N)	audaces (ia)
Abl	audaci	audacibus
V	audax	audaces (ia)

GRADELE DE COMPARAŢIE ALE ADJECTIVELOR

La fel ca în limba română, şi în limba latină există trei grade de comparaţie: pozitiv, comparativ şi superlativ.

Pentru a forma ***Comparativul*** unui adjectiv, se ia tema adjectivului de la genitiv singular şi se suprimă vocala finală, dacă se termină în vocală, iar apoi se adaugă terminaţia **- ior** pentru M şi F, şi **- ius** pentru N. La adjectivul cu tema în consoană se adaugă **- ior** şi **- ius** fară să se suprime nimic în temă.

Comparativul adjectivelor se declină după declinarea a III-a imparisilabică.

Singular

	M	F	N
N	clarior	clarior	clarius
G	clarioris	clarioris	clariusis
D	clariori	clariori	clariusi
Ac	clariorem	clariorem	clarius
Abl	clariore	clarirriore	clariuse
V	clarior	clarior	clarius

Plural

	M	F	N
N	clariores	clariores	clariusa
G	clariorum	clariorum	clariusum
D	clarioribus	clarioribus	clariusibus
Ac	clariores	clariores	clariusa
Abl	clariore	clariore	clariusibus
V	clariores	clariores	clariusa

Pentru a forma ***Superlativul*** unui adjectiv, se ia tema adjectivului de la genitiv singular şi se suprimă vocala - dacă se termină în vocală, sau se lasă tema neatinsă - dacă se termină în consoană şi se adaugă terminatiile:

- **issimus** (M); - **issima** (F); - **issimum** (N).

Superlativul adjectivelor se declină după declinarea I (F) şi a II-a (M, N)

Singular

	M	F	N
N	clarissimus	clarissima	clarissimum
G	clarissimi	clarissimae	clarissimi
D	clarissimo	clarissimae	clarissimo
Ac	clarissimum	clarissimam	clarissimum
Abl	clarissimo	clarissima	clarissimo
V	clarissimus	clarissima	clarissimum

Plural

	M	F	N
N	clarissimi	clarissimae	clarissima
G	clarissimorum	clarissimarum	clarissimorum
D	clarissimis	clarissimis	clarissimis
Ac	clarissimos	clarissimas	clarissima
Abl	clarissimis	clarissimis	clarissimis
V	clarissimi	clarissimae	clarissima

Observaţii:

* Unele adjective, mai ales acelea a căror vocală tematică este precedată de o altă vocală , fac comparativul punând pe ***magis***, iar superlativul punând pe ***maxime*** înaintea formei pozitivului: [16]

- *dubius, -a, -um* = indoielnic => magis dubius, -a, -um
  => maxime dubius, -a, -um
- *idoneus, -a, -um* = potrivit
- *vacuus, -a, -um* = gol
- *egregius, -a, -um* = distins
- *conspicuus,-a,-um* = remarcabil

* Unele adjective ca *elegans* fac comparativul atât cu *magis elegans* dar şi *elegantior* şi *elegantius,* iar superlativul atât cu ***maxime*** *elegans* cât şi cu *elegantissimus, -a, -um.*

* Adjectivele terminate în ***-er*** fac superlativul adaugand
- *rimus, -rima, -rimum* la Nominativ-masculin singular.
- *asper* = aspru => *asperior, -ius* => *asperrimus, -a, -um*

* Adjectivele terminate în - ***ilis*** fac superlativul în
- *limus, -lima, -limum* (însă numai acestea):
- facilis, -e(uşor) =>facilior, -ius => facillimus,-a,-um;
- gracilis,-e(delicat)=>gracilior, -ius => gracillimus,-a,-um
- humulis, -e(umil) =>humilior, -ius => humillimus,-a,-um
- similis, -e(asemenea) =>similior, -ius => simillimus,-a,-um
- difficilis, -e(greu) =>difficilior, -ius =>difflcillimus,-a,-um
- dissimilis, -e(deosebit)=>dissimilior,-ius =>dissimillimus,-a,-um.

[16] N.I. Barbu şi Toma Vasilescu, *Gramatica Limbii Latine*,...p. 48.

ADJECTIVE NEREGULATE

1. Unele adiective au doua-trei teme diferite la cele trei grade de comparaţie. Astfel avem:

Pozitiv	Comparativ	Superlativ
Bonus, -a, -um	melior, melius	optimus, -a, -um
Magnus, -a, -um	maior, maius	maximus, -a, -um
Multus, -a, -um	plus = mai mult	plurimus, -a, -um
Parvus, -a, -um	minor, minus	minimus, -a, -um
Malus, -a, -um	peior, peius	pessimus, -a, -um

2. Unele adjective au forme diferite de la aceeaşi temă:

- iuvenis = tânăr iunior == mai tânăr
- senex = bătrân senior = mai bătrân

Aceste adjective sunt înlocuite uneori, la comparativ şi superlativ, prin alte expresii:

- in loc de iunior => minor natu minimus natu
- in loc de senior => maior natu maximus natu

3. Adjective fără formă de pozitiv.

Comparativ	Superlativ
potior, -ius = preferabil	*potissimus,-a,-um* = cel mai bun
ocior,-ius = mai repede	*ocissimus,-a,-um* = foarte repede
deterior,-ius = mai rău	*deterrimus,-a,-um* = cel mai rău
propior,-ius = mai apropiat	*proximus,-a,-um* = cel mai apropiat

4. Unele adjective primesc înaintea formei de pozitiv prepoziţiile ***per*** sau ***prae*** dobândind astfel înţeles superlativ, după cum urmează: *perdoctus* (foarte învăţat), *perglacĭlis* (foarte delicat), *permagnus* (foarte mare), *praeclarus* (foarte strălucit), praevelox (foarte iute), *praegravis* (foarte greu).[17]

5. Adjective fără comparativ:

falsus,-a,-um = fals sacer,-cra,-crum = sfânt
novus,-a,-um = nou vetus-eris = bătrân
meritus,-a,-um = meritat

6. Adjective fără superlativ:

adulescens,-tis = tânăr senex,senis = bătrân
iuvenis,-is = tânăr alacer,-cris,-cre = sprinten
admirabilis,-e = admirabil insignis,-e = distins
salutaris,-e = sănătos sinister,-tra,-trum = sinistru

7. Adjective fără grade de comparaţie:

a) adjective al căror sens nu admite o comparaţie: *aureus,- a,-um* = de aur ; *nocturnus,-a,-um* = de noapte; *vivus,-a,-um* = viu.

b) alte adjective: *ferus,-a,-um* = sălbatic; *inops,-pis* = sărac, lipsit; *mirus,-a,-um* = minunat, şi toate compusele cu - *fer* şi - *ger*: *frugifer,-a,-um* = roditor.[18]

[17] I.I. Bujor şi Fr. Chiriac, *Gramatica Limbii Latine,... p. 26.*
[18] Virgil Matei, *Gramatica Limbii latine,...*,p. 56.

III P R O N U M E L E

Este partea de vorbire care ţine locul unui substantiv. În limba latină avem următoarele feluri de pronume: *personal, reflexiv, posesiv, demonstrativ, interogativ – relativ, de întărire, nehotărât şi negativ.*

A) Pronumele personal

Pronumele personal arată persoanele vorbirii: persoana I, care vorbeşte, persoana a II –a, cu care se vorbeşte şi persoana a III –a , despre care vorbeşte persoana I sau a II –a.

Limba latină are forme proprii de pronume personale numai pentru .persoana I: ***ego*** şi a II-a: ***tu***. Pentru persoana a III-a nu are un pronume propriu zis personal, ci el reiese din terminaţia personală a verbului. Cu toate acestea , în caz de necesitate, când vorbitorul vrea să evidenţieze ideea de pronume personal de persoana a III-a, se întrebuinţează pronumele reflexiv dacă se referă la subiect, sau unul din pronumele demonstrative: *is* (un astfel de) şi *ille (acela),* dacă se referă la altcineva..

:
Pronumele personal se declină astfel:

S i n g u l a r

Pers. I		*Pers. a II – a*	
N.	ego = eu	N.	tu = tu
G.	mei = de mine	G.	tui = de tine
D.	mihi = mie	D.	tibi = ţie
Ac.	me = pe mine	Ac.	te = pe tine
Abl.	me = de (de la) mine	Abl.	te = de (de la) tine
	mecum = cu mine		tecum = cu tine
		V.	tu ! = o, tu !

P l u r a l

Pers. I		*Pers. a II – a*	
N.	nos = noi	N.	vos = voi
G.	nostri = de noi	G.	vestri = de voi
	nostrum = dintre noi		vestrum = dintre voi
D.	nobis = nouă	D.	vobis = vouă
Ac.	nos = pe noi	Ac.	vos = pe voi
Abl.	nobis = de (de la) noi	Abl.	vobis = de (de la) voi
	nobiscum = cu noi		vobiscum = cu voi
		V.	vos ! = o, voi !

B) Pronumele reflexiv

Pronumele reflexiv arată subiectul gramatical în calitate de obiect, când acţiunea pe care o săvârşeşte se răsfrânge asupra lui însuşi. În limba latină pentru persoana I şi a II – a se întrebuinţează pronumele personal, ca reflexiv. Pentru persoana a III – a există forme speciale, aceleaşi şi pentru singular şi pentru plural, după cum urmează:

N. -
G. sui = de sine, de el, de ea, de ei, de ele
D. sibi = sieşi, lui, ei, fi, i, lor, le, li
Ac. se = pe sine, se, pe el, pe ea, pe ei, pe ele
Abl. se = de (de la) sine, de el, de ea, de ei, de ele
V. -

C) Pronumele posesiv

Pronumele posesiv înlocuieşte numele lucrului posedat sau pe al posesorului; aceste pronume sunt în acelaşi timp şi adjective posesive derivate de la teme comune reflexivelor, şi se declină ca adjectivele de categoria I cu 3 terminaţii. Acestea sunt:

Pers. I.	*Pers. a II - a*	*Pers. a III – a*
	S i n g u l a r	
meus (al meu)	mea (a mea)	meum (al meu)
tuus (al tău)	tua (a ta)	tuum (al tău)
suus (al său)	sua (a sa)	suum (al său)
	P l u r a l	
noster (al nostru)	nostra (a noastră)	nostrum (al nostru)
vester (al vostru)	vestra (a voastră)	vestrum (al vostru)
sui (al lor)	suae (a lor)	sua (al lor)

Observaţii:

Vocativul singular al lui ***meus*** este ***mi*** când însoţeşte un substantiv care are vocativul terminat tot în ***-i***: *mi fili* = fiul meu ! Când substantivul are vocativul la fel cu nominaiivul, atunci face vocativul ***meus***: *meus frater* = fratele meu !

Ablativele ***meo, mea, suo, sua*** – accentuate - se întăresc uneori prin particula ***-pte*** cu sensul de propriu: *meapte manu* = cu mâna mea proprie.

D) Pronumele demonstrativ

Pronumele demonstrativ înlocuieşte numele fiinţelor sau lucrurilor despre care vorbim, aflate în apropiere sau depărtare de noi. Acestea sunt următoarele:

1. Pronume demonstrativ de persoana I

hic, haec, hoc = acesta, aceasta, acesta de lângă mine.

2. Pronume demonstrativ de persoana a II – a

iste, ista, istud = acesta (ăsta), aceasta (asta), acesta (ăsta) de lângă tine

3. Pronume demonstrativ de persoana a III – a

ille, illa, illud = acela, aceea, acela de lângă el

4. Pronume demonstrativ calificativ

is, ea, id = acesta (un astfel de), aceasta (o astfel de), acesta (un astfel de)

5. Pronume demonstrativ de identitate

idem, eadem, idem = acelaşi, aceeaşi, acelaşi

6. Pronume demonstrativ de întărire

ipse, ipsa, ipsum = însuşi, însăşi, însuşi

Declinarea pronumelor demonstrative:

HIC, HAEC, HOC.

	Singular			Plural		
	M	F	N	M	F	N
N.	hic	haec	hoc	hi	hae	haec
G.	huius	huius	huius	horum	harum	horum
D.	huic	huic	huic	his	his	his
Ac.	hunc	hanc	hoc	hos	has	haec
Abl.	hoc	hac	hoc	his	his	his

ISTE, ISTA, ISTUD.

	Singular			Plural		
	M	F	N	M	F	N
N.	îste	ista	istud	isti	istae	ista
G.	istius	istius	istius	istorum	istarum	istorum
D.	isti	isti	isti	istis	istis	istis
Ac.	istum	istam	istud	istos	istas	ista
Abl.	isto	ista	isto	istis	istis	istis

ILLE, ILLA, ILLUD.

	Singular			Plural		
	M	F	N	M	F	N
N.	ille	illa	illud	illi	ilae	illa
G.	illius	illius	illius	illorum	illarum	illorum
D.	illi	illi	illi	illis	illis	illis
Ac.	illum	illam	illud	illos	illas	illa
Abl.	illo	illa	illo	illis	illis	illis

IS, EA, ID.

	Singular			Plural		
	M	F	N	M	F	N
N.	is	ea	id	ii (ei)	eae	ea
G.	eius	eius	eius	eorum	earum	eorum
D.	ei	ei	ei	iis (eis)	iis (eis)	iis (eis)
Ac.	eum	eam	id.	eos	eas	ea
Abl.	eo	ea	eo	iis (eis)	iis (eis)	iis (eis)

IDEM, ĔADEM, IDEM.

S i n g u l a r

	M	F	N
N.	idem	eadem	idem
G.	eiusdem	eiusdem	eiusdem
D.	eidem	eidem	eidem
Ac .	eundem	eandem	idem
Abl.	eodem	eadem	eodem

P l u r a l

	M	F	N
N.	iidem	eaedem	eadem
G.	eorundem	earundem	eorunden
D.	iisdem (eisdem)	iisdem (eisdem)	iisdem (eisdem)
Ac.	eosdem	easdem	eadem
Abl.	iisdem(eisdem)	iisdem (eisdem)	iisdem (eisdem)

IPSE, IPSA, IPSUM.

	Singular			Plural	
	M	F	N	M	F	N
N.	ipse	ipsa	ipsum	ipsi	ipsae	ipsa
G.	ipsius	ipsius	ipsius	ipsorum	ipsarum	ipsorum
D.	ipsi	ipsi	ipsi	ipsis	ipsis	ipsis
A.	ipsum	ipsam	ipsum	ipsos	ipsas	ipsa
Abl.	ipso	ipsa	ipso	ipsis	ipsis	ipsis

E) Pronumele relativ

Pronumele relativ face legătura între propoziţii subordonate şi cuvintele determinate din propoziţiile regente şi se întrebuinţează atât ca pronume substantival, cât şi ca pronume adjectival.

Pronumele relativ având forme pentru toate genurile, se comportă ca un adjectiv când se află lângâ cuvântul determinat, adică se acordă cu acesta în gen, număr şi caz ca orice adjectiv şi

are valoare de substantiv atunci când cuvântul determinat de el se află în altă propoziţie. În acest caz, pronumele relativ se acordă cu substantivul determinat (antecedentul) numai în număr şi gen iar cazul va fi stabilit conform funcţiei lui în propoziţie.

S i n g u l a r

	M	F	N	
N.	qui	quae	quod	= care
G.	cuius	cuius	cuius	= al, a, ai, ale cărui (cărei)
D.	cui	cui	cui	= căruia, căreia, pentru care
Ac.	quem	quam	quod	= pe care
Abl.	quo	qua	quo	= (cu, în, prin, despre....) care

P l u r a l

	M	F	N	
N.	qui	quae	quae	= care
G.	quorum	quarum	quorum	= al, a, ai, ale căror
D.	quibus	quibus	quibus	= cărora, pentru care
Ac.	quos	quas	quae	= pe care
Abl.	quibus	quibus	quibus	= (cu, în, prin, despre....) care

Observaţii:

● De multe ori pronumele relativ este aşezat la începutul propoziţiei .sau frazei, iar în acest caz, el înlocuieşte un pronume demonstrativ, cu valoare adjectivală sau substantivală şi are înţelesul lui **hic** = acesta.

● Ca pronume relative se foloseşte şi **qualis** (ce fel), **quantus** (câ de mare), **quantŭlus** (cât de mic), **quot** (cât, câţi) şi care au corelativele: **talis** (astfel), **tantus** (atât de mare), **tantŭlus** (atât de mic), **tot** (atât, atâţi).

● Uneori pronumele relativ **qui** este compus cu **cumque**, dând **quicumque, quaecumque, quodcumque =** oricare, sau cu **quis**, dînd **quisquis** = oricare.

F) Pronumele interogativ

Pronumele interogativ înlocuieşte un substantiv aşteptat ca răspuns la o întrebare. Când este însoţit de un substantiv, atunci are funcţie de adjectiv interogativ, acordându-se în gen, număr şi caz cu substantivul respectiv.

Pronumele interogativ se declină la fel ca pronumele relativ, cu excepţia nominativului singular, unde are forme diferite:

quis (M), **quis** (F), **quid** (N) = cine ? ce ?

Singular

	M	F	N
N.	quis	quis (qui, quae)	quid
G.	cuius	cuius	cuius
D.	cui	cui	cui
Ac.	quem	quam	quid
Abl.	quo	qua	quo

Plural

	M	F	N
N.	qui	quae	quae
G.	quorum	quarum	quorum
D.	quibus	quibus	quibus
Ac.	quos	quas	quae
Abl.	quibus	quibus	quibus

G) Pronumele nedefinite(nehotărâte)

Pronumele nedefinite sau nehotârâte înlocuiesc nume de fiinţe sau lucruri fară o precizare anume.

Ele se împart în trei categorii:

1. compuse;
2. cu formă şi valoare de adjective;
3. negative.

a) Pronume nedefinite compuse

1. *aliquis, aliqua, aliquid* = cineva, ceva;

2. *quidam* = un oarecare
   quaedam = o oarecare
   quiddam = un oarecare (lucru);

3. *quispiam* = un oarecare
   quaepiam = o oarecare
   quidpiam = un oarecare (lucru);

4. *quisquam* =un oarecare
   quisquam = o oarecare
   quidquam = un oarecare (lucru);

5. *quisque, quaeque, quidque* = fiecare;

6. *quivis, quaevis, quidvis* = oricare (vrei);

7. *quilibet, quaelibet, quidlibet* = oricare (-ţi place);

8. *quicumque, quaecumque, quodcumque* = oricare;

9. *Unusquisque, unaquaeque, unumquidque* = fiecare;

b) <u>Pronume nedefinite cu formă şi valoare de adjective</u>

1. *Unus, una, unum* = unul (singur)

2. *ullus, ulla, ullum* = vreunul

3. *nonnullus, nonnulla, nonnullum* = vreunul

4. *uter, utra, utrum* = unul din doi

5. *neuter, neutra, neutrum* = nici unul din doi

6. *utervis, utravis, utrumvis* = oricare vrei din doi

7. *uterlibet, utralibet, utrumlibet* = oricare îţi place din doi

8. *uterque, utraque, utrumque* = şi unul şi altul din doi

9. *alter, altera, alterum* = celălalt din doi

10. *alius, alia, aliud* = altul

11. s*olus, sola, solum* = singur

12. *totus, tota, totum* = întreg, tot.

Observaţii:

Aceste pronume urmează declinarea adjectivală cu trei terminaţii (ca *bonus,-a,-um*), afară de G. şi D. singular care urmează flexiunea pronominală (G. *totius,* D. *toti*).

c) Pronume nedefinite negative

1. ***nemo*** = nimeni

N. nemo = nimeni

G. nullius = a nimănui

D. nemini = nimănui, pentru nimeni

A. neminem = pe nimeni

Ab. nullo = de (de la etc.) nimeni

2. ***nihil*** = nimic (este nedeclinabil)

3. ***nullus, nulla, nullum*** = nici unul

IV N U M E R A L U L

Numeralul este partea de vorbire care exprimă ordinea, cantitatea, distribuţia, masură şi proporţia fiinţelor şi lucrurilor prin numărare.
Romanii s-au făcut cunoscuţi în antichitate printr- un sistem grafic menit să indice numerele prin litere. Acestea au fost numite cifre romane şi fîecare are valoarea prezentată mai jos:

I = 1, V = 5, **X** = 10, **L** = 50, **C** = 100, **D** = 500, **M** = 1000.

Cifrele I, X, C, M (1, 10, 100, 1000) se puteau repeta arătând prin aceasta multiplicarea, de două, trei sau patru ori, ca de exemplu: XX = 20, CC = 200, MM = 2000, etc.
Multiplii lui 1000 mai pot fi exprimaţi şi prin trasarea unei linii orizontale deasupra cifrelor obişnuite; prin aceasta se arată că numărul respectiv a fost multiplicat cu 1000.

În limba latină avem urmatoarele tipuri de numerale: - cardinale
- ordinale
- distributive
- adverbiale
- multiplicative
- proporţionale

NUMERALUL CARDINAL arată prin numărare cantitatea fiinţelor sau lucrurilor iar sistemul grafic (cifrele romane) inventat de romani prin care notau numerele cu litere îl redăm mai jos alături de numeralul cardinal.

NUMERALUL CARDINAL	***CIFRELE ROMANE***
1 unus, una, unum = unui, una	**1**
2 duo,duae, duo = doi. două	II
3 tres, tria == trei	III
4 quattuor = patru	IV
5 quinque = cinci	V
6 sex = şase	VI
7 septem == şapte	VII
8 octo = opt	VII
9 novem = nouă	IX
10 decem = zece	**X**
11 undecim = unsprezece	XI
12 duodecim = doisprezece	XII
13 tredecim = treisprezece	XIII
14 quattuordecim = patrusprezece	XIV
15 quindecim = cinsprezece	XV
16 sedecim = şaisprezece	XVI
17 septendecim = şaptesprezece	XVII
18 duodeviginti = optsprezece	XVIII
19 undeviginti = nouăsprezece	XIX
20 viginti = douăzeci	**XX**
21 vinginti unus == douăzeci şi unu	XXI
22 viginti duo = douăzeci şi doi	XXII
23 viginti tres == douăzeci şi trei	XXIII
24 viginti quattuor == douăzeci şi patru	XXIV
25 viginti quinque = douăzeci şi cinci	XXV
26 viginti sex = douăzeci şi şase	XXVI
27 viginti septem = douuăzeci şi şapte	XXVII
28 duodetriginta = douăzeci şi opt	XXVIII

29	undetriginta = douăzeci şi nouă	XXIX
30	**triginta = treizeci**	**XXX**
31	triginta unus = treizeci şi unu	XXXI
32	triginta duo = treizeci şi doi	XXXII
33	triginta tres = treizeci şi trei	XXXIII
34	triginta quattuor = treizeci şi patru	XXXIV
35	triginta quinque = treizeci şi cinci	XXXV
36	triginta sex = treizeci şi şasse	XXXVI
37	triginta septem = treizeci şi şapte	XXXVII
38	duodequadraginta = treizeci şi opt	XXXVIII
39	undequadraginta = treizeci şi nouă	XXXIX
40	**quadraginta = patruzeci**	**XL**
41	quadraginta unus = patruzeci şi unu	XLI
42	quadraginta duo = patruzeci şi doi	XLII
43	quadraginta tres = patruzeci şi trei	XLIII
44	quadraginta quattuor = patruzeci şi patru	XLIV
45	quadraginta quinque = patruzeci şi cinci	XLV
46	quadraginta sex = patruzeci şi şase	XLVI
47	quadraginta septem = patruzeci şi şapte	XLVII
48	duodequinquoginta = patruzeci şi opt	XLVIII
49	undequinquoginta = patruzeci şi nouă	XLIX
50	**quinquaginta = cincizeci**	**L**
51	quinquaginta unus = cincizeci şi unu	LI
52	quinquaginta duo = cincizeci şi doi	LII
53	quinquaginta tres = cincizeci şi trei	LIII
54	quinquaginta quattuor = cincizeci şi patru	LIV
55	quinquaginta quinque = cincizeci şi cinci	LV
56	quinquaginta sex = cincizeci şi şase	LVI
57	quinquaginta septem = cincizeci şi şapte	LVII
58	duodesexaginta = cincizeci şi opt	LVIII

59	undesexaginta = cincizeci şi nouă	LIX
60	**sexaginta = şaizeci**	**LX**
61	sexaginta unus = şaizeci şi unu	LXI
62	sexaginta duo = şaizeci şi doi	LXII
63	sexaginta tres = şaizeci şi trei	LXIII
64	sexaginta quattuor = şaizeci şi patru	LXIV
65	sexaginta quinque = şaizeci şi cinci	LXV
66	sexaginta sex = şaizeci şi şase	LXVI
67	sexaginta septem = şaizeci şi şapte	LXVII
68	duodeseptuaginta = şaizeci şi opt	LXVIII
69	undeseptuaginta = şaizeci şi nouă	LXIX
70	**septuaginta = şaptezeci**	**LXX**
71	septuaginta unus = şaptezeci şi unu	LXXI
72	septuaginta duo = şaptezeci şi doi	LXXII
73	septuaginta tres = şaptezeci şi trei	LXXIII
74	septuaginta quattuor = şaptezeci şi patru	LXXIV
75	septuaginta quinque = şaptezeci şi cinci	LXXV
76	septuaginta sex = şaptezeci şi şase	LXXVI
77	septuaginta septem = şaptezeci şi şapte	LXXVII
78	duodeoctoginta = şaptezeci şi opt	LXXVIII
79	undeoctoginta = şaptezeci şi nouă	LXXIX
80	**octoginta = optzeci**	**LXXX**
81	octoginta unus = optzeci şi unu	LXXXI
82	octoginta duo = optzeci şi doi	LXXXII
83	octoginta tres = optzeci şi trei	LXXXIII
84	octoginta quattuor = optzeci şi patru	LXXXIV
85	octoginta quinque = optzeci şi cinci	LXXXV
86	octoginta sex = optzeci şi şase	LXXXVI
87	octoginta septem = optzeci şi şapte	LXXXVII
88	duodenonaginta = optzeci şi opt	LXXXVIII
89	undenonaginta = optzeci şi nouă	LXXXIX
90	**nonaginta = nouăzeci**	**XC**

91	nonaginta unus = nouăzeci şi unu		XCI
92	nonaginta duo = nouăzeci şi doi		XCII
93	nonaginta tres = nouăzeci şi trei		XCIII
94	nonaginta quattuor = nouăzeci şi patru		XCIV
95	nonaginta quinque = nouăzeci şi cinci		XCV
96	nonaginta sex = nouăzeci şi şase		XCVI
97	nonaginta septem = nouăzeci şi şapte		XCVII
98	duodecentum = nouăzeci şi opt		XCVIII
99	undecentum = nouăzeci şi nouă		XCIX
100	**centum = o sută**		**C**
101	centum (et) unus = o sută unu		CI
120	centum (et) viginti = o sută douăzeci		CXX
121	centum viginti unus = o sută douăzeci şi unu		CXXI
200	ducenti, -ae, -a		CC
300	trecenti, -ae, -a		CCC
400	quadrigenti, -ae, -a		CCCC
500	quingenti, -ae, -a		D
600	sescenti, -ae. –a		DC
700	septingenti, -ae, -a		DCC
800	octingenti. -ae, -a		DCCC
900	nongenti, -ae, -a	DCCCC sau	CM
1000	**mille**		**M**
1140	mille centum quadraginta		MCXL
1900	mille nongenti		MCM
2000	duo milia		MM

Primele trei numerale cardinale se declină aşa cum se poate vedea în continuare, în timp ce *sutele* se declină după declinarea I şi a II – a plural de la ducenti până la nongenti şi mille.

1 (**UNUS, UNA, UNUM**)

	M	F.	N.
N.	unus	una	unum
G.	unius	unius	unius
D.	uni	uni	uni
Ac.	unum	unam	unum
Abl.	uno	una	uno

2. (**DUO, DUAE, DUO**)

	M	F.	N.
N.	duo	duae	duo
G.	duorum	duarum	duorum
D.	duobus	duabus	duobus
Ac.	duos	duas	duo
Abl.	duobus	duabus	duobus

3. (**TRES, TRIA**)

	M.F.	N.
N.	tres	tria
G.	trium	trium
D.	tribus	tribus
Ac.	tres	tria
Abl.	tribus	tribus

Observaţii:

● Nedeclinabile la singular sunt miile care se declină numai la plural după declinarea a III –a parisilabică.

N. V. milia = mii
G. milium
D. milibus
Ac. milia
Abl. milibus

● Numeralul *duo, duae, duo* are şi un genitiv plural în - *duum;*

● Formula românească de numărare de la 11 la 19 conservă elemente latine (unsprezcce este de fapt *unus super decem*, adică unu peste zece);

● Numeralui unus, una, unum apare şi la plural (***uni, unae, una***) pe lângă „ *pluralia tantum* " (substantive care n-au singular). Ex. *una castra* = o singură tabără sau atund când are înţelesul de singuri, unici: *uni suebi* = singuri suebii.

● Numeralul cardinal ***unus*** vine din forma *oinos*, atestată pe inscripţii iar ***duo*** vine din duuo şi este la origine, un dual.

● ***Quattuor*** se declina în indo-europeană iar limba latină a pierdut declinarea acestui număr.

● Compunerea numeralului de la 20 la 100 se face în două feluri: se zice şi *viginti unus*, dar şi *unus et viginti*. De la 100 înainte, compunerea numeralului se face în felul următor: se începe cu numărul cel mai mare spre cel mai mic: *ducenti quadraginta duo* = 242. Dacă sunt numai două numere, se poate insera *et*, dar nu-i obligatoriu, însă dacă sunt trei, înlaturarea conjuncţiei *et* este obligatorie.

NUMERALUL ORDINAL arată ordinea prin numărare a fiinţelor sau lucrurilor şi se declină după declinarea adjectivelor de categoria I în **– us,-a,-um**.

1 primus,-a,-um - primul
2 secundus,-a,-um - al doilea
3 tertius,-a,-um - al treilea
4 quartus,-a,-um - al patrulea
5 quintus,-a,-um - al cincilea
6 sextus,-a,-um - al şaselea
7 septimus,-a,-um - al şaptelea
8 octavus,-a,-um - al optulea
9 nonus,-a,-um - al nouălea
10 decimus,-a,-um – al zecelea
11 undecimus,-a,-um
12 duodecimus,-a,-um

13 tertins decimus,-a,-um
14 quartus decimns,-a,-um
15 quintus decimus,-a,-um
16 sextus decimus,-a,-um
17 septimus decimus,-a,-um
18 duodevicesimus,-a,-um
19 undevicesimus,-a,-um
20 vicesimus,-a,-um
30 tricesimus.-a.-um
40 quadragesimus,-a,-um
50 qumquagesimus,-a,-um
60 sexagesimus,-a,-um
70 septuagesimus,-a,-um
80 octogesimus,-a,-um
90 nonagesimus,-a,-um
100 centesimus,-a,-um
200 dcentesimus,-a,-um
300 trecentisimus,-a,-um
400 quadringentesimus,-a,-um
500 quingentesimus,-a,-um
600 sexcentesimus,-a,-um
700 septingentesimus,-a,-um
800 octingentesimus,-a,-um
900 nongentesimus,-a,-um
1.000 millesimus,-a,-um
2.000 bis millesimus,-a,-um
3.000 ter millesimus,-a,-um
10.000 decies millesimus,-a,-um
100.000 centies millesimus,-a,-um
1.000.000 millies millesimus.-a.-um

Observaţie:

● Pentru exprimarea datei (anul, ziua sau ora), latinii se serveau de numeralele ordinale, spre deosebire de noi, românii, care folosim numeralele cardinale: de exemplu ora şapte = hora septima; în anul 1992 d. Hr.. = *anno post Christum natum millesimo nongentesimo nonagesimo secundo*.

● Ordinea în care se petrece o acţiune se exprimă tot prin numeralele ordinale la ablativ sing. (term. -*o*). Excepţie face: **în primul rând** exprimat prin **primum**. Deci: **primum** = în primul rând; **secundo** = în al doilea rând**; tertio** = în al treilea rând etc.

NUMERALELE DISTRIBUTIVE răspund la întrebările: ***quoteni ?*** (**câte câţi ? câte câte ?**), şi exprimă numărul de fiinţe sau lucruri cuprinse în fiecare grupă, când acestea sunt mai multe sau egale.

1 singuli,-ae,-a = câte unul
2 bini,-ae,-a = câte doi
3 terni,-ae,-a = câte trei
4 quaterni,-ae,-a = câte patru
5 quini,-ae,-a = câte cinci
6 seni,-ae,-a = câte şase
7 septeni,-ae,-a = câte şapte
8 octoni.-ae.-a = câte opt
9 noveni,-ae,-a = câte nouâ
10 deni,-ae,-a = câte zece
11 undeni,-ae,-a
12 duodeni,-ae,-a

13	terni deni
14	quaterni deni
15	quini deni
16	seni deni
17	septenideni
18	octoni deni
19	noveni deni
20	vicem
21	viceni singuli
30	triceni
40	quadrageni
50	quinquageni
60	sexageni
70	septuageni
80	octogeni
90	nonageni
100	centeni
200	duceni
300	treceni
400	quadrigeni
500	quingeni
600	sexceni
700	septingeni
800	octingeni
900	nongeni
1.000	singula milia
2.000	bina milia
5.000	quina inilia
10.000	dena milia
100.000	centena milia
500.000	quingena milia
1.000.000	decies centena mil

NUMERALUL ADVERBIAL sau adverbul numeral, are forme fixe, răspund la întrebarea **quotiens ?** (de câte ori ?) şi arată câte lucruri sau fiinţe se găsesc repartizate într-o unitate mai mare sau câte săvârşesc deodată o acţiune.

Acestea sunt:

1 semel = odată
2 bis = de două ori
3 ter = de trei ori
4 quater = de patru ori
5 quinquies = de cinci ori
6 sexies
7 septies
8 octies
9 novies
10 decies
11 undecies
12 duodecies
13 terdecies
14 quaterdecies
15 quindecies sau quinquies decies
16 sedecies sau sexies decies
17 septies decies
18 duodevicies sau octies decies
19 undevicies sau novies decies
20 vicies
21 vicies semel
30 trides
40 quadragies
50 quinquagies
60 sexagies

70 septuagies
80 octogies
90 nonagies
100 centies
101 centies semel
200 ducenties
300 trecenties
400 quadringenties
500 quingenties
600 sexcenties
700 septingenties
800 octingenties
900 nongenties
1.000 millies
2.000 bis millies
5.000 quinquies millies
10.000 dedes millies
500.000 quingenties millies
1.000.000 decies centies millies

Observaţii:

● La întrebarea **pentru a câta oara ?** sunt folosite numeralele ordinale (forma neutru sg.): *primum* = întâia oară, *iterum* = a doua oară (în loc de *secundum*), *tertium* = a treia oară, *quartum* = a patra oară etc... *ultimum* sau *postremum* = cea din urmă oară;

NUMERALELE MULTIPLICATIVE arată de câte ori se măreşte o cantitate sau se sporeşte o acţiune şi formate cu sufîxul **–plex** la N. sg. şi **-plicis** la G. sg. Se declin ca adjectivele de clasa a III-a cu o singură terminaţie pentru toate genurile. Cele mai folosite sunt:

simplex,-plicis = simplu quintuplex,-plicis = încincit
duplex,-plicis = îndoit septemplex,-plicis = înşeptit
triplex-plicis = întreit decemplex,-plicis = înzecit
quadruplex,-plicis = împătrit centumplex,-plicis = însutit

NUMERALELE PROPORŢIONALE sunt formate cu sufixele **-plus,-pla,-plum**, deci sunt adj'ective numerale care se declină ca adjectivele de clasa I. Ele arată de câte ori un obiect este mai mare decât altul.

simplus,-a,-um = o dată mai mare
duplus,-a,-um = de două ori mai mare
triplus,-a,-um = de trei ori mai mare
quadruplus, -a,-um = de patru ori mai mare
quintuplus,-a,-um = dedncciorimaimarc
octuplus,-a,-um = de opt ori mai maie

ALTE ADJECTIVE ŞI SUBSTANTIVE NUMERALE

a) **primanus,-a,-um** = de clasa (legiunea) I;
secundanus,-a,-um = de clasa a 2-a;
tertianus,-a,-um = de clasa a 3-a etc.

b) **biduum,-i** = timp de două zile;
triduum,-i = timp de trei zile;
quadriduum,-i = timp de patru zile.

c) **bimestris,-e** = de două luni;
trimestris.-e = de trei luni;
semestris,-e = de şase luni (cf.rom. trimestru, semestru).

d) **biennis,-e** = de doi ani;
triennis,-e = de trei ani;
quinquennis,-e **=** de cinci ani

V VERBUL

Verbul (verbum = cuvântul prin excelenţă) este partea de vorbire care exprimă acţiuni sau stări. El are aceleaşi categorii gramaticale ca şi în limba română: diateza, modul, timpul, persoana şi numărul. În limba latină există:

1) Două **diateze**: activă şi pasivă

Avem ***diateză activă*** atunci când subiectul gramatical exprimă autorul care face acţiunea sau starea redată de verb.

Ex. *Caesar urbem capit* = Cezar cucereşte (ia) oraşul.

În cadrul acestei diateze avem verbe tranzitive, care pot primi un complement direct (Ex. *Magister discipulos laudat* = Profesorul laudă elevii) – unde *discipulos* este complementul direct al verbului *laudare*, şi verbe intranzitive, care nu pot avea un astfel de complement (Ex. *Homines dormiunt* = Oamenii dorm) – unde observăm că acţiunea verbului *dormire* nu trece direct asupra unui obiect, deci verbul este intranzitiv.

Diateză pasivă avem atunci când subiectul gramatical exprimă persoana care suferă acţiunea.

Ex. *Urbs capta est* = Oraşul a fost cucerit (luat).

Diatezele se deosebesc între ele în primul rând prin desinenţe.

2) Trei **moduri** personale:

- Indicativul (modul realităţii, al certitudinii)
- Conjunctivul (modul subordonării, al intenţiei şi al posibilităţii)
- Imperativul (modul acţiunii poruncite)

Cinci **moduri** nepersonale (forme nominale):

- Infinitivul
- Gerunziul
- Supinul
- Gerundivul
- Participiile

3) Şase **timpuri** : 1. prezent (*praesens*)
2. imperfect (*imperfectum*)
3. viitor (*futurum*)
4. perfect (*perfectum*)
5. mai mult ca perfect (*plus quam perfectum*)
6. viitor anterior (*futurum exactum*)

4) Trei **persoane** *I, a II - a,* şi *a III - a* .

5) Două **numere** - *singular* şi *plural*

CONJUGAREA

În limba latină fiecarte verb aparţine unei conjugări. Există patru conjugări corespunzătoare celor din limba română. *Conjugarea* (*coniungere* = a uni) reprezintă flexiunea verbului care înfăţişează modificările acestuia după mod, timp, număr, persoană şi diateză.
La flexiunea oricărui verb trebuie să ţinem seama de următoarele trei elemente importante:

a) **Tema verbului** care indică înţelesul general al verbului şi include *vocala tematică*

Vocala tematică indică:

- la substantiv : tipul de declinare (*silv**a**, terr**a***)
- la verb : clasa de conjugare (*laud**a**re, hab**e**re*)

b) **Sufixele modale** şi **temporale**

Exemple: - *lauda* - ***ba*** *–m* (Indicativ imperfect)
- *lauda* - ***re*** *– m* (Conjunctiv imperfect)

c) **Desinenţele** au la verb un triplu rol indicând *numărul, persoana* şi *diateza*.

Diatezele sunt comune tuturor timpurilor şi modurilor personale ale verbului cu excepţia imperativului şi a indicativului – perfect caracterizate prin desinenţe speciale. Diateza pasivă are şi ea desinenţe proprii.

Tabloul desinenţelor

DIATEZA ACTIVĂ

	IND. / CONJ. (timpurile derivate din tema prezentului)	IND. – perf.	IMPERATIV *prezent*	IMPERATIV *viitor*
sg.	I **o / m**	**i**	**-**	**-**
	II **s**	**isti**	**tema verb.**	**to**
	III **t**	**it**	**-**	**to**
pl.	I **mus**	**imus**	**-**	**-**
	II **tis**	**istis**	**te**	**tote**
	III **nt**	**erunt**	**-**	**nto**

DIATEZA PASIVĂ

		IND. / CONJ. (timpurile derivate din tema prezentului)	IMPERATIV *prezent*	IMPERATIV *viitor*
sg.	I	**r**	**-**	**-**
	II	**ris / re**	**re**	**tor**
	III	**tur**	**-**	**tor**
pl.	I	**mur**	**-**	**-**
	II	**mini**	**mini**	**-**
	III	**ntur**	**-**	**ntor**

Pentru a reda forma de bază a unui verb se folosesc următoarele moduri şi timpuri:

- Indicativ – prezent;
- Infinitiv – prezent;
- Indicativ – perfect;
- Supin.

Verbele regulate latine au trei forme principale: a prezentului, a perfectului şi a supinului din care se formează cu ajutorul sufixelor temporale şi modale, şi a desinenţelor toate timpurile şi modurile.

a) *Tema prezentului,* prin înlăturarea sufixului - *re* de la infinitivul prezent: - *ama (-re).* La verbele de conjugarea a III – a, tema se poate afla prin înlăturarea desinenţei – *o* de la persoana I a indicativului prezent: *duc (- o), faci (- o).*

b) *Tema perfectului,* prin înlăturarea desinenţei – *i* de la perfectul indicativului: *amav – (i).*

c) *Tema supinului,* prin înlăturarea desinenţei – *m* de la supin*: amatu – (- m).*

În funcţie de vocala tematică a prezentului infinitiv, verbele regulate au fost împărţite în patru conjugări:

Conj. I include verbe a căror temă se termină în vocala – **a**
Ex.: *amare* = a iubi , *laudare* = a lăuda , cantare = a cânta.

Conj. II – a include verbe a căror temă se termină în vocala – **ē**
Ex.: *tacēre* = a tăcea, *vidēre* = a vedea, *habēre* = a avea.

Conj. a III – a include verbe a căror temă se termină în vocala – **ĕ**
Ex.: *legĕre* = a citi, *dicĕre* = a zice, *scribĕre* = a scrie.

Conj. a IV – a include verbe a căror temă se termină în vocala – **i**
Ex.: *audire* = a auzi, *venire* = a veni, *finire*= a sfârşi.

Observaţie:

► Conjugarea I, a II – a şi a IV – a, deoarece au tema verbului terminată în vocală, se numesc *conjugări vocalice*; conjugarea a III – a, având tema verbului terminată în consoană se numeşte *conjugare consonantică* (pentru vocala *ĕ – scurt* care intercalată între tema verbului şi sufixul temporal şi modal al infinitivului prezent este considerată vocală de legătură).
Tot la conjugarea a III – a se găsesc câteva verbe a căror temă la prezent şi la unele timpuri derivate din acesta se prelungesc cu un

- **i** (capio, capĕre) sau cu un **–u** (statuo, statuĕre).

Din tema prezentului se formează următoarele moduri şi timpuri :

- Indicativ: prezent, imperfect, viitor;
- Conjunctiv: prezent, imperfect;
- Imperativ: prezent, viitor;
- Infinitiv: prezent;

- Participiu: prezent;
- Gerunziu;
- Gerundiv.

Din tema perfectului se formează următoarele moduri şi timpuri :
- Indicativ: perfect, m. m. c. p., viitor anterior;
- Conjunctiv: perfect, m.m.c.p.;
- Infinitiv: perfect.

Din tema supinului se formează următoarele moduri şi timpuri :
- Supinul însuşi cu cazurile Ac. şi Abl;
- Infinitivul viitor activ;
- Participiul viitor activ ;
- Participiul perfect pasiv.

CONJUGAREA VERBULUI AUXILIAR **ESSE**

INDICATIV

Prezent	**Imperfect**	**Viitor**
sum	*eram*	*ero*
(eu sunt)	(eu eram)	(eu voi fi)
es	*eras*	*eris*
est	*erat*	*erit*
sumus	*eramus*	*erimus*
estis	*eratis*	*eritis*
sunt	*erant*	*erunt*

Perfect	**M.m.c.p.**	**Viitor anterior**
fui = am fost	*fueram* = fusesem	*fuero* = eu voi fi fost
fuisti	*fueras*	*fueris*
fuit	*fuerat*	*fuerit*
fuimus	*fueramus*	*fuerimus*
fuistis	*fueratis*	*fueritis*
fuerunt (fuere)	*fuerant*	*fuerint*

CONJUNCTIV

Prezent	**Imperfect**	**Perfect**	**M.m.c.p.**
sim	*essem*	*fuerim*	*fuissem*
(să fiu)	(eu aş fi)	(să fi fost)	(aş fi fost)
sis	*esses*	*fueris*	*fuisses*
sit	*esset*	*fuerit*	*fuisset*
simus	*essemus*	*fuerimus*	*fuissemus*
sitis	*essetis*	*fueritis*	*fuissetis*
sint	*essent*	*fuerint*	*fuissent*

IMPERATIV

Prezent	**Viitor**
-	-
es (fii !)	*esto* (să fii !)
-	*esto* (să fie !)
-	-
-	*estote* (să fiţi !)
este (fiţi !)	*sunto* (să fie !)

INFINITIV

Prezent	Viitor	Perfect
esse (a fi)	*futurum esse* (că va fi) *futuram esse* *futurum esse* *futuros esse* *futuras esse* *futura esse*	*fuisse* (a fi fost)

PARTICIPIU

Viitor

futurus (care va fi)	*futuri*
futura	*futurae*
futurum	*futura*

Compuşii verbului ESSE

Tulpina verbului **esse** la prezentul indicativului este **es,** care devine **er** înaintea unei vocale şi se simplifică în **s** în formele **sum, sumus, sunt, sim, sis**, etc... . Tulpina lui la perfectul indicativului este **fu**. Verbul **sum** nu are forme pentru modurile supin şi gerunziu şi nici pentru timpul prezent al participiului Are însă forme la viitorul infinitivului şi al participiului.

Verbul **esse** are numeroase compuse cu o prepoziţie întrebuinţată ca prefix. De exemplu:

absum, abesse, afui = a fi departe, a lipsi
adsum, adesse. adfui = a fi prezent
desum, desse, defui = a lipsi
insum, inesse, infui = sunt înăuntru
intersum., interesse. interfui = sunt la mijloc
obsum, obesse, obfui = sunt împotriva
possum, posse, potui = pot
praesum, praeesse praefui = sunt în frunte
prosum, prodesse, profui = a fi de folos
subsum, subesse. subfui = sunt sub
supersum, superesse, superfui = sunt deasupra, rămân.

Aceste verbe se conjugă ca şi verbul **sum**, prepoziţia prefix rămâne neschimbată. Participiu prezent au numai două dintre compusele lui **sum,** şi anume: **absum** şi **praesum,** care fac: **absens, absentis** şi respectiv **praesens, praesentis**.
Neregularităţi în conjugare prezintă numai **prosum** şi **possum**.

CONJUGAREA VERBULUI **POSSUM, POSSE, POTUI .**

INDICATIV

Prezent	**Imperfect**	**Viitor**
possum	*poteram*	*potero*
(eu pot)	(eu puteam)	(eu voi putea)
potes	*poteras*	*poteris*
potest	*poterat*	*poterit*
possumus	*poteramus*	*poterimus*
potestis	*poteratis*	*poteritis*
possunt	*poterant*	*poterunt*

Perfect	**M. m. c. p.**	**Viitor anterior**
potui	*potueram*	*potuero*
(am putut)	(eu putusem)	(eu voi fi putut)
potuisti	*potueras*	***potueris***
potuit	***potuerat***	***potuerit***
potuimus	***potueramus***	***potuerimus***
potuistis	***potueratis***	***potueritis***
potuerunt	***potuerant***	***potuerint***

CONJUNCTIV

Prezent	**Imperfect**	**Perfect**	**M.m.c.p.**
possim	*possem*	*potuerim*	*potuissem*
(eu să pot)	(eu aş putea)	(eu să fi putut)	(eu aş fi putut)
possis	*posses*	*potueris*	*potuisses*
possit	*posset*	*potuerit*	*potuisset*
possimus	*possemus*	*potuerimus*	*potuissemus*
possitis	*possetis*	*potueritis*	*potuissetis*
possint	*possent*	*potuerint*	*potuissent*

INFINITIV

Prezent	**Perfect**
posse	*potuisse*
(a putea)	(că a putut)

CONJUGAREA VERBULUI **PROSUM, PRODESSE, PROFUI**

INDICATIV

Prezent	**Imperfect**	**Viitor**
prosum	*proderam*	*prodero*
(eu sunt de folos)	(eu eram de folos)	(eu voi fi de folos)
prodes	*proderas*	*proderis*
prodest	*proderat*	*proderit*
prosumus	*proderamus*	*proderimus*
prodestis	*proderatis*	*proderitis*
prosunt	*proderant*	*proderunt*

Perfect	**M.m.c.p.**	**Viitor anterior**
profui	*profueram*	*profuero*
(eu am fost de folos)	(eu fusesem de folos)	(eu voi fi fost de folos)
profuisti	*profueras*	*profueris*
profuit	*profuerat*	*profuerit*
profuimus	*profueramus*	*profuerimus*
profuistis	*profueratis*	*profueritis*
profuerunt	*profuerant*	*profuerint*

CONJUNCTIV

Prezent	**Imperfect**	**Perfect**	**M.m.c.p.**
prosim (eu să fiu de folos)	*prodessem* (eu aş fi de folos)	*profuerim* (eu să fi fost de folos)	*profuisem* (eu aş fi fost de folos)
prosis	*prodesses*	*profueris*	*profuisses*
prosit	*prodesset*	*profuerit*	*profuisset*
prosimus	*prodessemus*	*profuerimus*	*profuissemus*
prositis	*prodessetis*	*profueritis*	*profuissetis*
prosint	*prodessent*	*profuerint*	*profuissent*

IMPERATIV

Prezent	**Viitor**
sg. II: *prodes* (fii de folos)	sg. II : *prodesto* (să fii de folos)
	sg. III : *prodesto* (să fie de folos)
pl. II: *prodeste* (fiţi de folos)	pl. II: *prodestote* (să fie de folos)
	pl. III: *prosunto* (să fie de folos)

INFINITIV

Prezent	**Perfect**	**Viitor**
prodesse (că este de folos, că sunt de folos)	*profuisse* (că a fost de folos, că au fost de folos)	*profuturus,-a,-um* (cel, cea care va fi de folos)

PARTICIPIU

Viitor

profuturum esse
profuturam esse (că va fi de folos)
profuturum esse
profuturos esse
profuturas esse (că vor fi de folos)
profutura esse

CONJUGAREA VERBELOR REGULATE

DIATEZA ACTIVĂ

CONJUGAREA I

INDICATIV

Prezent	**Imperfect**	**Viitor**
amo	*amābam*	*amābo*
(iubesc)	(iubeam)	(voi iubi)
amas	*amābas*	*amābis*
amat	*amābat*	*amābit*
amāmus	*amabāmus*	*amabĭmus*
amātis	*amabātis*	*amabĭtis*
amant	*amābant*	*amābunt*

Perfect	**M.m.c.p.**	**Viitor anterior**
***am**āvi*	*amavĕram*	*amavĕro*
(am iubit)	(iubisem)	(voi fi iubit)
amavisti	*amavĕras*	*amavĕris*
am*āvit*	*amavĕrat*	*amavĕrit*
amavĭmus	*amaverāmus*	*amaverĭmus*
amavistis	*amaverātis*	*amaverĭtis*
amavērunt (amavēre)	*amavĕrant*	*amavĕrint*

CONJUNCTIV

Prezent	**Imperfect**
amem (să iubesc)	*amārem* (aş iubi)
ames	*amāres*
amet	*amāret*
amēmus	*amarēmus*
amētis	*amarētis*
ament	*amārent*

Perfect	**M. m. c. p.**
amavĕrim (să fi iubit)	*amavissem* (aş fi iubit)
amavĕris	*amavisses*
amavĕrit	*amavisset*
amaverĭmus	*amavissēmus*
amaverĭtis	*amavissētis*
amavĕrint	*amavissent*

IMPERATIV

	Prezent	**Viitor**
Sg.	*ama!* (iubeşte!)	*amāto!* (să iubeşti!)
		amāto! (să iubească)
Pl.	*amāte!* (iubiţi)	*amatōte!* (să iubiţi!)
		amanto! (să iubească)

INFINITIV

Prezent	**Viitor**	**Perfect**
amāre	*amatūrum, -am,-um esse*	*amavisse*
(a iubi)	(că va iubi)	(a fi iubit,
	amatūros,-as,-a esse	că a iubit)
	(că vor iubi)	

PARTICIPIU

Prezent	**Viitor**
amans, -ntis	*amantūrus, -a, -um*
(care iubește, iubind)	(care va iubi)

GERUNZIU

G. *amandi* (de a iubi)
D. *amando* (spre a iubi)
Ac. *(ad) amandum* (pentru a iubi)
Abl. *amando* (iubind)

SUPIN

amātum (pentru a iubi)
amātu (de iubit)

CONJUGAREA A II-A

INDICATIV

Prezent	**Imperfect**	**Viitor**
moneo	*monēbam*	*monēbo*
(îndemn)	(îndemnam)	(voi îndemna)
mones	*monēbas*	*monēbis*
monet	*monēbat*	*monēbit*
monēmus	*monebāmus*	*monebĭmus*
monētis	*monebātis*	*monebĭtis*
monent	*monēbant*	*monēbunt*

Perfect	**M.m.c.p.**	**Viitor anterior**
monui	*monuĕram*	*monuĕro*
(am îndemnat)	(îndemnasem)	(voi fi îndemnat)
monuisti	*monuĕras*	*monuĕris*
monuit	*monuĕrat*	*monuĕrit*
monuimus	*monuerāmus*	*monuerĭmus*
monuistis	*monuerātis*	*monuerĭtis*
monuērunt (monuēre)	*monuĕrant*	*monuĕrint*

CONJUNCTIV

Prezent	**Imperfect**
moneam (să îndemn)	*monērem (*aş îndemna)
moneas	monēres
moneat	*monēret*
moneāmus	*monerēmus*
moneātis	*monerētis*
moneant	*monērent*

Perfect	**M.m.c.p.**
*monuĕrim (*să fi îndemnat)	*monuissem* (aş fi îndemnat)
monuĕris	*monuisses*
monuĕrit	*monuisset*
monuerĭmus	*monuissēmus*
monuerĭtis	*monuissētis*
monuĕrint	*monuissent*

IMPERATIV

	Prezent	**Viitor**
Sg.	*mone!* (îndeamnă!)	*monēto !* (să îndemni!)
		monēto! (să îndemne!)
Pl.	*monēte!* (îndemnaţi!)	*monetōte!* (să îndemnaţi!)
		*monento! (*să îndemne!)

INFINITIV

Prezent	**Viitor**	**Perfect**
monēre	***monitūrum,-am,-um esse***	***monuisse***
(a îndemna)	(că va îndemna)	(a fi îndemnat,
	monitūros.-as,-a esse	că a îndemnat)
	(că vor îndemna)	

PARTICIPIU

Prezent	**Viitor**
monens, -ntis	*monitūrus, -a, -um*
(care îndeamnă, îndemnând)	(care va îndemna)

GERUNZIU

G. *monendi* (de a îndemna)
D. *monendo (*spre a îndemna)
Ac. ***(****ad) monendum* (pentru a îndemna)
Abl. *monendo* (îndemnând)

SUPIN

monĭtum (pentru a îndemna)
monĭtu (de îndemnat)

CONJUGAREA A III -A
CONSONATICĂ

INDICATIV

Prezent	**Imperfect**	**Viitor**
lego (citesc)	*legēbam* (citeam)	*legam* (voi citi)
legis	*legēbas*	*leges*
legit	*legēbat*	*leget*
legĭmus	*legebāmus*	*legēmus*
legĭtis	*legebātis*	*legētis*
legunt	*legēbant*	*legent*

Perfect	**M.m.c.p.**	**Viitor anterior**
legi (am citit)	*legĕram* (citisem)	*legĕro* (voi fi citit)
legisti	*legĕras*	*legĕris*
legit	*legĕrat*	*legĕrit*
legĭmus	*legerāmus*	*legerĭmus*
legistis	*legerātis*	*legerĭtis*
legērunt (legēre)	*legĕrant*	*legĕrint*

CONJUNCTIV

Prezent	**Imperfect**
legam (să citesc)	*legĕrem* (aş citi)
legas	*legĕres*
legat	*legĕret*
legāmus	*legerēmus*
legātis	*legerētis*
legant	*legĕrent*

Perfect	**M.m.c.p.**
legĕrim (să fi citit)	*legissem* (aş fi citit)
legĕris	*legisses*
legĕrit	*legisset*
legerĭmus	*legissēmus*
legerĭtis	*legissētis*
legĕrint	*legissent*

IMPERATIV

	Prezent	**Viitor**
Sg.	*lege!* (citeşte!)	*legĭto!* (să citeşti!)
		legĭto! (să citească!)
Pl.	*legĭte!* (citiţi!)	*legitōte!* (să citiţi)
		legunto! (să citească!)

INFINITIV

Prezent	**Viitor**	**Perfect**
legĕre	*lectūrum,-am,-um esse*	*legisse*
(a citi)	(că va citi)	(a fi citit, că a citit)
	l*ectūros,-as,-a esse*	
	(că vor citi)	

PARTICIPIU

Prezent	**Viitor**
legens,-ntis	*lectūrus,-a,-um*
(care citeşte, citind)	(care va citi)

GERUNZIU

G. *legendi* (de a citi)
D. *legendo* (spre a citi)
Ac. *(ad) legendum* (pentru a citi)
Abl. *legendo* (citind)

SUPIN

lectum (pentru a citi)
lectu (de citit)

CONJUGAREA A III-A VOCALICĂ

INDICATIV

Prezent	**Imperfect**	**Viitor**
capio (iau)	*capiēbam* (luam)	*capiam* (voi lua)
capis	*capiēbas*	*capies*
capit	*capiēbat*	*capiet*
capĭmus	*capiebāmus*	*capiēmus*
capĭtis	*capiebātis*	*capiētis*
capiunt	*capiēbant*	*capient*

Perfect	**M.m.c.p.**	**Viitor anterior**
cepi (am luat)	*cepĕram* (luasem)	*cepĕro* (voi fi luat)
cepisti	*cepĕras*	*cepĕris*
cepit	*cepĕrat*	*cepĕrit*
cepĭmus	*ceperāmus*	*ceperĭmus*
cepistis	*ceperātis*	*ceperĭtis*
cepērunt (cepēre)	*cepĕrant*	*cepĕrint*

CONJUNCTIV

Prezent	**Imperfect**
capiam (să iau)	*capĕrem* (aş lua)
capias	*capĕres*
capiat	*capĕret*
capiāmus	*caperēmus*
capiātis	*caperētis*
capiant	*capĕrent*

Perfect	**M.m.c.p.**
cepĕrim (să fi luat)	*cepissem* (aş fi luat)
cepĕris	*cepisses*
cepĕrit	cepisset
ceperĭmus	*cepissēmus*
ceperĭtis	*cepissētis*
cepĕrint	*cepissent*

IMPERATIV

	Prezent	Viitor
Sg.	*cape!* (ia!)	*capĭto!* (să iei!) *capĭto!* (să ia!)
Pl.	*capĭte!* (luaţi!)	*capitōte!* (să luaţi!) *capiunto*! (să ia!)

INFINITIV

Prezent	Viitor	Perfect
capĕre (a lua)	*captūrum,-am,-um esse* (că va lua) *captūros,-as,-a esse* (că vor lua)	*cepisse* (a fi luat, că a luat)

PARTICIPIU

Prezent	Viitor
capiens,-ntis (care ia, luând)	*captūrus, -a,-um* (care va lua)

GERUNZIU

G. *capiendi* (de a lua)
D. *capiendo* (spre a lua)
Ac. *(ad) capiendum* (pentru a lua)
Abl. *capiendo* (luând)

SUPIN

captum (pentru a lua)
captu (de luat)

CONJUGAREA A IV-A

INDICATIV

Prezent	**Imperfect**	**Viitor**
nutrio	*nutriēbam*	*nutriam*
(hrănesc)	(hrăneam)	(voi hrăni)
nutris	*nutriēbas*	*nutries*
nutrit	*nutriēbat*	*nutriet*
nutrīmus	*nutriebāmus*	*nutriēmus*
nutrītis	*nutriebātis*	*nutriētis*
nutriunt	*nutriēbant*	*nutrient*

Perfect	**M.m.c.p.**	**Viitor anterior**
nutrīvi	*nutrivĕram*	*nutrivĕro*
(am hrănit)	(hrănisem)	(voi fi hrănit)
nutrivisti	*nutrivĕras*	*nutrivĕris*
nutrīvit	*nutrivĕrat*	*nutrivĕrit*
nutrivĭmus	*nutriverāmus*	*nutriverĭmus*
nutrivistis	*nutriverātis*	*nutriverĭtis*
nutrivērunt(nutrivēre)	*nutrivĕrant*	*nutrivĕrint*

CONJUNCTIV

Prezent	**Imperfect**
nutriam (să hrănesc)	*nutrīrem* (aş hrăni)
nutrias	*nutrīres*
nutriat	*nutrīret*
nutriāmus	*nutrirēmus*
nutriātis	*nutrirētis*
nutriant	*nutrīrent*

Perfect	**M.m.c.p.**
nutrivĕrim (să fi hrănit)	*nutrivissem* (aş fi hrănit)
nutrivĕris	*nutrivisses*
nutrivĕrit	*nutrivisset*
nutriverĭmus	*nutrivissēmus*
nutriverĭtis	*nutrivissētis*
nutrivĕrint	*nutrivissent*

IMPERATIV

	Prezent	**Viitor**
Sg.	*nutri!* (hrăneşte!)	*nutrīto!* (să hrăneşti!)
		nutrīto! (să hrănească!)
Pl.	*nutrīte!* (hrăniţi!)	*nutritōte!* (să hrăniţi!)
		nutriunto! (să hrănească!)

INFINITIV

Prezent	**Viitor**	**Perfect**
nutrīre	*nutritūrum,-am,-um esse*	*nutrivisse*
(a hrăni)	(că va hrăni)	(a fi hrănit,
	nutritūros,-as,-a esse	că a hrănit)
	(că vor hrăni)	

PARTICIPIU

Prezent	**Viitor**
nutriens,-ntis	*nutritūrus,-a,-um*
(care hrăneşte, hrănind)	(care va hrăni)

GERUNZIU

G. *nutriendi* (de a hrăni)
D. *nutriendo* (spre a hrăni)
Ac. *(ad) nutriendum* (pentru a hrăni)
Abl. *nutriendo* (hrănind)

SUPIN

nutrītum (pentru a hrăni)
nutrītu (de hrănit)

DIATEZA PASIVĂ

CONJUGAREA I

INDICATIV

Prezent	**Imperfect**	**Viitor**
amor	*amābar*	*amabor*
(sunt iuibit)	(eram iubit)	(voi fi iubit)
amāris	*amabāris*	*amabĕris*
amātur	*amabātur*	*amabĭtur*
amāmur	*amabāmur*	*amabĭmur*
amamĭni	*amabamĭni*	*amabimĭni*
amantur	*amabantur*	*amabuntur*

Perfect	**M.m.c.p.**	**Viitor anterior**
amātus sum	*amātus eram*	*amātus ero*
(a fost iubit)	(fusesem iubit)	(voi fi fost iubit)
amāta es	*amāta eras*	*amāta eris*
amātum est	*amātum erat*	*amātum erit*
amāti sumus	*amāti erāmus*	*amāti erĭmus*
amātae estis	*amātae erātis*	*amātae erĭtis*
amāta sunt	*amāta erant*	*amāta erunt*

CONJUNCTIV

Prezent	**Imperfect**
amer (să fiu iubit)	*amārer* (aş fi iubit)
amēris	*amarēris*
amētur	*amarētur*
amēmur	*amarēmur*
amemĭni	*amaremĭni*
amentur	*amarentur*

Perfect	**M.m.c.p.**
amātus sim (să fi fost iubit)	*amātus essem* (aş fi fost iubit)
amāta sis	*amāta esses*
amātum sit	*amātum esset*
amāti simus	*amāti essēmus*
amātae sitis	*amātae essētis*
amāta sint	*amāta essent*

IMPERATIV

Prezent	**Viitor**
Sg. ***amāre***! (fii iubit!)	*amātor!* (să fii iubit!)
	amātor! (să fie iubit!)
Pl. *amamĭni!* (fiţi iubiţi!)	*amantor!* (să fie iubiţi!)

INFINITIV

Prezent	**Viitor**	**Perfect**
amāri	*amatum iri*	*amātum,-am,-um esse*
(a fi iubit)	(că va fi iubit)	(că a fost iubit)
		amātos,-as,- a esse
		(că au fost iubiţi)

GERUNDIV

Viitor	**Perfect**
amandus,-a,-um	*amātus,-a,-um*
(care va fi iubit, care trebuie iubit)	(iubit, -ă)

CONJUGAREA A II-A

INDICATIV

Prezent	**Imperfect**	**Viitor**
moneor	*monēbar*	*monēbor*
(sunt îndemnat)	(eram îndemnat)	(voi fi îndemnat)
monēris	*monebāris*	*monebĕris*
monētur	*monebātur*	*monebĭtur*
monēmur	*monebārum*	*monebĭrum*
monemĭni	*monebamĭni*	*monebimĭni*
monentur	*monebantur*	*monebuntur*

Perfect	**M.m.c.p.**	**Viitor anterior**
monĭtus sum	*monĭtus eram*	*monĭtus ero*
(am fost îndemnat)	(fusesem îndemnat)	(voi fi fost îndemnat)
monĭta es	*monĭta eras*	*monĭta eris*
monĭtum est	*monĭtum erat*	*monĭtum erit*
monĭti sumus	*monĭti erāmus*	*monĭti erĭmus*
monĭtae estis	*monĭtae erātis*	*monĭtae erĭtis*
monĭta estis	*monĭta erant*	*monĭta erunt*

CONJUNCTIV

Prezent	**Imperfect**
monear (să fiu îndemnat)	*monērer (aş fi îndemnat)*
moneāris	*monerēris*
moneātur	*monerētur*
moneāmur	*monerēmur*
moneamĭni	*moneremĭni*
moneantur	*monerentur*

Perfect	**M.m.c.p.**
monĭtus sim	*monĭtus essem*
(să fi fost îndemnat)	(aş fi fost îndemnat)
monĭta sis	*monĭta esses*
monĭtum sit	*monĭtum esset*
monĭti simus	*monĭti essēmus*
monĭtae sitis	*monĭtae essētis*
monĭta sint	*monĭta essent*

IMPERATIV

	Prezent	Viitor
Sg.	*monēre!* (fii îndemnat!)	*monētor!* (să fii îndemnat!)
		monētor! (să fie îndemnat!)
Pl.	*monemĭni!* (fiţi îndemnaţi)	*monentor! (să fie îndemnaţi!)*

INFINITIV

Prezent	Viitor	Perfect
monēri	*monĭtum iri*	*monĭtum,-am,-um esse*
(a fi îndemnat)	(că va fi îndemnat)	(că a fost îndemnat)
		monĭtos,-as,-a esse
		(că am fost îndemnaţi))

GERUNDIV

Viitor	Perfect
monendus,-a,-um	*monĭtus,-a,-um*
(care va fi îndemnat, care trebuie îndemnat)	(îndemnat, -ă)

CONJUGAREA A III-A
CONSONATICĂ

INDICATIV

Prezent	**Imperfect**	**Viitor**
legor	*legēbar*	*legar*
(sunt citit)	(eram citit)	(voi fi citit)
legĕris	*legebāris*	*legēris*
legĭtur	*legebātur*	*legētur*
legĭmur	*legebāmur*	*legēmur*
legimĭni	*legebamĭni*	*legemĭni*
leguntur	*legebantur*	*legentur*

Perfect	**M.m.c.p.**	**Viitor anterior**
lectus sum	*lectus eram*	*lectus ero*
(am fost citit)	(fusesem citit)	(voi fi fost citit)
lecta es	*lecta eras*	*lecta eris*
lectum est	*lectum erat*	*lectum erit*
lecti sumus	*lecti erāmus*	*lecti erĭmus*
lectae estis	*lectae erātis*	*lectae erĭtis*
lecta sunt	*lecta erant*	*lecta erunt*

CONJUNCTIV

Prezent	**Imperfect**
*legar(*să fiu citit)	*legĕrer* (aş fi citit)
legāris	*legerēris*
legātur	*legerētur*
legāmur	*legerēmur*
legamĭni	*legeremĭni*
legantur	*legerentur*

Perfect	**M.m.c.p.**
lectus sim (să fi fost citit)	*lectum essem (*aş fi fost citit)
lecta sis	*lecta esses*
lectum sit	*lectum esset*
lecti simus	*lecti essēmus*
lectae sitis	*lectae essētis*
lecta sint	*lecta essent*

IMPERATIV

	Prezent	**Viitor**
Sg.	*legĕre!* (fii citit!)	*legĭtor!* (să fii citit!)
		legĭtor! (să fie citit!)
Pl.	*legimĭni!* (fiţi citiţi!)	*leguntor!* (să fie citiţi!)

INFINITIV

Prezent	**Viitor**	**Perfect**
legi	*lectum iri*	*lectum,-am, -um esse*
(a fi citit)	(că va fi citit)	(că a fost citit)
		lectos,-as,-a esse
		(că au fost citiți)

GERUNDIV

Viitor	**Perfect**
legendus,-a,-um	*lectus,-a,-um*
(care va fi citit, care trebuie citit*)*	(citit, -ă)

CONJUGAREA A III-A VOCALICĂ

INDICATIV

Prezent	**Imperfect**	**Viitor**
capior	*capiēbar*	*capiar*
(sunt luat)	*(eram luat)*	*(vei fi luat)*
capĕris	*capiebāris*	*capiēris*
capĭtur	*capiebātur*	*capiētur*
capĭmur	*capiebāmur*	*capiēmur*
capimĭni	*capiebamĭni*	*capiemĭni*
capiuntur	*capiebantur*	*capientur*

Perfect	**M.m.c.p.**	**Viitor anterior**
captus sum	*captus eram*	*captus ero*
(am fost luat)	(fusesem luat)	(voi fi fost luat)
capta es	*capta eras*	*capta eris*
captum est	*captum erat*	*captum erit*
capti sumus	*capti erāmus*	*capti erĭmus*
captae estis	*captae erātis*	*captae erĭtis*
capta sunt	*capta erant*	*capta erunt*

CONJUNCTIV

Prezent	**Imperfect**
capior (să fiu luat)	*capĕrer (aş fi luat)*
capiāris	*caperēris*
capiātur	*caperētur*
capiāmur	*caperēmur*
capiamĭni	*caperemĭni*
capiantur	*caperentur*

Perfect	**M.m.c.p.**
*captus sim (*să fi fost luat)	*captus essem* (aş fi fost luat)
capta sis	*capta esses*
captum sit	*captum esset*
capti simus	*capti essēmus*
captae sitis	*captae essētis*
capta sint	*capta essent*

IMPERATIV

	Prezent	Viitor
Sg.	***capĕre! (fii luat!)***	***capĭtor!*** (să fii luat!) ***capĭtor!*** **(**să fie luat!)
Pl.	*capimĭni! (fiţi luaţi!)*	*capiuntor! (*să fie luaţi!)

INFINITIV

Prezent	Viitor	Perfect
capi (a fi luat)	*captum iri* (că va fi luat)	*captum, -am,-um esse* (că a fost luat) *captos,-as,-a esse* (că au fost luaţi)

GERUNDIV

Viitor	Perfect
capiendus,-a,-um (care va fi luat, care trebuie luat)	*captus,-a,-um* (luat,-ă)

CONJUGAREA A IV-A

INDICATIV

Prezent	**Imperfect**	**Viitor**
nutrior	*nutriēbar*	*nutriar*
(sunt hrănit)	(eram hrănit)	(voi fi hrănit)
nutrīris	*nutriebāris*	*nutriēris*
nutrītur	*nutriebātur*	*nutriētur*
nutrīmur	*nutriebāmur*	*nutriēmur*
nutrimĭni	*nutriebamĭni*	*nutriemĭni*
nutriuntur	*nutriebantur*	*nutrientur*

Perfect	**M.m.c.p.**	**Viitor anterior**
nutrītus sum	*nutrītus eram*	*nutrītus ero*
(am fost hrănit)	(fusesem hrănit)	(voi fi fost hrănit)
nutrīta es	*nutrīta eras*	*nutrīta eris*
nutrītum est	*nutrītum erat*	*nutrītum erit*
nutrīti sumus	*nutrīti erāmus*	*nutrīti erĭmus*
nutrītae estis	*nutrītae erātis*	*nutrītae erĭtis*
nutrīta sunt	*nutrīta erant*	*nutrīta erunt*

CONJUNCTIV

Prezent	**Imperfect**
nutriar (să fiu hrănit*)*	*nutrīrer* (aş fi hrănit)
nutriāris	*nutrirēris*
nutriātur	*nutrirētur*
nutriāmur	*nutrirēmur*
nutriamĭni	*nutriremĭni*
nutriantur	*nutrirentur*

Perfect	**M.m.c.p.**
nutrītus sim (să fi fost hrănit)	*nutrītus essem* (aş fi fost hrănit)
nutrīta sis	*nutrīta esses*
nutrītum sit	*nutrītum esset*
nutrīti simus	*nutrīti essēmus*
nutrītae sitis	*nutrītae essētis*
nutrīta sint	*nutrīta essent*

IMPERATIV

	Prezent	**Viitor**
Sg.	*nutrīre!* (fii hrănit!)	*nutrītor!* (să fii hrănit!)
		nutrītor! (să fie hrănit!)
Pl.	*nutrimĭni!* (fiţi hrăniţi!)	*nutriuntor!* (să fie hrăniţi!)

INFINITIV

Prezent	**Viitor**	**Perfect**
nutrīri	*nutrītum iri*	*nutritum,-am,-um esse*
(a fi hrănit)	(că va fi hrănit)	(că a fost hrănit)
		nutrītos,-as,-a esse
		(că au fost hrăniţi)

GERUNDIV

Viitor	**Perfect**
nutriendus,-a,-um	*nutrītus,-a,-um*
(care va fi hrănit, care trebuie hrănit)	(hrănit, -ă)

VERBE DEPONENTE

Verbele deponente se conjugă la forma pasivă, dar înţelesul lor este activ. Pe lângă toate modurile şi timpurile conjugării pasive, verbele deponente mai au însă şi următoarele moduri şi timpuri de la conjugarea activă: Participiu prezent şi viitor, infinitiv prezent, supin şi gerunziu. Din conjugarea pasivă verbelor deponente le mai lipseşte timpul viitor şi modul infinitiv.

CONJUGAREA I

INDICATIV

Prezent	**Imperfect**	**Viitor**
hortor	*hortābar*	*hortābor*
(sfătuiesc)	(sfătuiam)	(voi sfătui)
hortāris	*hortabāris*	*hortabĕris*
hortātur	*hortabātur*	*hortabĭtur*
hortāmur	*hortabāmur*	*hortabĭmur*
hortamĭni	*hortabamĭni*	*hortabimĭni*
hortantur	*hortabantur*	*hortabuntur*

Perfect	**M.m.c.p.**	**Viitor anterior**
hortātus sum	*hortātus eram*	*hortātus ero*
(am sfătuit)	(sfătuisem)	(voi fi sfătuit)
hortāta es	*hortāta eras*	*hortāta eris*
hortātum est	*hortātum erat*	*hortātum erit*
hortāti sumus	*hortāti erāmus*	*hortāti erĭmus*

hortātae estis	*hortātae erātis*	*hortātae erĭtis*
hortāta sunt	*hortāta erant*	*hortāta erunt*

CONJUNCTIV

Prezent	**Imperfect**
horter (să sfătuiesc)	*hortārer* (aş sfătui)
hortēris	*hortarēris*
hortētur	*hortarētur*
hortēmur	*hortarēmur*
hortemĭni	*hortaremĭni*
hortentur	*hortarentur*

Perfect	**M.m.c.p.**
hortātus sim (să fi sfătuit)	*hortātus essem* (aş fi sfătuit)
hortāta sis	*hortāta esses*
hortātum sit	*hortātum esset*
hortāti simus	*hortāti essēmus*
hortātae sitis	*hortātae essētis*
hortāta sint	*hortāta essent*

IMPERATIV

	Prezent	**Viitor**
Sg.	*hortāre!* (sfătuieşte*!)*	*hortātor!* (să sfătuieşti!)

hortātor! (să sfătuiască!)

Pl. *hortamĭni! (*sfătuiţi!) *hortantor!* (să sfătuiască!)

INFINITIV

Prezent	**Viitor**	**Perfect**
hortāri	*hortatūrum,-am,-um esse*	*hortātum,-am,-um esse*
(a sfătui)	(că va sfătui)	(a fi sfătuit, că a sfătuit)
	hortatūros,-as,-a esse	*hortātos,-as,-a esse*
	(că vor sfătui)	(că au sfătuit)

PARTICIPIU

Prezent	**Viitor**
hortans,-ntis	*hortatūrus,-a,-um*
(care sfătuieşte, sfătuind)	(care va sfătui)

GERUNDIV

Viitor	**Perfect**
hortandus,-a,-um	***hortātus,-a,-um***
(care va fi sfătuit, care trebuie sfătuit)	(sfătuit, sfătuind)

GERUNZIU

G. *hortandi* (de a sfătui)
D. *hortando (*spre a sfătui)

Ac. *(ad) hortandum* (pentru a sfătui)
Abl. *hortando* (sfătuind)

SUPIN

hortātum (pentru a sfătui)
hortātu (de sfătuit)

CONJUGAREA A II-A

INDICATIV

Prezent	Imperfect	Viitor
vereor	***verēbar***	***verēbor***
(mă tem)	***(mă temeam)***	***(mă voi teme)***
verēris	***verebāris***	***verebĕris***
verētur	***verebātur***	***verebĭtur***
verēmur	***verebāmur***	***verebĭmur***
veremĭni	***verebamĭni***	***verebimĭni***
verentur	***verebantur***	***verebuntur***

Perfect	**M.m.c.p.**	**Viitor anterior**
verĭtus sum	*verĭtus eram*	*verĭtus ero*
(m-am temut)	*(mă temusem)*	*(mă voi fi temut)*
verĭta es	*verĭta eras*	*verĭta eris*
verĭtum est	*verĭtum erat*	*verĭtum erit*
verĭti sumus	*verĭti erāmus*	*verĭti erĭmus*
verĭtae estis	*verĭtae erātis*	*verĭtae erĭtis*
verĭta sunt	*verĭta erant*	*verĭta erunt*

CONJUNCTIV

Prezent	**Imperfect**
verear (să mă tem)	*verērer* (m-aş teme)
vereāris	*vererēris*
vereātur	***vererēntur***
vereāmur	***vererēmur***
vareamĭni	***vereremĭni***
vereantur	***vererentur***

Perfect	**M.m.c.p.**
verĭtus sim (să mă fi temut)	*verĭtus essem* (m-aş fi temut)
verĭta sis	*verĭta esses*
verĭtum sit	*verĭtum esset*
verĭti simus	*verĭti essēmus*
verĭtae sitis	*verĭtae essētis*
verĭta sint	*verĭta essent*

IMPERATIV

	Prezent	Viitor
Sg.	*verēre!* (teme-te!)	*verētor!* (să te temi!)
		verētor! (să se teamă!)
Pl.	*veremĭni!* (temeţi-vă!)	*verentor!* (să se teamă!)

INFINITIV

Prezent	Viitor	Perfect
verēri	*veritūrum,-am,-um esse*	*verĭtum,-am,-um esse*
(a se teme)	(că se va teme)	(a se fi temut, că s-a temut)
	veritūros,-as,-a esse	
	(că se vor teme)	

PARTICIPIU

Prezent	Viitor
verens,-ntis	*veritūrus,-a,-um*
(care se teme, temându-se)	(care se va teme)

GERUNDIV

Viitor	Perfect
verendus,-a,-um	*verĭtus,-a,-um*

(care va fi temut, care trebuie temut) (temut,-ă, temându-se)

GERUNZIU

G. *verendi* (de a se teme)
D. *verendo* (spre a se teme)
Ac. *(ad) verendum* (pentru a se teme)
Abl. *verendo* (temându-se)

SUPIN

verĭtum (pentru a se teme)
verĭtu (de temut)

CONJUGAREA A III-A

INDICATIV

Prezent	**Imperfect**	**Viitor**
sequor	*sequēbar*	*sequar*
(urmez)	(urmam)	(voi urma)
sequĕris	*sequebāris*	*sequēris*
sequĭtur	*sequebātur*	*sequētur*
sequĭmur	*sequebāmur*	*sequēmur*
sequimĭni	*sequebamĭni*	*sequemĭni*
sequuntur	*sequebantur*	*sequentur*

Perfect	**M.m.c.p.**	**Viitor anterior**
secūtus sum (am urmat)	*secūtus eram* (urmasem)	*secūtus ero* (voi fi urmat)
secūta es	*secūta eras*	*secūta eris*
secūtum est	*secūtum erat*	*secūtum erit*
secūti sumus	*secūti erāmus*	*secūti erĭmus*
secūtae estis	*secūtae erātis*	*secūtae erĭtis*
secūta sunt	*secūta erant*	*secūta erunt*

CONJUNCTIV

Prezent	**Imperfect**
sequar (să urmez)	*sequĕrer (*aş urma)
sequāris	*sequerēris*
sequātur	*sequerētur*
sequārum	*sequerēmur*
sequamĭni	*sequeremĭni*
sequantur	*sequerentur*

Perfect	**M.m.c.p.**
secūtus sim (să fi urmat*)*	*secūtus essem* (aş fi urmat)
secūta sis	*secūta esses*
secūtum sit	*secūtum esset*
secūti simus	*secūti essēmus*
secūtae sitis	*secūtae essētis*
secūta sint	*secūta essent*

IMPERATIV

	Prezent	Viitor
Sg.	*sequĕre!* (urmează!)	*sequĭtor! (*să urmezi)
		sequitor! (să urmeze!)
Pl.	*sequimĭni!* (urmaţi!)	*sequuntor!* (să urmeze!)

INFINITIV

Prezent	Viitor	Perfect
sequi	*secutūrum,-am,-um esse*	*secūtum,-am,-um esse*
(a urma)	(că va urma)	(a fi urmat, că a urmat)
	secutūros.-as,-a esse	*secūtos,-as,-a esse*
	(că vor urma)	(că au urmat)

PARTICIPIU

Prezent	Viitor
sequens, -ntis	*secutūrus,-a,-um*
(care urmează, urmând)	(care va urma)

GERUNDIV

Viitor	Perfect
sequendus,-a,-um	*secūtus,-a,-um*
(care va fi urmat, care trebuie urmat)	(urmat,-ă, urmând)

GERUNZIU

G. *sequendi* (de a urma)
D. *sequendo* (spre a urma)
Ac. *(ad) sequendum* (pentru a urma)
Abl. *sequendo* (urmând)

SUPIN

secūtum (pentru a urma)
secūtu (de urmat)

CONJUGAREA A IV-A

INDICATIV

Prezent	**Imperfect**	**Viitor**
largior	*largiēbar*	*largiar*
(dăruiesc)	(dăruiam)	(voi dărui)
largīris	*largiebāris*	*largiēris*
largītur	*largiebātur*	*largiētur*
largīmur	*largiebāmur*	*largiēmur*
largimĭni	*largiebamĭni*	*largiemĭni*
largiuntur	*largiebantur*	*largientur*

Perfect	**M.m.c.p.**	**Viitor anterior**
largītus sum	*largītus eram*	*largītus ero*
*(*am dăruit)	(dăruisem)	(voi fi dăruit)
largīta es	*largīta eras*	*largīta eris*
largītum est	*largītum eras*	*largītum erit*
largīti sumus	*largīti erāmus*	*largīti erĭmus*
largītae estis	*largītae erātis*	*largītae erĭtis*
largīta sunt	*largīta erant*	*largīta eruntt*

CONJUNCTIV

Prezent	**Imperfect**
*largiar (*să dăruiesc)	*largīrer* (aş dărui)
largiāris	*largirēris*
largiātur	***largirētur***
largiāmur	***largirēmur***
largiamĭni	***largiremĭni***
largiantur	***largirentur***

Perfect	**M.m.c.p.**
largītus sim (să fi dăruit*)*	*largītus essem* (aş fi dăruit)
largīta sis	*largīta esses*
largītum sit	*largītum esset*
largīti simus	*largīti essēmus*
largītae sitis	*largītae essētis*
largīta sint	*largīta essent*

IMPERATIV

	Prezent	**Viitor**
Sg.	*largīre!* (dăruieşte!)	*largītor!* (să dăruieşti!)
		largītor! (să dăruiască!)
Pl.	*largimĭni!* (dăruiţi!*)*	*largiuntor!* (să dăruiască!)

INFINITIV

Prezent	**Viitor**	**Perfect**
largīri	*largitūrum,-am,-um esse*	*largītum,-am,-um esse*
(a dărui)	(că va dărui)	(a fi dăruit, că a dăruit)
		largītos,-as,-a esse

(că au dăruit)

PARTICIPIU

Prezent	**Viitor**
largiens,-ntis	*largitūrus,-a,-um*
(care dăruieşte, dăruind)	(care va dărui)

GERUNDIV

Viitor	**Perfect**
largiendus,-a,-um	*largītus,-a,-um*
(care va fi dăruit, care trebuie dăruit)	(dăruit,-ă, dăruind)

GERUNZIU

G. *largiendi (de a dărui)*
D. *largiendo* (spre a dărui)
Ac. ***(****ad) largiendum* (pentru a dărui)
Abl. *largiendo* (dăruind)

VERBE SEMIDEPONENTE

Verbele semideponente sunt acelea care se conjugă în formă activă la timpurile derivate din tulpina prezentului, şi în formă pasivă la timpurile derivate din tulpina perfectului. Aceste verbe sunt în număr de 4 (patru):

- *audeo, audere, ausus sum* = îndrăznesc
- *gaudeo, gaudere, gavisus sum* = mă bucur
- *soleo, solere, solitus sum* = obişnuiesc
- *fido, fidere, fisus sum* = mă încred. Acesta din urmă are două forme compuse, şi anume: *confido* = am încredere şi *diffido* = nu am încredere.

CONJUGAREA PERIFRASTICĂ ACTIVĂ

Intenţia sau **gândul** de a face o acţiune se exprimă printr-o conjugare compusă din viitorul participiului activ al verbului care se conjugă şi din timpurile verbului *esse* la modurile indicativ, conjuctiv şi infinitiv. Această conjugare compusă se numeşte **conjugare perifrastică activă.**

LEGO, -ĔRE, LEGI, -CTUM (A CITI)

INDICATIV

Prezent
lectūrus sum (am de gând să citesc, sunt gata să citesc)
lectūra es (ai de gând să citeşti, eşti gata să citeşti)
lectūrum est (are de gând să citească, este gata să citească)
lectūri sumus (avem de gând să citim, suntem gata să citim)
lecturae estis (aveţi de gând să citiţi, sunteţi gata să citiţi)
lectura sunt (au de gând să citească, sunt gata să citească)

Imperfect
lectūrus,-a,-um eram (aveam de gând să citesc, eram gata să *etc.* citesc)

Viitor
lectūrus,-a,-um ero (voi avea de gând să citesc, voi fi gata să citesc)

Perfect
lectūrus,-a,-um fui (am avut de gând să citesc, am fost gata să citesc)

M.m.c.p.
lectūrus,-a,-um fuĕram (avusesem de gând să citesc, fusesem gata să citesc)

Viitor anterior
lectūrus,-a,-um fuĕro (voi fi avut de gând să citesc, voi fi fost gata să citesc)

CONJUNCTIV

Prezent
lectūrus,-a,-um sim (să am de gând să citesc, să fiu gata să citesc)
etc.

Imperfect
lectūrus,-a,-um essem (aş avea de gând să citesc, aş fi gata să citesc)

Perfect
lectūrus,-a,-um fuĕrim (să fi avut de gând să citesc, să fi fost gata să citesc)

M.m.c.p.
lectūrus,-a,-um fuissem (aş fi avut de gând să citesc, aş fi fost gata să citesc)

INFINITIV

Prezent
lecturum,-am,-um esse (a avea de gând să citesc)
Perfect
lecturum,-am,-um fuisse (a fi avut de gând să citesc)

CONJUGAREA PERIFRASTICĂ PASIVĂ

Trebuinţa, obligaţia sau datoria de a face o acţiune se exprimă printr-o conjugare compusă din viitorul participiului pasiv (gerundiv) al verbului care se conjugă şi din timpurile verbului *esse* la modurile indicativ, conjuctiv şi infinitiv.Această conjugare compusă se numeşte **conjugare perifrastică pasivă.**

NUTRIO, - ĪRE, - ĪVI, - ĪTUM (A HRĂNI)

INDICATIV

Prezent
nutriendus sum (trebuie să fiu hrănit , -ă)
nutrienda es (trebuie să fii hrănit, -ă)
nutriendum est (trebuie să fie hrănit, -ă)
nutriendi sumus (trebuie să fim hrăniţi, -te)
nutriendae estis (trebuie să fiţi hrăniţi, -te)
nutrienda sunt (trebuie să fie hrăniţi, -te)

Imperfect
nutriendus,-a,-um eram (trebuia să fiu hrănit, -ă) *etc.*

Viitor
nutriendus,-a,-um ero (va trebui să fiu hrănit, -ă)*etc.*

Perfect
nutriendus,-a,-um fui (a trebuit să fiu hrănit, -ă) *etc.*

M.m.c.p.
nutriendus,-a,-um fueram (trebuisem să fiu hrănit, -ă)
etc.

Viitor anterior
nutriendus,-a,-um fuero (va fi trebuit să fiu hrănit, -ă)
etc.

CONJUNCTIV

Prezent
nutriendus,-a,-um sim (să trebuiască să fiu hrănit, -ă)
etc.

Imperfect
nutriendus,-a,-um essem (ar trebui să fiu hrănit, -ă)
etc.

Perfect
nutriendus,-a,-um fuerim (să fi trebuit să fiu hrănit, -ă)
etc.

M.m.c.p.
nutriendus,-a,-um fuissem (ar fi trebuit să fiu hrănit, -ă)

INFINITIV

Prezent
nutriendum,-am,-um esse (a trebui să fiu hrănit)
Perfect
nutriendum,-am,-um fuisse (a fi trebuit să fiu hrănit)

CONJUGAREA VERBELOR NEREGULATE
(verba anomăla)

Verbele care îşi formează timpurile şi modurile de la rădăcini diferite sau verbele cu temă consonantică la care desinenţele se leagă direct de temă fără vocală tematică se numesc *verbe neregulate* sau *anomale*. [19]

În limba latină există puţine verbe neregulate, care pentru frecvenţa lor întrebuinţare trebuie să fie cunoscute.

Denumirea mai corectă ar fi *verbe atematice,* pentru că la unele au menţinut starea iniţială a verbului de a adăuga desinenţa personală direct cu tema consonantică, fără vocalele tematice *-e, -i, -o, -u* folosite în mod obişnuit de verbele zise cu conjugare regulată.

Cunoscând formele de bază, se poate conjuga foarte uşor; sistemul de formare a timpurilor, desinenţele şi chiar sufixele temporale sunt (cu foarte rare excepţii) aceleaşi la toate verbele, fie regulate, fie neregulate.

Iată in ce constau cele câteva neregularităţi: [20]

1) Unele verbe de conjugarea a III-a au forme la care *nu se foloseşte vocala tematică*; se conjugă, deci, **atematic** şi din această pricină, se uneori schimbări de sunete şi par ,,neregulate";

---

[19] Maria Pârlog, *Gramatica Limbii Latine,* Editura ALL, Bucureşti, 1996, p. 94.
[20] N. I. Barbu, Toma I. Vasilescu, *Gramatica latină,* Editura Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1969, p. 120.

fer s, for t... (faţă de: *die i s, die i f*)
vel Ie (faţă de: *dic ĕ re* } din *vel se.....*

2) Alte câteva (*sum, volō* şi *compuşii*) au sufixul – *ī* - (de optativ) la conjunctiv prezent *s ī s, velī mus.*

3) În sfârşit, câteva verbe folosesc forme provenite de la radacini deosebite: *sum, esse, fuī, ferō, ferre, tulī, lātum.*

În limba latină există puţine verbe neregulate, care pentru frecventa lor întrebuinţare trebuie să fie cunoscute. Cel mai neregulat din limba latină este verbul **sum, esse fui.** Acesta se întrebuinţează deseori cu diferite prefixe (majoritatea prepoziţii), care aduc verbului de bază anumite modificări semantice. Toate acestea au fost detaliate la subcapitolul *Compuşii verbului esse*.

Verbul **volo** şi compuşii săi

Conjugarea verbului *volo* prezintă următoarele particularităţi:

1) Alternanţe vocalice: - *e -/ -o- / - u* - în rădăcină; la unele timpuri sau persoane are forma *vel-*, la altele *vol-* sau vul-.

2) Are forme verbale fără vocală tematică:

Infinitiv: *velle* (din *vel-se*).

3) Are la conjunctivul prezent vechiul sufix -*i* al optativului întâlnit şi la verbul *sum: velim.*

4) La indicativ prezent, persoana a II-a singular, forma *vis* aparţine unei alte rădăcini, care se găseşte la adjectivul *invītus, -a, -um* = fără voie.

5) Compuşii lui *volo: nolo* = a nu vrea şi *malo* = a prefera, prezintă la indicativ prezent un amestec de forme contrase şi necontrase: nolo < non volo; magis volo > mavolo > malo.

Verbele *volo, nolo* şi *molo* nu au gerunziu, gerundiv şi nici supin, prin urmare nu au nici timpurile derivate din tema supinului.

C o n j u g a r e a v e r b e l o r :

volo, velle, volui = a vrea
nolo, nolle, nolui = a nu vrea
malo, malle, malui = a prefera

INDICATIV

Prezent

volo (eu vreau)	*nolo* (eu nu vreau)	*malo* (eu prefer)
vis	*non vis*	*mavis*
vult	*non vult*	*mavult*
volumus	*nolumus*	*malumus*
vultis	*non vultis*	*mavultis*
volunt	*nolunt*	*malunt*

Imperfect

volebam (voiam)	*nolebam* (nu voiam)	*malebam* (preferam)
volebas	*nolebas*	*malebas*
volebat	*nolebat*	*malebat*
volebamus	*nolebamus*	*malebamus*
volebatis	*nolebatis*	*malebatis*
volebant	*nolebant*	*malebant*

Viitor

volam (voi vrea)	*nolan* (nu voi vrea)	*malam* (voi prefera)
voles	*noles*	*males*
volet	*nolet*	*malet*
volemus	*nolemus*	*malemus*
voletis	*noletis*	*maletis*
volent	*nolent*	*malent*

Perfect

volui (am vrut)	*nolui* (n-am vrut)	*malui* (am preferat)
voluisti	*noluisti*	*maluisti*
voluit	*noluit*	*maluit*
voluimus	*noluimus*	*maluimus*
voluistis	*noluistis*	*maluistis*
voluērunt	*noluērunt*	*maluērunt*

M.m.c.p.

volueram	*nolueram*	*malueram*
(eu voisem)	(nu voisem)	(preferasem)
volueras	*nolueras*	*malueras*
volueramus	*nolueramus*	*malueramus*
volueratis	*nolueratis*	*malueratis*
voluerant	*noluerant*	*maluerant*

Viitor anterior

voluĕrō	*noluĕro*	*maluĕro*
(voi fi vrut)	(nu voi fi vrut)	(voi fi preferat)
volueris	*nolueris*	*malueris*
voluerit	*noluerit*	*maluerit*
voluerimus	*noluerimus*	*maluerimus*
volueritis	*nolueritis*	*malueritis*
voluerint	*noluerint*	*maluerint*

CONJUNCTIV

Prezent

velim (să vreau)	*nolim* (să nu vreau)	*malim* (să prefer)
velis	*nolis*	*malis*
velit	*nolit*	*malit*
velimus	*nolimus*	*malimus*
velitis	*nolitis*	*malitis*
velint	*nolint*	*malint*

Imperfect

vellem	*nollem*	*mallem*
(eu aş vrea)	(eu n-aş vrea)	(eu aş prefera)
velles	*nolles*	*malles*
vellet	*nollet*	*mallet*
vellemus	*nollemus*	*mallemus*
velletis	*nolletis*	*malletis*
vellent	*nollent*	*mallent*

Perfect

voluerim	*noluerim*	*maluerini*
(aş fi vrut)	(să nu fi vrut)	(să fi preferat)
volueris	*nolueris*	*malueris*
voluerit	*noluerit*	*maluerit*
voluerimus	*noluerimus*	*maluerimus*
volueritis	*nolueritis*	*malueritis*
voluerint	*noluerint*	*maluerint*

M.m.c.p.

voluissem	*noluissem*	*maluissem*
(aş fi vrut)	(n-aş fi vrut)	(n-aş fi preferat)
voluisses	*noluisses*	*maluisses*
voluisset	*noluisset*	*maluisset*
voluissemus	*noluissemus*	*maluissemus*
voluissetis	*noluissetis*	*maluissetis*
voluissent	*noluissent*	*maluissent*

IMPERATIV
Prezent

II sg. *noli* (nu voi !).
II pl. *nolite* (nu voiţi !) .

Viitor

II sg. *nolite* (să nu voieşti !)
2 pl. *nolitote* (să nu voiţi !)

INFINITIV
Prezent

velle	*nolle*	*male*
(că voieşte)	(că nu voieşte)	(că preferă)

Perfect

voluisse	*noluisse*	*maluisse*
(că a voit)	(că nu a voit)	(că a preferat)

PARTICIPIU
Prezent

	Sg.	Pl.	Sg.
N.	*volens* (care vrea)	*volentes*	*nolens* (care nu vrea)
G.	*volentis*	*volentium*	*nolentis*
D.	*volenti*	*volentibus*	*nolenti*
Ac.	*volentem*	*volentes*	*nolentem*
Abl.	*volente*	*volentibus*	*nolente*

V I A D V E R B U L

Adverbul este partea de vorbire neflexibilă care arată o caracteristică a unei acţiuni sau a unei stări şi este aşezat îndeosebi, pe lângă verbe pentru a preciza sau nuanţa sensul acestora.

Aproape toate adverbele provin din *substantive, adjective, pronume* şi *verbe*, rezultând fie din procesul de *derivare* sau *compunere*, fie prin *schimbarea categoriei gramaticale*, şi în funcţie de ideile pe care le exprimă, adverbele, se pot grupa în mai multe categorii, şi anume: *de loc, de timp, de cantitate, de afirmare, de negare,de întrebare, de îndoială şi de mod* .
Felul fiecărui adverb se stabileşte după întrebarea la care răspunde.

1. <u>Adverbe de loc</u>:

ubi ? (unde ?)

- *hic* = aici;
- *ibi* = acolo;
- *eo* = acolo
- *ibidem* = tot acolo;
- *alibi* = aiurea;
- *foris* = afară;
- *intus* = înăuntru;
- *nusquam* = nicăieri;

unde ? (de unde ?)

- *hinc* = de aici;
- *undique* = de pretutindeni;
- *illinc* = de acolo;
- *inde* = de acolo;

- *ubique* = pretutindeni;

quo ? (încotro ?) **qua ?** (pe unde ?)

- *huc* = încoace - *hac* = pe aici
- *illuc* = într-acolo - *illac* = pe acolo

2. <u>Adverbe de timp:</u>

quando ? (când ?)

- *nunc* = acum;
- *hodie* = azi;
- *cras* = mâine;
- *nuper* = de curând;
- *antea* = mai înainte;
- *quondam, olim* = odinioară;
- *pridie* = în ajun;
- *postridie* = a doua zi;
- *nonnunquam* = uneori;
- *postea* = după aceea;
- *mane* = dimineaţa;
- *noctu* = noaptea;
- *interdiu* = ziua;
- *vespere* = seara;
- *meridie* = la amiază;
- *statim* = pe dată;
- *nunquam* = niciodată;
- *deinde* = apoi;
- *heri* = ieri;
- *antea* = mai înainte;

quamdiu ? (cât timp ?)

- *diu* = mult timp;
- *paulisper* = pe puţin timp;

quamdudum ? (de cât timp ?)

- *dudum, iamdudum* = de mult timp

3. Adverbe de cantitate:

quantum ? (cât ?)

- *tantum* = atât;
- *multum* = mult;
- *parum* = puţin;
- *plus* = mai mult;
- *nimis, nimium* = prea mult;
- *vix* = abia;
- *plurimum* = foarte mult;
- *aliquantum* = puţin;
- *satis* = destul;
- *solum* = numai;
- fere = mai;

4. Adverbe de afirmare:

- *ita* = astfel;
- *etiam* = chiar;
- *vero* = într- adevăr;
- *profecto* = desigur;
- *sane* = desigur;
- *immo* = ba chiar;
- *scilicet, nimirum* = adică, fară îndoială;

5. Adverbe de negare:

- *non* = nu;
- *haud* = nu, nici;
- *nequaquam, minime* = nicidecum, deloc;
- *nondum* = încă nu;
-

6. Adverbe de întrebare:

- *num, -ne, nonne, utrum ?* = oare ?
- *cur, quare, quamobrem ?* =pentru ce ?
- *quomodo ?* = cum ?
- *quemadmodum ?* = în ce chip ?
- *ubi ?* = unde ?
- *unde ?* = de unde ?
- *quo ?* = încotro ?
- *qua ?* = pe unde ?
- *quando ?* = când ?
- *quamdiu ?* = cât timp ?
- *quamdudum ?* = de cât timp ?
- *quantum ?* = cât ?

7. Adverbe de îndoială:

- *utruni,.. an* = oare... sau, pentru întrebarea dublă;
- *forte* = din întâmplare;
- *forsit, fortasse, forsan* = poate;

8. Adverbe de mod:

Acestea sunt cele mai numeroase şi arată modul în care este efectuată o acţiune, ori se consemnează o stare. De regulă, răspund la întrebarea **quomodo ?** (cum ?) şi în cele mai multe cazuri, adverbele de mod, derivă din *adjective* sau *participii,* formându –se cu ajutorul terminaţiilor : - *o,* - *e, -er, -iter*, după cum urmează :

A. Adjectivele de clasa I în - *us-a-um* sau - *er-a-um* formează adverbe cu terminaţia **e** sau **o** la **tema gentitivului singular**:

Adjectivul	***Genitiv***	***Adverbul***
avarus, -a, -um = lacom	avar-i	avare = cu zgârcenie
aptus,-a,-um = potrivit	apt-i	apte = în chip potrivit
miser,-a,-um = nenorocit	miser-i	misere =în chip nenorocit
malus,-a,-um = rău	mal-i	male = rău
meritus,-a,-um = merituos	merit-i	merito = în chip meritat
fecundus,-a,-um = roditor	fecund-i	fecunde în chip rodnic
tutus,-a,-um = sigur	tut-i	tuto = în siguranţă
secretus,-a,-um = secret	secret-i	secreto = în secret

Excepţie:

bonus,-a,-um	= bun	-	bene = bine

B. Adjectivele de clasa a II-a în **–is, -e** şi adjectivele de clasa a III-a în – **x** formează adverbe cu terminaţia **-iter** la **tema genitivului singular:**

Adjectiv	Genitiv	Adverbul
ferox,-cis= crud	feroc-is	ferociter = în chip crud
fallax,-cis= înşelător	fallac,-is	fallaciter = în chip înşelător
felix,-cis= fericit	felic-is	feliciter = în chip fericit
utilis,-e= folositor	util-is	utilite = în chip folositor
fidelis,-e= credincios	fidel-is	fideliter = cu credinţă
similis.-e= asemănător	simil-is	similiter = în chip asemănător
simplex,-cis = simplu	simplic-is	simpliciter = în mod simplu
suavis,-e = plăcut	suav-is	suaviter = în mod plăcut

Excepţie:

audax-cis = îndrăzneţ - audacter = cu îndrăzneală

Observaţii:

a) Unele adjective de clasa a II-a şi a III-a au ca adverbe de mod chiar **acuzativul singular neutru** al acestora:

viride = de culoare verde
facile= cu uşurintă, uşor
difficile = cu greutate

b) Ablativul singular al unor substantive sunt folosite şi ca adverbe:

gratis(gratiis) de la gratia = pe gratis
rite (de la ritus = ceremonie, datină) = după obicei
iure (de la ius = drept) = pe drept
sponte (de la spons = voinţă) = de la sine
arte (de la ars = artă) = cu meşteşug
ordine (de la ordo = rând) = la rând
ratione (de la ratio == raţiune) = cu socoteală

c) Unele adjective de mod nu au la originea lor nici substantive, nici adjective:

fere = cam, aproape	*aliter* = altfel
ferme = cam	*ita* = astfel
solum = numai	*item* = de asemenea
saltem = cel puţin	*sic* = astfel
praesertim = mai cu seamã	*quoque* = chiar şi
passim = ici-colo	*nequiquam* = în zadar
omnino = în total	*potius* = mai de grabă

C Adjectivele de dasa a III-a cu tema Gen. sing. în **–nt** şi **-rt** precum şi paiticipiile în **–ans** şi **-ens**, formează adverbe cu terminaţia **-er** la **tema genitivului singular :**

Adjectivul	Genitiv	Adverbul
flagrans,-tis = arzător	flagrant,-is	flagranter = în chip arzător
nocens,-tis = vătămător	nocent,-is	nocenter = în chip vătămâtor
neglegens,tis = neglijent	neglegent,-is	neglegenter = cu nepăsare
sapiens,-tis = înţelept	sapient,-is	sapienter = cu înţelepciune
sollers,-tis = isteţ	sollert,-is	sollerter = cu isteţime
vigilans,-tis = vigilent	vigilant.-is	vigilanter = cu vigilenţă
prudens,-tis = prevăzător	prudent,-is	prudenter = cu prudenţă

Adverbele mai pot fi clasificate în trei grupe principale, şi anume:

a) **<u>după sens:</u>**

1. *de loc*: hic, intus, eo, qua;
2. *de timp*: olim, diu, postea, tum, nufic;
3. *de mod*: bene, ita, sic;
4. *de negare sau de afirmare*: non, haud. ita, sane, nimirum;
5. *de întrebare*: num. nonne, -ne (enclitic).

b) **<u>după origine:</u>**

1. din adjective (adverbele de mod);
2. din pronume (adverbele dc loc: hic, illuc)
3. din substantive (adverbele de mod);
4. din diverse alte origini.

c) **după sufîxul cu care sunt formate:**

1. în - *e*: longe, bene.facile;
2. în - *o*: modo, falso, secreto;
3. în - *a*: recta, qua, dextera;
4. în - *um*: multum, postremum;
5. în - *ter: -iter*: prudenter, breviter. celeriter,
6. în – *am:* clam, palam;
7. în - as: foras, alias;
8. în - *tim*: furtim, privatim, separatim.

COMPARAŢIA ADVERBELOR

Numai adverbele de mod au grade de comparaţie.

Comparativul adverbului este egal cu comparativul neutru al adjectivului:

Adjectivul	Comparativ	Comparativul adverbului
facilis,-e	facilior, facilius	facilius = mai uşor
clarus,-a,-um	clarior, clarius	clarius = mai strălucit
audax,-cis	audacior, audacius	audacius = mai cu îndrăzneală
bonus,-a,-um	melior, melius	melius = mai bine

Superlativul adverbului este egal cu superlativul adjectivului, dar cu terminaţia - **e**, în loc de **-us, -a, -um.**

Adjectivul	Superlativ	Superlativul adverbului
facilis,-e	facillimus,-a,-um	facillime = foarte uşor
clarus,-a,-um	clarissimus,-a,-um	clarissime = în mod foarte strălucit
audax,-cis	audacissimus ,-a,-um	audacissime = cu foarte mare îndrăzneală
bonus.-a.-um	optimus,-a,-um	optime = foarte bine

VII P R E P O Z I Ţ I A

Prepoziţia este partea de vorbire neflexibilă care exprimă raporturi sintactice de dependenţă între părţile unei propoziţii. Cele mai multe prepoziţii latineşti se construiesc cu acuzativul,câteva cu ablativul şi patru cu ambele cazuri.

PREPOZŢII CARE SE CONSTRUIESC CU **ACUZATIVUL**

ad = la, spre
adversus = în faţă
ante = înainte
apud = lângă, la

cis = dincoace
circa = în jurul
circum = în jurul
contra = împotriva

erga = în faţa
extra = dincolo

intra = înăuntru
infra = sub
inter = între
iuxta = lângă

ob = î n faţă, din cauză

per = prin
penes = în puterea, în mâna
pone = după (se utilizează foatre rar)
prope = aproape de
propter = din pricină că
post = după
praeter = pe lângă

supra = deasupra
secundum = după

tenus = până la
trans = dincolo de, peste

ultra = dincolo
usque = până la

versus = spre

PREPOZIŢII CARE SE CONSTRUIESC CU **ABLATIVUL**

abs, ab, a = de la
clam = pe ascuns, fără ştirea
coram = în faţa, în prezenţa, înaintea
cum = cu
de = de la, de lângă
ex, e = din
prae = în faţă
pro = înainte

PREPOZIŢII CARE SE CONSTRUIESC CU **ACUZATIVUL** ŞI CU **ABLATIVUL**

in = în, spre
sub = sub, în preajma
subter = sub
super = deasupra

VIII C O N J U N C Ţ I A

Conjuncţia este o parte de vorbire invariabilă care leagă în frază două propoziţii – fie două propoziţii coordonate, fie o subordonată de regenta ei – sau o parte de propoziţie şi o propoziţie, iar în propoziţie cuvinte între care există raporturi de coordonare.
Tipică pentru prepoziţie este legătura făcută între propoziţii.

Conjuncţiile se împart în două categorii:

- de coordonare
- de subordonare

<u>Conjuncţiile de coordonare</u> leagă propoziţii de acelaşi fel. După sensul lor, ele se împart astfel:

►copulative:

- *et, ac, atque, -que* = şi
- *neque, nec* = şi nu, nici
- *etiam* = şi, chiar
- *etiamsi* = chiar dacă
- *quoque* (postpoziţional) = şi, de asemenea, chiar şi
- *ne quidem* = nici chiar, nici măcar.
- *neve* (*neu*) = şi să nu
- *atque* = şi încă

► disjunctive:

- *aut, vel, -ve, sive* (*seu*) = ori, sau

► **adversative:**

- *atqui* = însă totuşi, şi totuşi
- *at* (*ast*) = iar, dar, însă, din contra
- *autem, vero* (postpoziţionale) = iar, însă, dar, iar
- *ceterum* = de altfel
- *sed, verum* = dar, însă, ci
- *tamen* = cu toate acestea, totuşi.

► **cauzale:**

- *nam, namque, enim, quippe* = căci
- *etenim* = deoarece
- *quia* = fiindcă
- *quare* = de aceea
- *quamobrem* = din această cauză
- *enim, etenim, nam, namque* = căci
- *ut, uti* = ca să, încât
- *ut non* = ca să nu

► **conclusive:**

- *itaque, igitur* = aşadar, deci
- *ergo* = deci, prin urmare
- *proinde* = ca atare, deci, prin urmare (cu verbul la imperativ)

► **concesive:**

- ***si*** = dacă
- ***sin*** = dar dacă
- *licet, quamquam* = deşi

IX I N T E R J E C Ţ I A

Interjecţia este un cuvânt nedeclinabil, care exprimă un sentiment de:

1. Durere: *Hei, heu!, Eheu*! *Ah*!

2. Bucurie: *Luoe* ! *Evax* !

3. Indignarea: *Proh* ! *Prof* !

4. Mirare: *Oh*! *Papas*! *Hem*!

5. Ameninţare cu compătimire: *Vie* !

6. Scârbă: *Apage*!

7. Încurajare: *Eia*! *Age! Macte*!

8. Chemare: *Heos. Eho!*

TEXTE APLICATIVE [21]

FONETICA

1. Exerciţii de citire [22]

Aedes, aedílis, aedificáre, aéquitas,Rómae, Itáliae, sílvae, aéger, aetérnae, praecéptum, saéculum, praéda, praémium, praecédo, praecélsus.

Quis, quid, quae, quod, quínque, quídquid, quámquam, quási, númquam, quísquam, quíbus.

Poéna, Oedípus, foederátus, oeconómia, phoénix, poëta, poësis, poëtica, coërcítio, poëma.

Língua, sánguis, lánguor, lánguidus, púlcher, chárta, chélae, Chíos, chirúrgia, chórda, chórea, chórus, Aristárchus, thérmae,

[21]în vederea fixării regul ilor de fonetică şi de morfo logie, tex tele din prima parte a lucrării au un grad redus de dificultate.

[22]Pentru deprinderea pronunţării corecte a termenilor latini, o parte din cuvintele fragmentelor de la începutul culegerii poartă accentul tonic din Limba Latină.

théatrum, thesaúrus, Theséus, théma, Thrácia, Rhétor, Rhódos, Rhéa rhómbus, rhýtmicus. Philosóphia, phálanga, phóca, Phoébus, phrásis, pharétra.

Áctio, léctio, tértius, patiéntia, aequátio, amicítia, béstia, Áttius Séxtius, Véttius, quaéstio, véstio. Lupi, Daci, Románi, proélii, consílii, Teréntii. Aula, auctor, auctóritas, Augústus, augúrium, aura, audax, audiéntia, aúdio, Eurípus, Európa, Eutérpe, Euxínus.

Míttere, amíssum, necéssitas, terra, currículum, annus, succédere, accédere, accípere, accéssio, accéssus.

2. Exerciţii de accentuare

Dāre, dormire, bestia, aula, saeculum, provincia, credere, gloria, victoria, philosophia, actor, amator, barbara, cathedra, eram, explorator, gladiator, orator, modestia, tacita, timida, tribunal, tunica, ulterior, superior, interior, senator, subita, rigida, sordida, perfida, iunior, Romania.

MORFOLOGIA I. SUBSTANTIVUL

Declinarea I

Terentia et Tullia in Siclia habitant, nam Sicilia Terentiae et Tulliae patria est. Ibi Terentia et Tullia iucundam vitam agunt; nam pugnae a Sicllia absunt. Puellae non pecuniae copiam optant, sed bonam famam et beatam vitam. Itaque Tullia et Terentia non tantum pulchrae, sed etiam, probae sunt. Domina tam egregias puellas amat.

Graecae et Romanae deae multae sunt. Diana et Minerva magnae et clarae deae sunt. Silvae Dianam delectant. Dea saepe feras necat. Itaque sagittas tenet. Minerva sapientiae dea est. Ancillae et dominae Minervam amant et laudant. Deae, aliquando iratae, plerumque bonae sunt. Terentia et Tullia dearum iram timent. Itaque saepe deas orant et aras rosarum coronis ornant. In Graecia et in Italia multas dearum statuas etiam nunc videre possumus.

Substantive masculine de declinarea I

Antiquus scriba scribarum vitam ita laudat: Ego scriba eram. Tu quoque, puer, scriba eris. Agricolae enim aut nautae aut

athletae aut poetae tam beati non sunt quam collegae nostri. Nam agricolae aridam humum arant. Magnam frumenti copiam domino semper dare debent. Non saepe in pulchrârum ficorum sedere umbra possunt. Nautae ad longinquam Aegyptum navigant et adversus saevos piratas armis pugnare debent. Athletis nunquam otium est. Multae lauri claris poetis non desunt sed poetae non semper clari sunt. Tu, puer, cum doctus scriba eris, domini nostri negotiis intereris: pecunia tibi nunquam deerit.

Declinarea a II-a

Publius dominae et domini filius est. Cum amico in silva et in campo ambulat. Forte amicus Publii oculum sagitta vulnerat. Servi Publium in villam ad dominum portant. Domina et dominus deas et déos órant. Amíci Públii vítae tíment. Sed mox clárus médicus in víllam íntrat. Tum dominus: “ Médice, inquit, filium méum curáre potes. Nám fáma tua mágna est”. Médicus Públii óculum curat. Laetus dominus pecúniam et équum médico dat. Ancíllae et servi deárum aras rosárum corónis órant. Nam Públius sálvus est.

Quintus, Marci filíus, sex annos natus est. Nunc litteris studere potest. Púeri Románi aut domi aut in schola litteris studére

póterant. Quintus in Marci villa non manet. Nam Marcus satis doctus non est. In schola multi púeri adsunt et Quintus, cum amicis, multos ludos excogitáre potest.

Magister bonus et doctus est. Itaque discípuli magístrum ámant. Sed ínter discípulos sunt pígri et ímpigri púeri. Magister impigrórumdiscipulórumdiligénti am laúdat,'sed pigros púcros vitúperat. Quintus saepe piger est. Libri Quintum non deléctant. Itaque magister Quintum vitúperat et virgis vérberat. MíserQuinte, tenon laudāmus!

Declinarea a III-a

Erant in antiqua familia non tan tum pater et mater, sed etiam servi. Marcus, villae dominus, pater familiae est. Marci uxor, Claudia, Terentiae et Tulliae et Publii et Quinti matérest. Quattour liberi Marco et Claúdiae sunt. Teréntia et Tullía soróres, Publius et

Quintus fratres sunt. Publius, duódecim annos natus, et Quintus, sex annos natus, pueri sunt. In villa, Marcus multis servís et ancillis prae est. Servi et ancillae in servitúte sunt, sed Marcus bonus et benignus dominus semper est. In villa etiam magnum canem vidémus. Saepe latrat, cum viri aut mullieres in viliam intrant.

Omnes populi, qui legibus et moribus reguntur, partim suo proprio, partim communi omnium hominum iure utuntur. Nam ius a populo constitutum civitatis, proprium est vocaturque ius civile, quasi ius proprium civitatis. Quod autem naturalis ratio inter omnes homines constituit, id apud omnes populos custoditur vocaturque ius gentium, quasi eo iure omnes gentes utuntur.

Ius populi Romani constat ex legibus, plebiscitis, senatus consultis, constitutionibus principum, edictis, responsis prudentium. Lex est quod pópulus iubet atque constituit. Plebiscitum est quod plebs iubet atque constituit. Plebs autem a populo eo distat, quod pópuli appellatione céteri cives sine patriciis significantur. Senatus consultum est quod senatus iubet atque constituit et id legis vicem obtinet.

Olim hirúndini beáta vita in agris fuit, nam ibi propter pulchérriman vocem inter aves regnábat. Mane, cum agrícolae segetes secábant, in sole laeta volábat et hómines iucúnda voce delectábat. Hirúndo autem supérba (=orgolioasa) fuit. “Quid, inquit, me apud agrícolas tenet (=reţine)? Necésse est in urbe cantare; qui enim urbis incola míram vocem meam non laudábit ?”. Ita ad longínquam urbem sine timóre próperat. Diu per magnam urbem errat; tandem in foro cantat. Frustra autem máxima voce cantábat, quod fragor (=vacarmul) in foro summus erat. Tune misérrima hirúndo non iam cantábat; ítaque voxavi mox défuit; cantare non iam pótuit.

Declinarea a IV-a

Herculis impetus adversus hostes non igni nec ventis nec mari, sed fulmini similis fuit. Eventus stultorum magister est. Honorum populi finis est consulatus. Vitae brevis est cursus, gloriae sempiternus. Sententiae nostrae magnum in senatu pondus habent. Ut magistratibus leges, ita populo praesunt magistratus. Semper incerti exitus proeliórum sunt. Ubi sunt superbae Cartháginis tot exercitus, ubi tantus equitátus, ubi immenso Africae

spatio non contenti spíritus? Manus manum lavat. Defendunt comua cervos. Metu non peccant multi. Regum, populorum, nationum portus Graecia erat et refugium senatus. Sol astrorum tenet principatum. Parva necat morsu spatiosum vipera taurum. Passibus ambiguis Fortuna volubilis errat. Neque iussu neque volúntate P. Scipionis tot scelera tam ne fanda admissa sunt.

Caesar equitatum in campo, legionem in saltu constituerat. Galli impetum in Romanos fecérunt: simul ex cunctis urbis partibus clamor ortus est. Romani, repentino tumultu perterriti, ascensu et cursu et iniquitate loci fatigati, fugérunt. Caesar, cum vidéret eventum pugnae, receptui cánere iussit. Fortitudo Vercingetorigis, Gallorum principis, exercitui Romanorum magnam cladem intulit.

Declinarea a V-a

Res corporales et incorporales sunt. Corporales sunt quae tángere póssumus, velut fundus, vestis, aurum, argentum et aliae res innumerábiles. Incorporáles sunt quae tángere non póssumus, velut ius successiónis et ipsum ius utendi-fruendi ét ipsum ius obligatiónis incorporalia sunt. '

Sextus patris pila tria spectat: “Pilum res gravis est!”

— „In acie, inquit Rufus, duabus manibus pilum, rem gravem, miles mittit. Omnis miles pilo, re gravi, pugnat”—„Pilum pulchra res non est, inquit Sextus. Res pulchras amo. In templis multae sunt pulchrae res et pulchrarum rerum cópiam semper vidi. Romani enim pulchris rebus templa ornant.” — “Patri meo, inquit Rufus, primum pilum fuit; secundum meum est; tertium tuum erit.”

Felurite expresii: Bonae fidei possessor. Post meridiem. Medius dies. In medias res. Res gestae populi Romani. Est modus in rebus, sunt certi denique fines. Prima facie. Tua res ágitur. Consortium rerum adversarum secunda rumque. Aequam servare mentem rebus in arduis.

II. ADJECTIVUL

0 diem laetum! Adhibitus in consilium a praefecto urbis audívi ex diverso agentes summae spei, summae indolis iuvenes duos, Fuscum Salinatorem et Numidium Quadrátum, egrégium par nec modo temporibus nostris, sed litteris ipsis ornamentum futurum. Mira utrique probitas, constantia salva, decoras habitus,

os Latinum, vox virilis, tenax memoria, magnum ingenium, iudicium aequale; quae singula mihi voluptati fuerunt.

Melior tutiorque est certa pax, quam (decât) sperata victoria. Locus minoris resistentiae. Equites Romani plurimos clientes habebant. Maximus in minimis. Corruptio optimi pessima est. Patria nostra vita est nobis carior. Patria communis est parens omnium nostrum. Malus, bonum ubi se simulat, tunc est pessimus. Civitas summae auctoritatis. Melior condicio sua fieri potest, deterior non potest. Prior tempore, potior iure. Lex posterior dérogat priori. Reformatio in peius. Occasio praebet benignius responsum.

Paulo non magna, sed iucundissima villa est. Loci natura pulcherrima est, nam villa prope rivum et silvas est. Agri non plúrimi, sed fecundissimi sunt. Nam Paulus et servi maxima cura terram arant et peritissimi agricolarum sunt. Paulus óptimos e servis laudat et pigros vituperat. Pauli servi non míseri sunt, quod (=fiindcă) Paulus homo benignissimus est. Villae incolae beatissimi sunt. Proximarum villarum incolae iucundissimam Pauli vitam laudant.

Pompeii filius maior occisus, minor fugit. Vulpes lupis callidiores et lupi vulpibus crudeliores sunt. Oratio tua populo fuit sinceriorquam gratior. Pestilentia minacior quam perniciosior

cogitationes hominum acertaminibus publicis avertit. Nihil incertius vulgo. Fidelissimus ante omnia animalia homini canis. Omnes fontes aestate quam hieme gelidiores sunt. Ephesiae Dianae fanum erat nobilissimum. maximum, pulcherrimum orbis terrarum. Simulatio amoris peior odio est.

III. PRONUMELE

Ea fraus mihi et tibi óberit. Nonne in eo horto cum matre tua ambulabis? Eius viri fama apud vos máxima est. Nos albam vestem puéllae praebébimus; vos quoque date ei pulchrum praémium. Isrivussórdidus est; ítaque eius aqua nos non deléctat. Quare servus eam árborem non secat? — Quod non satis válidus est. Hostes vos superábunt, nam vobis virtus deest.

Perii! interii! occidi! quo curram? quo non curram? Tene! tene! quem! quis? Nescio; nihil video, caecus eo; atque equidem quo eam aut ubi sim aut qui sim nequeo investigare. Obsecro vos ut mihi auxilio sitis et hominem demonstretis qui eam abstulerit? Quid est? quid ridetis? Novi omnes: scio fures esse hic complures qui sese occultant atque sedént quasi sint frugi. — Quid ais tu? tibi credere certum est, nam te esse bonum e vultu cognosco. — Hem?

nemo eam habet horam? Tu, die igitur, quis habet? Nescis? Heu me misere miserum, perii!

IV. NUMERALUL

Duae res sunt quae homines ad malenficium impellunt: luxoria et avaritia. Tribus rebus animantium vita tenetur: cibo, potione, spiritu. Ver, aestas, autumnus, hiems sunt quattuor anni témpora. Duodequadraginta annos Dionysios tyrannus fuit opulentissimae civitatis. Thrasybulus Athenas a triginta tyrannis liberavit. Massinissa, Numidarum rex, sexaginta regnavit annos. Tiberius Gracchus Celtiberos centum quinquaginta urbium eversione multavit. In pugna Salaminia classis Graecorum trecentarum navium fui.

Militaris aetas est post annum septimum decimum usque ad quadragesimum sextum. Horatius quinquagesimo séptimo aetatis suae anno Romae moritur. Ex eo libro millesimam partem vix intelligo. Romani quotannis binos cónsules creabant. Dux peditibus centenos vicenos quinos asses donavit, centurionibus ducenos quinquagenos, equitibus quingenos.

Unus amicus mille servis potior est. Darius classem quingentarum navium comparavit. Quingenti milites necati sunt.

Nullus homo mortem effugiet. Milites decimae et duodecimae legionis castra hostium expugnaverunt. Cohors décima pars, manipulus tricésima pars legionis Romanae erat. Milites nostri ab hora séptima usque ad noctem pugnaverunt. In exercitu Alexandri duedecim milia Macedonum erant. Sedecim milia equitum et quindecim milia peditum in proelio dimicavérunt. Anno trecentesimo duodequadragesimo ante Christum natum, Philippus Graecos ad Chaeroneam devicit. Anno Urbis conditae quadringentesimo nonagésimo séptimo, ambo Romani cónsules ad Africam profecti sunt cum trecentarum navium classe. Septimus mihi liber Originum est in manibus. Cato senex historias scribere instituit. Earum sunt libri septem. Primus continet res gestas regum populi Romani; in quarto autem bellum Punicum est primum, in quinto secundum.

V. VERBUL

Indicativul prezent

Hodie magister noster linguam Latinam nos docet. Ille nobis multas sententias recitat: Dum spiro, spero. Aurora est Musis amica. Cum tacent clamant. Aquila non captat muscas. Historia est magistra vitae. Magister noster non ad incertas personas narrat, sed ad sedulas discipulas et impigros discípulos. Nos attente cum auscultamus. Deinde atque nos sententias singulas pronuntiamus.

Indicativul imperfect

In Africa, Nilus Aegytptiis magnas divitias dabat. Nili enim aquae non purae erant, sed fecundo limo agris próderant. Aegyptii magna cura terram arabant; Aegyptiis libera et beata vita erat. Itaque Aegyptiórum gratia Nilo nunquam déerat.

Multae ferae in Nilo habitabant. Pueri et puéllae saevas Nili feras timebant. Viri seape hippopótamos sagittis vulnerabant aut necabant. Sed crocodilos necare non póterant. Crocodili enim in altam Nili aquam intrabant.

Indicativ viitor

Sextus saepe in foro cum pueris ludebat. Amicis quodam die dixit: „Belli servilis ludum agemus. Ego dux ero et exercitui nostro imperabo.”—„Tu dux eris et exercitui nostro imperabis.” — „Vos Romani milites eritis.” — „Nos Romani milites erimus.” — „Ceteri servi erunt. Urbem nostram oppugnabunt sed non capient. Eam magno animo defendemus. Sérvi fugient quia Romani sumus; salutem non habebunt.” Quidam puer: Ego, inquit, Romanus sum, non servus ero.” — „Sextus: „Aut servus eris aut non ludes. Sedebis et dormies.”—„Non sedebo, ludam.” Sic puerile bellum incipit.

Indicativ perfect

Paulus quodam diematri suo dixit: „Ubi pater est ? Num eum vidisti ?.” Mater ei risit et respondit”: „Non vidi.” Puer omnes interrogavit: „Vidistisne meum patrem?.” Omnes responderunt:„Non vidímus.” Una ancilla tamen:„Eum vicinus fortasse vidit qui in horto laborat. Cave canes!.” Is enim senex erat qui duorum ingentium canum dominus erat. Paulum audiverunt et

acri impetu ad eum cucurrerunt. Eos vidit, magnus timor eum cepit; fugere debuit.

Indicativ mai mult ca perfect

Neptúnus itíneri secúndus fuerat, nam Lucius Ostiam salvus navigaverat. Ostiae autem non diu mánserat, sed statim ad Romam properáverat. Alba lux Tiberis fluminis aquam íllustrabat, iucunda regio ante Lucii oculos patebat. Mox Romam intravit, statimque antíquae urbis pulchritudo Lucii admirationem movit. Ouodidie per vías et latas et angústas ambulabat, plúrimos cives in claro foro videbat. De Capitolio pleráque urbis monumenta spectare pótuit. Tune: „Roma, inquit, prima est ac clarissima ex urbibus! Laetus sum quod Sicilia, provincia nostra, imperii Romani pars est.”

Indicaţi viitor anterior

Appii litterae. Appius Lucio salutem dát. Si vales, bene est, ego valeo. Laetus sum quod Romae non invitus ades. Multa atque egregia monumenta iam vidisti, cum sapientibus sermones habuisti, optimos amicos tibi paravisti. Bene est. Novem menses Romae manebis. Cum autem in provinciam nostram autumno remigraveris (= te vei fi întors, vei fi revenit), doctum

adulescentem videbimus. Non orbem quidem terrarum, sed clarissimi populi mores spectaveris. Non tantum tibi adulescenti, sed etiam usque ad senectutem iter tuum tibi profuerit. Romam laudare debemus. Barbaros ab Italia Roma prohibuit, longinquos populos superávit. Iura quoque Imperio Romano dedit, litteris optimis valet (=se face cunoscută). Roma admirationem tuam iure (=pe drept) movit. Vale.

Conjunctiv prezent

Forma censuali cavetur, ut agri sic in cénsum referantur; nomen fundi cuiusque, et in qua civitate et in quo pago sit, et quos duos vicinos proximos habeat; et arvum, quod intra decem annos proximos satum erit, quot iugerum sit; et vinea, quot vites habeat; olivae, quotiugerum et quot arbores habeant; pratum, quod intra decem annos proximos sectum erit, quot iugerum; pascua, quot iugerum esse videantur; item silvae caeduae. Omnia ipse qui defert aestimet.

Conjunctiv imperfect

Legatus videbat in quo periculo exercitus esset. Itaque ad imperatorem has litteras scripsit: “Hostium equites, cognoscentes te discessisse, in castra nostra impetum fecerunt, quem nostri adhuc magno animo sustinuerunt. Sed parvam militum manum, quam e castris miseram ut frumentum in agris peterent atque eorum consilia explorarent, paene deleverunt. Hostibus multis venientibus, res nobis, qui pauciores sumus, pessimae mox erunt. A te quaero quid nunc facere debeamus.” Deinde Cottam vocavit iussitque: Equorum optimum sume. Ad Caesarem te mitto ut has litteras reddas atque auxilium ab illo petas. His litteris ei dico quó animo pugnemus atque in quo periculo simus omnes. I caute, (= mergi cu prudenţă), ne hostes te in itinere capiant.

Conjunctiv mai mult ca perfect

Epaminondas, cum vicisset Lacedaemonios apud Mantineam simulque se ipse gravi vulnere exanimari videret, quaesivit salvusne esset clipeus. Cum salvum esse flentes sui respondíssent, rogavit essentne fusi hostes. Tunc evelli iussit, qua erat transfixus, hastam et, multo sanguine profuso, in laetitia est emortuus.

Si ex uvis aut olivis aut spicis meis vinum aut oleum aut frumentum feceris, quaeritur, utrum meum sit id vinum aut oleum aut frumentum, an tuum. Item si ex auro aut argento meo vas fecisses vel ex tabulis meis navem aut armarium fabricavisses, item si ex lana mea vestimentum fecisses, vel si ex vino et melle meo mulsum fecisses, quaerebatur, utrum tuum esset illud quod ex meo effecisses, an meum.

Imperativ prezent şi viitor

Durate et vosmet rebus secundis servate. Festina lente. Bene valete et vivite. Nolite, iudices, existimare, hos non ex spectare huius exitum iudicii. Cave mentiaris. Incipe: dimidium facti est coepisse. Noli irasci. Ignoscito saepe alteri, nunquam tibi. Non satis es tpulchra esse poémata, dulcía sunto. Salus populi suprema lex esto. Edito frugaliter, bibito modérate. Estote fortes neve ánimos demittote.

Infinitivul prezent şi perfect

Silli causam té docui. Is postea fuit apud me. Cum ei dicerem tibi videri sponsionem illam nos sine periculo facere posse sí bonorum Tuirpiliae possessionem Q. Caepio praetor ex edicto suo mihi dederit.

Negare aiebat Servium tabulas testamenti esse eas, quas instituisset is, qui factionem testamenti non habuerit; hoc ídem Ofilium dicere. Tecum se locutum esse negabat, meque rogavit, ut se et causam suam tibi commendarem. Nec vir melior, mi Testa, nec mihi amicior P. Silio quisqiam est, te tamen excepto. Gratissimum igitur mihi feceris, si ad cum ultro veneris eique pollicitus eris; sed si me amas, quam primum. Hoc te vehementer etiam atque etiam rogo.

Participiul prezent si perfect. Ablativul absolut

Amisso rege, totum dilabitur examen apum. Caritate benevolentiaque sublata, omnis est e vita sublata iucunditas. Quieta Gallia, Caesar in Italiam proficiscitur. Caesar, nutante in fugam exercitu, rapto fugientis e manu scuto, in primam volitans aciem, proelium restituit. Pompeius, victus turpissime, amissis

etiam castris, solus fugit. Positis armis, pacem petere debent. Catilina, detecta iam coniuratione, tamen in senatum procedere ausus est. Troiani, Aenea duce profugi, sedibus incertis vagabantur. Plautus, P. Claudio, L. Porcio consulibus, mortuus est, Catone censore. Parvum ego te, amisso patre, in regnum meum accepi. Omnia summa consecutus est, virtute duce, comité fortuna eaque est adeptus adulescens, multis invidentibus. Iovis erepto fulmine, per inferna vehitur Prometheigenus.

Gerunziu si gerundiv

Occasio negotii bene gerendi omittenda non erat. Sapientia ars vivendi putanda est Libertas patriae vitae amici anteponenda est. Num amici novi veteribus sunt anteponendi ? Omnis dies velut ultimus ordinandus est. Caesar pontem in Arari faciendum curat. Omnis praeda diripienda data est. Patriam nostram vel diripiendam vel inflammandam reliquimus. Caesari omnia uno tempore erant agenda: signum tuba dandum, ab opere revocandi milites, acies instruenda, milites cohortandi, Signum dandum. Caesari iter faciendum erat per Atrebatum fines. Unam legionem in Morinos ducendum C. Fabio legato Caesar dedit. Natura mulieri domestica negotia curanda tradidit. Galli renovandi belli legionisque

opprimendae consilium ceperant. Multi sunt cupidi bellorum gerendorum. Ad bella suscipienda Gallorum promptus est animus. Sepulcris legendis in memoriam redeo mortuorum. Multi in equis parandis adhibent curam, in amicis eligendis negligentes sunt. Philippus spectatum ludos ibat. Lusum it Maecenas; dormitum ego Vergiliusque. Veientes pacem petitum oratores Romam mittunt. Vilicus primus surgat, postremus cubitum eat Caesaris exercitui res accidit mirabilis auditu. In ludo pueri Romani — mirabile dictu- non ludebant sed discebant

Supinul

Aedui legatos ad Caesarem mittunt auxilium rogatum. Plausus est datus senatoribus spectatum e senatu redeuntibus. Omnia praeteribo, quae mihi turpia dictu videbuntur. In macellum venerunt carnem bubulam emptum.

SINTAXA LIMBII LATINE

I. DEFINIŢIE. CONSIDERAŢII GENERALE

Formele gramaticale - obiectul de studiu al morfologiei - îmbracă un conţinut pe care îl studiază sintaxa. Această parte a gramaticii lucrează, prin urmare, cu acelaşi material cu care lucrează şi morfologia, dar cercetează formele limbii din alt punct de vedere, şi anume din acela al conţinutului lor.

Sintaxa reprezintă studiul regulilor privitoare la îmbinarea cuvintelor în propoziţii şi a propoziţiilor în fraze.

Sintaxa este o categorie istorică, strâns legată de întreaga structură gramaticală a limbii; ea se schimbă treptat, pe nesimţite, pe măsură ce noile cerinţe ale vieţii fac tot mai necesară claritatea în gândire şi exprimare; în acest scop se îmbogăţesc şi se nuanţează tot mai mult mijloacele de comunicare[23]. Fiind forma de organizare

[23] Al. Graur, *Studii de lingvistică,* Editura Academiei R.P.R., 1960, p. 276.

a judecăţilor, construcţiile sintactice suferă modificările impuse de schimbarea felului de a gândi al oamenilor [24]. Ele se înnoiesc însă şi în funcţie de psihologia subiectului vorbitor, precum şi în virtutea unui "mecanism" al legii analogiei, al legii minimului efort etc.[25]

PROPOZIŢIA. PĂRŢILE DE PROPOZIŢIE

Propoziţia este cea mai simplă unitate sintactică, reprezentând mijlocul principal de exprimare a unei judecăţi sau de comunicare a unei idei cu conţinut afectiv sau voliţional prin cuvinte însoţite de indici de predicaţie. Ea este constituită din aceleaşi elemente care intră în alcătuirea unei propoziţii în limba română: subiectul şi predicatul, atributul şi complementul.

Subiectul şi predicatul sunt părţile principale ale propoziţiei, numite astfel deoarece, în general, fără ele nu se poate concepe

[24] Ibidem, p. 155.

[25] *J. Marouzeau*, Logique, psychologie et mécanisme dans la syntaxe latine, *în* "Revue des études latines", *VII, 1, ian.-mart. 1929, p. 75-85.*

existenţa unei propoziţii; atributul şi complementul sunt părţile secundare ale propoziţiei, în sensul că sunt subordonate altora, având rolul de a preciza sau de a completa înţelesul părţilor principale sau chiar al celor secundare.

Propoziţia formată numai din părţi principale se numeşte *propoziţie simplă:*

At ego perii (Plt., *Stich.,* 340 = Dar eu am murit).

Ille discessit (Cic., *De rep.,* VI, 29) = El a plecat).

Fervet opus (Verg., *Georg.,* IV, 169 = Munca clocoteşte).

Tempestas minatur (Sen., *Ep.,* 103, 2 = Furtuna ameninţă).

Propoziţia în care se află şi părţi secundare, pe lângă cele principale, este o propoziţie dezvoltată.

- ...nam vita humana prope uti ferrum est (Cato, la Gell., *N.A.,* 11, 2, 2 = ...căci viaţa omenească este aproape ca fierul).

- Maxima debetur puero reverentia (Iuv., *Sat.,* XIV, 47) = Copilului îi datorăm cel mai mare respect).

PREDICATUL

Predicatul (*praedicatum* = ceea ce a fost declarat) este în propoziţie partea esenţială prin care se face o afirmaţie despre subiect. El atribuie subiectului:

- *o acţiune:* Pompeius... in Thesaliam *pervenit* (Caes., *B. civ.*, III, 81 = Pompei... a ajuns în Tesalia);
- *o stare:* Sed nostra omnis vis in animo et corpore *sita est* (Sall., *Cat.*, I, = Dar toată puterea noastră se află în suflet şi în corp);
- *o însuşire*-. Frater eius *fortis fuit* (Petr., 43, 4 = Fratele lui a fost grozav).

Ţinând seama de părţile de vorbire prin care este exprimat, predicatul - ca şi în limba română - este de două tipuri: verbal şi nominal.

1. Predicatul verbal este exprimat printr-un verb predicativ:

- la modul indicativ (diateza actică): Verba *volant* (= Vorbele zboară);

- la modul indicativ (diateza pasivă): Omnia *mutantur* (= Toate se schimbă);
- la modul conjunctiv: Nihil temere *credideris* (Cato., *Sent.*, 24 = Să nu crezi nimic orbeşte);

la modul imperativ: Minime *indica* (Cato., *Sent.*, 53 = Nu condamna cu uşurinţă).

2. Predicatul nominal este format dintr-un nume însoţit de un verb copulativ, numit astfel deoarece are rolul de a realiza legătura dintre numele predicativ şi subiect.

a) *Numele predicativ* poate fi exprimat, ca şi în limba română, prin:

- *substantiv:* *Homines* sumus, non *dei* (Petron., *Sat.*, 75, 2 = Suntem oameni, nu zei);
- *adjectiv*. Otium, Catulle, tibi *molestum* est (Catullus, 51 = Trândăvia, Catule, îţi este vătămătoare);
- *pronume:* *Haec* est nobilis ad Trasumenum pugna (T. Liv., XXII, 7, = Aceasta este vestita luptă de la Trasumenus).

b) *Verbul copulativ* cel mai întrebuinţat este verbul *esse* = a fi, ca şi în limba română. în afară de acesta, se mai pot întâlni,

cu rol copulativ, şi verbe ca: *facere* = a face, *fieri* = a deveni, *evadere* = a ajunge, *videri* = a părea, *haberi* = a fi socotit, *nasci* = a se naşte, *nominari* = a fi numit, *creare* = a numi, *eligere* = a alege etc.:

Dominus huic... nisi ego nemo natus'st (Plt., *Rud.,* 970 = Acestuia nu i s-a născut alt stăpân în afară de mine).

...dum mihi *fias... amica* (Hor., *Od.,* I, 16, 27 = numai să-mi devii prietenă).

Hoc perfice quod nobis.. *absolutum videtur* (Plin., *Ep.,* IX, 1 , 5 = Fă ceea ce ni se pare desăvârşit).

Fortasse *avarus videar* aut *inhumanus* (Mart., V, 5 18 = Probabil par avar sau neomenos).

Verbul *esse* precum şi celelalte verbe amintite mai sus pot forma şi predicate verbale, când au înţeles de sine stătător:

- *Est* lex apud nos (Plt., *Rud.,* 724 = Există o lege la noi).
- *Est* modus in rebus (Hor., *Sat.,* I, 1, 106 = Există o măsură în toate).

Adeseori verbul copulativ nu este exprimat în limba latină, el fiind subînţeles. Copula lipseşte mai ales în maxime, în zicători, în general în propoziţii care cer ca expresia să fie concisă:

Dura lex, sed lex (Legea e aspră, dar e lege).

SUBIECTUL

Subiectul *{subiectum)* este partea principală de propoziţie care arată despre cine sau despre ce se vorbeşte în propoziţie. El arată cine săvârşeşte sau suferă acţiunea indicată de predicat sau cui i se atribuie o însuşire. Subiectul poate fi exprimat prin:

1. substantiv:

- *Avaritia...* semper insatiabilis est (Sal., *Cat.,* XI, 3 = Lăcomia de bani este totdeauna nesătulă);

2. pronume demonstrativ.

- Hic tamen vivit (Cic., *In Cat.,* I, 1,2 = Acesta totuşi trăieşte);

3. pronume personal:

- Non scis quis *ego* sim ? (Plt., *Men.,* 302 = Nu ştii cine sunt eu?);

4. verb la infinitiv:

- Humanum *amare* est, humanum *ignoscere* est (Plt., *Mere.*, 319 = A iubi este omenesc, a ierta este omenesc);

- Nam *tacuisse* nocet nulii, nocet *esse locutum* (Cato., *Dist.*, 12 = Căci a fi tăcut nu vatămă pe nimeni, vatămă a fi vorbit).

- *Vivere* militare est = A trăi înseamnă a lupta.

ACORDUL PREDICATULUI CU SUBIECTUL

Regulile acordului dintre predicat şi subiect sunt în general aceleaşi ca şi în limba română.

1) Predicatul verbal şi verbul copulativ se acordă cu subiectul în persoană şi număr:

- Tu cessas ? (Hor., *Sat.*, II, 3, 155 = Tu eziţi?)

Numele predicativ exprimat prin adjectiv se acordă cu subiectul în gen, număr şi caz:

— Haec virgo *orba* est patre (Ter., *Ad.*, 650 = Această fată este orfană de tată).

— Pectora sunt ipso *turbidiora* mari (Ov., *Trist.*, I, 11, 34 = Inima e mai zbuciumată decât marea însăşi).

2) Dacă subiectul e format din mai mulţi termeni, predicatul se pune la plural, sau se acordă cu subiectul cel mai apropiat:

— Pauper et dives *inimici erant* (Petr., 48, 5 = Săracul şi bogatul erau duşmani).

3) Când subiectul multiplu e la persoane diferite, persoana I are precădere asupra celorlalte, iar persoana a Il-a are precădere asupra persoanei a IlI-a.

— Meruimus // et ego et pater de vobis (Plt., Amph., 39-40 = Am făcut destul pentru voi şi eu şi tata).

4) Când subiectele sunt nume de persoane de genuri diferite, masculinul are precădere asupra celorlalte genuri, femininul asupra neutrului.

5) Când subiectele sunt nume de lucruri de genuri diferite, numele predicativ se pune la pluralul neutru:

— Valetudo (feminin), ingenium (neutru) et vigor (masculin) semper *optanda* sunt = Sănătatea, inteligenţa şi puterea sunt totdeauna de dorit.

— Libertas, divitiae, decus in oculis *sita* sunt (Sal., *Cat.,* XX, 14 = Libertatea, bogăţia şi onoarea se află sub ochii voştri).

SINTAXA CAZURILOR

Formele pe care le iau un *nume* sau *pronume* pentru a exprima raporturile logice care se stabilesc între acest nume şi diferitele părţi de propoziţie se numesc *cazuri* (în limba latină: *casus,* de la *cădere* = a cădea).

Limba indo-europeană avea opt cazuri, care în limba latină s-au redus la şase, prin faptul că funcţiile unor vechi cazuri, instrumentalul şi locativul, au fost preluate de ablativ (*sincretismul cazurilor*). Această tendinţă de reducere a numărului lor a continuat să se manifeste în tot cursul istoriei limbii latine.

Sintaxa Nominativului

Termenul *Nominativus casus* (sau *casus rectus,* numit astfel în opoziţie cu celelalte cazuri, zise *oblice)* este un derivat al lui *nomen,* deoarece la acest caz se află numele fiinţelor, obiectelor, fenomenelor, când sunt enunţate, fară a le declina.

Nominativul are următoarele funcţii sintactice: **1. subiect al unui predicat verbal** sau **nominal.** - *Labor* omnia vincit (Verg., *Georg.*, L, 145 = Munca toate le învinge).

- *Similia* similibus curantur (Cele asemănătoare se vindecă prin leacuri asemănătoare).

- *Amicus* amicum salutat. (Prietenul îl salută pe prieten);

- *Dacia* erat, antiquis temporibus, patria Dacorum. (= Dacia era în timpurile vechi patria dacilor).

2. Atribut adjectival al subiectului.

- *Omnes* legiones reipublicae sunt. (Toate legiunile sunt ale republicii).

- Solvitur *acris* hiems (Hor., *Od.*, 1, 4, 1 = Se îmblânzeşte iarna cea aspră).

- Romulus fuit *filius* Martis (= Romulus a fost fiul lui Marte).

3. Nume predicativ al unui predicat nominal

- Scythae *invicti* manserunt (= Sciţii au rămas neînvinşi).

- Doloris omnis privatio recte nominata est *voluptos* (= Lipsa oricărei dureri a fost pe drept numită plăcere).

- Virtus *praemium* est *optimum* (Plt., *Amph.*, 648 = Virtutea este cea mai bună răsplată).

4. Apoziţia poate exista chiar când determinatul nu e exprimat.

- *Maxima pars vatum* decipimur specie recti (Hor., *Ep. ad Pis.*, 24- 25 = Cea mai mare parte dintre poeţi suntem amăgiţi de aparenţa a ceea ce e drept). Subiectul subînţeles este *nos,* apoziţia, *maxima pars (vatum).*

Spre deosebire de limba română, unde apoziţia stă la nominativ, indiferent de cazul termenului determinat, în limba latină apoziţia se acordă totdeauna în caz (iar substantivul mobil, şi în număr şi gen) cu substantivul pe care îl determină.

VOCATIVUL

Denumirea acestui caz este derivată din verbul *vocare* = a chema, deoarece funcţia lui sintactică este de „ *adresare*" sau de „ *chemare*". Vocativul nu îndeplineşte rolul nici unei părţi de

propoziţie, de aceea poate fi omis fără ca înţelesul propoziţiei să se schimbe. Intonaţia şi interjecţia care îl însoţesc uneori dau vocativului un conţinut afectiv, el putând astfel exprima dojana, durerea, bucuria, etc.

Vocativul latin nu are forme speciale, cu excepţia vocalei tematice ca - ***e*** la declinarea a II-a masculin, singular; la plural, precum şi la toate declinări, vocativul este identic cu nominativul, ceea ce a înlesnit uneori folosirea nominativului în locul vocativului, chiar şi la declinarea a II-a.

- Da, *meus ocellus, mea rosa, mi anime, mea voluptos II* argentuir mihi! (Plt., *Asin.,* 664-665 = Ochişorul meu, trandafirul meu sufletul meu, bucuria mea, dă-mi banii!)

Uneori vocativul este precedat de interjecţii:

- O virgarum lascivia! (Plt., *Asin.*, 298 = O (tu) jucărie a vergilor!

- O tempora! O mores! (Cic., *In Cat.*, I, 2 = O, timpuri! O, moravuri!)

- O fons, splendidior vitro... (Hor., *Od.*, III, 13 = 0, fântână, mai limpede ca sticla).

Funcţiile sintactice ale nominativului sunt în general aceleaşi în latină şi în limba română.

Vocativul se întrebuinţează în ambele limbi cu acelaşi scop: de a atrage asupra unei comunicări, de a exprima o anumită stare afectivă, adresând o chemare. Indiferent de topică, vocativul se desparte prin virgulă de propoziţia căreia îi aparţine.

SINTAXA GENITIVULUI

Termenul *genitivus* (subînţeles: *casus)* provine de la verul *geno,*-ere formă a lui *gigno, -ere, genui, genitum* - a naşte, a produce; deci *ger:* înseamnă "care marchează originea, provenienţa". Această etimologic îndreptăţeşte să afirmăm că genitivul era considerat de gramaticii latini în primul rând drept cazul apartenenţei, indicând legăturile de filiaţie, înrudire, etc. Funcţiile genitivului sunt foarte variate, fundamentală este însă aceea de a determina un substantiv, deci funcţia de atribut.

Ca *atribut,* genitivul exprimă numeroase raporturi. Dintre acestea, cele mai importante sunt: posesiv, partitiv, explicativ, al calităţii, subiectiv, obiectiv.

1.Genitivul posesiv arată persoana sau lucrul căruia îi aparţine, ori la care se referă ceva:

- *Consuetudinis* magna vis est (= Mare este puterea *obişnuinţei)*

2. Genitivul partitiv indică întregul din care se ia o parte; ea putând fi exprimată printr-un substantiv colectiv : *pars, humerus, multitudo*; numeral; printr-un pronume substantivat indicând o persoană, de exemplu, *quis, nemo, aliquis, hlius, neuter* etc.; prin neutre pronominale şi adjectivale substantivate, ca *id, hoc, quod, nihil, plus, minus;* prin adverbe cu valoare de substantiv, ca *satis, parum, ubi* etc. Iată câteva exemple:

- *Duo milia militum* in proel cecideront (= Au căzut în luptă *două mii de soldaţi};*

- *Quis vestrum* hoc ignorat ? *(= Cine dintre voi* ignoră acest lucru?);

3. **Genitivul explicativ** serveşte ca să definească un substantiv cu înţelc: general printr-un substantiv cu înţeles special:

- Periculum *mortis* (= primejdie *de moarte*); genera *bestiarum* (= telurile *de fiare).*

4. **Genitivul calităţii** arata o însuşire a unei persoane sau a unui lucru. El constă dintr-un atribut adjectival + subs. în cazul Genitiv.

- *Puer magni ingenii* (=copii *de mare talent):*

- homo *infimi gentis* (=om de rangul cel mai de jos);

- Puer novem *annorum* (= Copil *de* nouă *ani);*

- Classis centum *navium* (= O flotă de o sută de *corăbii).*

5. **Genitivul obiectiv** arată obiectivul unei activităţi exprimate printr-un substantiv: de origine verbală.

- Faber *suae fortunae* (- Făuritorul *norocului său)*

6. **Genitivul subiectiv** este acela care poate fi subiect al unui substantiv de natură verbală.

- Permagna est vis *rtaturae* = Natura pennagnam vim habet (= puterea *naturii* e foarte mare)

- Historia est narratio *rerum memorabilium*= Historia narrat res memorabiles (= Istoria este povestirea *faptelor măreţe).*

SINTAXA DATIVULUI

Dativus casus este numit astfel deoarece el arată persoana căreia i se atribuie ceva *{do, dare* = a da). Dativul poate arăta scopul acţiunii verbale sau : fiinţa în interesul ori în dauna căreia se îndeplineşte lucrarea exprimată de verb, sau căreia i se atribuie o însuşire. Dativul poate determina verbe, adjective şi interjecţii, având variate valori.

Funcţia sintatică principală a Dativului este aceea de *complement indirect* şi de alte complemente înrudite cu acesta.

1). **Dativul de atribuire** sau **adresare** răspunde la întrebarea *cui?* şi determină:

a. *Verbe tranzitive* active sau **pasive,** însoţind uneori acuzativul obiectului direct, ca în limba română:

- Maxima debetur *puero* reverentia (Iuv., XIV, 47 = Copilului îi datorăm cel mai mare respect).

- Romani libertatem *universae Graeciae* concesserunt (= Romanii au acordat libertate *întregii Grecii).*

b. *Verbe intranzitive* ca: *persuadeo* = a convinge, *invideo* = a invidia, *ignosco* = a ierta etc.

- Omnes natura parit liberos // Et omnes *libertati* natura student (Plt., *Aul.,* 809-810 = Natura pe toţi îi naşte liberi şi toţi din fire năzuiesc spre libertate).
- Invideo *tibi* (Cic., *Adfam.,* VIII, 4 = Te invidiez).
- *Tibi* favemus (Cic., *Brut.,* 97 = Noi îţi ţinem partea).

2). Dativul interesului sau al dezinteresului (*Dativus commodi vel incommodi*): arată persoana sau lucrul în folosul ori dauna căruia are loc acţiunea verbului.

- Verba fiunt mortuo = Se fac vorbe pentru un mort.

- At nobis, pax alma, veni = Vino pentru noi, pace binevoitoare

- Sol omnibus lucet = Soarele răsare pentru toţi.

3). Dativul etic (ethicus) *poate* fi socotit şi el un Dativ al interesului, întrucât este exprimat prin formele pronominale personale în Dativ: *mihi, tibi, nobis, vobis* şi arată persoana interesată de acţiunea verbală. Tot Dative ale interesului sunt şi următoarele locuţiuni verbale: *facere aliaţi* (= a face pentru cineva); *metuere alicui* (= a se teme pentru cineva), *desiderare alicui* (= a dori cuiva) etc.

4). Dativul final arată scopul spre care se îndreaptă o acţiune. De regulă, este exprimat printr-un nume de lucru la singular. Se întâlneşte mai ales cu verbele: *dare, tribuere, ducere, habere,* şi altele.

- Sola virtus neque datur dono neque accipitur (= Numai virtutea nici nu se dă, nici nu se primeşte *în dar).*

5). Dativul autorului (***auctoris***)este ceea ce în Lb. română se cheamă *complementul de agent sau subiectul logic.*

- Patria omnibus amanda est (Patria trebuie să fie iubită de toţi).

- Ab initio adulescentiae *nobis* deligenda est via (La începutul adolescenţei, *noi* trebuie să ne alegem drumul).

6). Dativul posesiv arată persoana căreia aparţine ceva. Dativul posesiv rezultă întotdeauna dintr-o construcţie a verbului *esse*. O astfel de construcţie este echivalentă cu o alta care l-ar conţine pe *habere (*= a avea). „

- Cum his mihi res sit (= Cu aceştia să am eu de-a face)

- Mihi est liber = *Ego* librum *habeo(Eu am* carte

7). Dativul punctului de vedere (***iudicantis***) arată persoana din punctual de vedere al căreia se face acţiunea.

- Suum cuique pulchrum est = Pentru fiecare este frumos ceea ce aste al său.

8). Dativul cerut de anumite adjective denotă:

a. *sentimente de bunăvoinţă* sau ***duşmănie*****:** amicus, fidus, carus, benevolus, invidus;

b. asemănare sau **deosebire:** similis, par, impar, dissimilis, contrarius;

c. folos sau **pagubă:** utilis, commodus, inutilis, opportunus;

d. potrivire sau **nepotrivire:** aptus, idoneus;

e. apropiere sau **vecinătate:** vicinus, proximus;

SINTAXA ACUZATIVUL

Termenul *accusativus (casus)* este derivat de la substantivul *causa,* cuvânt care a fost la origine un termen juridic: *causa* era procesul care se pleda în faţa tribunalului (de aici provin verbele *causari* şi *accusare* = a învinui).

Acuzativul arată deci fiinţa sau lucrul afectat, atins în mod direct de conceptul verbal, cu alte cuvinte arată persoana sau lucrul asupra căruia se exercită în mod nemijlocit acţiunea verbală. Numele acestui caz arată că cea mai veche funcţie a acuzativului este aceea de obiect direct după verbele tranzitive, fie ele active sau deponente.

acuzativul are mai multe funcţii sintactice, care nu se pot reduce la o formulă unică. Diferitele valori sintactice exprimate de acuzativ se pot grupa în jurul a două funcţii principale:

I. complement direct;

II. complement circumstanţial arătând extinderea acţiunii în timp şi spaţiu.

I. ACUZATIVUL - COMPLEMENT DIRECT

1. Acuzativul ca obiect direct poate determina următoarele tipuri de verbe:

a. *verbe tranzitive,* adică verbele a căror acţiune trece direct (*transire*) asupra unei fiinţe sau asupra unui lucru în general.

- *Certa* amittimus, dum *incerta* petimus (Plt., *Pseud.* 685 = Pierdem cele sigure, în timp ce căutăm cele nesigure).
- Manus *manum* lavat (Petron., 46, 1 = O mână spală cealaltă mână).
- Vulpes *pilum* mutat, non *mores* (Suet., *Vesp.,* 16 = Vulpea îşi schimbă părul, nu năravurile).
- Ecce iterum nigros corrodit lividus *ungues* (Mart., IV, 27 = Iată, vânăt de mânie, din nou îşi roade unghiile negre);

b. *verbe intranzitive* în limba română, dar tranzitive în latineşte, ca: metuo, timeo, vereor (a se teme); fugio (a fugi de); caveo (a se păzi de); vito, evito (a evita, a se feri de) etc.

- Nec *calor* nec *frigus* metuo, neque *ventum,* neque *grandinem* (Plt., *Mere.,* 860 = Nu mă tem nici de căldură, nici de frig, nici de vânt, nici de grindină)
- Longe fugit quisquis *suos* fugit (Petron., 43, 4 = Departe fuge cel care fuge de ai săi);

c. verbe deponente:

- Non igitur *utilitatem* amiciţia, sed utilitas secuta est (Cic., *De am.,* XIV, 51 = Aşadar, nu prietenia urmează folosul, ci folosul urmează prietenia).

2. Acuzativul dublu constă dintr-un acuzativ al persoanei ca obiect direct şi un acuzativ al lucrului sau al acţiunii însoţind pe cel al persoanei; al doilea acuzativ îndeplineşte uneori funcţia de nume predicativ. Pot fi urmate de acuzativul dublu verbele care înseamnă: a face, a numi, a considera, a socoti, *a* cere, a ruga, a învăţa (PE ALTUL):

- Eam *laudem* hic ducit *maximam* (Ter., *Ad.,* 18 = Această laudă el o socoteşte foarte mare).
- *Viros* eos ... *magnos* arbitrabar (Cic., *Ad fam.,* IV, 3, 7 = Pe acei bărbaţi îi socoteam măreţi).

3. Acuzativ intern, îşi trage numele de la faptul că are aceeaşi rădăcină cu verbul ori un sens înrudit cu el.

- *cenam cenare* (= a cina o cină), *„dolorem dolere"* (= a te durea o durere)

- *proelium pugnare* (= a lupta o luptă)

- Mirum ... *somnium somniavi* (Plt., *Rud.,* 597 = (Am visat un vis minunat).

- *Cantilenam* eandem *canis* (Ter., *Phorm.*, 495 = Tu cânţi acelaşi cântec).

4. Acuzativul exclamativ arată persoana sau lucrul care este obiectul exclamaţiei.

- Heu *me miserum!* (Plt., *Mere.*, 624 = Vai, nenorocitul de mine!)

- O *tempora, o mores!* (Cic., *In Cat.*, I, 2 = O, timpuri, o, moravuri).

- O praeclarum *custodem* ovium lupum! (Cic., *Phil.*, III, 27) = Grozav paznic de oi, lupul!

II. ACUZATIVUL CU FUNCŢIE DE COMPLEMENT CIRCUMSTANŢIAL

Acesta exprimă extinderea acţiunii verbale în spaţiu şi în timp aratând:

A. <u>Acuzativul extinderii în spaţiu</u>

1. direcţia este complementul circumstanţial care determină verbe de mişcare şi arată ţinta spre care se îndreaptă acţiunea verbului. Răspunde la întrebarea *quo?* - încotro?

— *In patriam* redeamus ambo (Plt., *Men.,* 1152 = Să ne întoarcem în patrie amândoi).
— Ego ibo *ad medicum* (Plt., *Men.,* 996 = Eu voi merge la medic).
— Nescio quoia vox *ad aurem* mihi advolavit (Plt., *Mere.,* 864 = Nu ştiu ce glas mi-a zburat la ureche).

2. spaţiul străbătut

- Caesar noctu *millia* passuum *circiter duodecim* progressus est (= Caesar a înaintat în timpul nopţii circa *12 mii de* paşi).

3. lungimea, lărgimea, înălţimea, adâncimea, în care sens toate aceste dimensiuni sunt însoţite de adjectivele *longus, latus, altus* şi verbul *patere.*

- Fossa lata erat quinquaginta tres pedes, alta viginti duos (= Şanţul era lat de 53 de picioare şi adânc de 22).

4. distanţa cuprinsă între un punct de plecare şi altul:

- Hostes aberant a Caesaris castri s quinqué milia et ducentospassus (= Duşmanii erau la o distanţă de 5200 de paşi de tabăra lui Caesar).

5. punctul spre care se îndreaptă acţiunea verbală, folosită cu precădere în conjunctura unor substantive şi verbe care arata mişcarea, reală sau figurată.

- *ad urbem ire* (= a merge în oraş),

- *in aedes intrare* (= a intra în casă). - *proficisci ad Graeciam (*= a pleca în Grecia),

- *reditus inpatriam* (= reîntoarcerea în patrie),

- *adventus in Italiam* (sosirea în Italia).

B. <u>Acuzativul extinderii în timp</u>

1. Acuzativul **duratei** exprimă durata acţiunii indicate de verb. El se foloseşte în general fără prepoziţie şi poate răspunde la următoarele întrebări:

quamdiu? = cât timp?; *ex quo tempore?* sau *quam dudum?* = de când? de cât timp?

— Pervigilat *noctes totas ...* (Plt., *Aul.*, 72-73 = Veghează toate nopţile.).

— Ita *dies* circiter quindecim iter fecerunt (Caes., *B.G.*, I, 15, 5 = Au făcut un marş timp de aproape cinsprezece zile).

— L. Tarquinius Superbus regnavit *annos* quinque et viginti (T. Liv., I, 60 = L. Tarquinius Superbus a domnit douăzeci şi cinci de ani).

— Quinque *dies* aquam in os suum non coniecit (Petron., 43, 5 = Cinci zile n-a luat apă în gură).

— Expectabam ibi iam *quartum diem* (Cic., *AdAtt.*, V, 10 = Aştept acolo de patru zile).

2. vârsta se exprimă, de asemenea, tot cu formele acuzativului, de obicei însoţite de un numeral cardinal (= numărul anilor) şi de participiul natus.

- Alexander mortuus est triginta tresannos natus (= Alexandru a murit la vârsta de 33 de ani).

SINTAXA ABLATIVUL

Funcţia sintactică principală a Ablativului este de a arăta punctul de plecare în spaţiu de la ceva înspre altceva.
În afară de funcţia sa fundamentală, ablativul mai îndeplineşte funcţiile pe care le-a preluat de la două cazuri străvechi, în urma fenomenului de sincretism al cazurilor:

A. *instrumentalul,* caz care arată mijlocul, instrumentul prin care se realizează acţiunea verbală:

B. *locativul,* *caz* care localizează acţiunea în timp şi spaţiu.

Ablativul de separaţie (*ablativus separationis***)** este un circumstanţial de loc, indicând locul de unde porneşte acţiunea exprimată de verb. Răspunde la întrebarea *unde?* = de unde? şi se construieşte în general cu prepoziţiile *a, ab, e, ex, de;* fac excepţie numele de oraşe şi substantivele *domus, humus* şi *rus,* care menţin construcţia iniţială fără prepoziţie.

— Abigam illum ... *ab aedibus* (Plt., *Amph.,* 150 = îl voi alunga de la casă).

- ... si .. tu *ex istoc loco* ... excesseris ... (Plt., *Aul.,* 56-57 = ... dacă... vei pleca din acest loc).

— Nune defaecato ... animo egredior *domo* (Plt., *Aul.,* 79 = Acum, cu sufletul uşurat, plec de acasă).

Ablativul originii arată părinţii, familia sau neamul din care se trage cineva. Se întrebuinţează de regulă cu verbele *nasci, oriri, gigni,* sau cu participiile care semnifică *originea din: ortus, natus, genitus, procreatus, prognatus etc.*

- Marius *loco humili* natus est (= Marius se născuse într-o *familie umilă).*

Ablativul cauzei arată motivul pentru care se produce acţiunea verbului. Se exprimă *prin Abl. fără prepoziţie.*

- Hostes metu oppidum deseruerunt *{Din cauza fricii* duşmanii părăsiră oraşul).

Ablativul de agent arată fiinţa sau lucrul de care este îndeplinită acţiunea verbului, când acesta se află la diateza pasivă, la un mod personal sau la participiu. Dacă acţiunea este efectuată de o fiinţă se întrebuinţează Abl. *+a,ab:*

- Hannibal *a Scipione* victus est (= Hanibal a fost învins *de către Scipio)*

- Cuncta *sole* collustrantur (= Toate sunt laminate *de soare).*

Ablativul timpului indică următoarele determinări temporale: *punctul de plecare al acţiunii, o durată determinată* de timp (anotimpul, anul, ora, vârsta, data unor serbări ori adunări publice, repetarea periodică a unui timp ect.)

- *Media nocte* pervenerunt (=Au sosit la miezul nopţii)
- Hoc *accidit ludis Latinis*(=lucrul acesta *s-a întâmplat* în timpul jocurilor latine)
- P. Scipio *in consulatu suo* mortuuses (= P. Scipio a murit *în timpul consulatului său).*

Ablativul sociativ arată fiinţa ori lucrul care însoţeşte fie subiectul, fie obiectul avut în vedere de acţiunea verbală. Deseori asociativul este întărit de prepoziţiile *cum, una, simul* (= cu, odată cu, în acelaşi timp cu).

- *Cum prima luce* advenerunt (= Veni *deodată cu zorile zilei).*

Tot Abl. asociative trebuie interpretat; împrejurările care însoţesc o acţiune:

- Cicero *magno clamore plausuque populi* orationem habuit (= Cicero şi-a ţinut discursul *în mijlocul aplauzelor şi aclamaţiile poporului).*

Ablativul de mod arată felul în care se desfăşoară acţiunea verbului. Este adesea precedat de prepoziţia *cum:*

- *Cum periculo, cum labore* hoc fecisti (= Ai făcut asta *cu primejdie şi cu trudă).*

Dacă Abl. de mod este determinat de un adjectiv, prepoziţia *cum* apare intercalată între substantiv şi adjectiv;

- *magna cum laude* (= cu mare laudă)

- *multis cum lacrimis* illum obsecravit (= 1-a rugat pe el *cu multe lacrimi).*

Foarte multe substantive arată modul prin însuşi sensul lor, şi de aceea stau în Abl. de mod fără nici un determinativ, ca de exemplu: *modus, ritus, mos, ratio.men ius, iniuriajraus, vis, etc.*

Ablativul măsurii arată cu cât o persoană sau un lucru este mai prejos sau mai presus decât alta. Este folosit în contextul unor adjective la gradul comparativ, unor verbe, cu prepoziţii şi cu

adverbe care au un sens comparativ: *praestare, antecede superare; ante, post, infra, supra* etc.

- Hostes miile *passibus infra* eum locin se tenebant

(= Duşmanii se ţineau la o mie *de paşi sub* acel loc).

Ablativul comparaţiei este folosit în situaţia în care o persoană se compară cu o altă persoană, pentru a fi reliefate deosebirile dintre ele. Acest Ablativ se mai numeşte şi *al doilea termen al comparaţiei,* sau *complementul comparativului.* Există două posibilităţi: 1. După un comparativ, al doilea termen stă ori în *Abl. Fără prepoziţie,* ori 2: în cazul primului termen precedent de *quam.*

- Populus altior *pruno* (=Plopul *este mai înalt decât prunul)* sau Populus *altior quam* prunus est

- Pax certa est melior *sperata victoria* (= O pace sigură este mai bună *decât o victorie sperată)* sau Pax certa est melior *quam* sperata victoria.

Dacă însă primul termen al comparaţiei se află la G.D. sau la Abl., atunci şi al doilea termen se construieşte cu quam:

- Noctes aestate sunt breviores quam hieme (= în timpul verii nopţile sunt mai scurte decât în timpul iernii).

Ablativul calităţii arată, spre deosebire de G. calităţii, fie calităţi fizice ale trupului, *fie* calităţi sufleteşti trecătoare, *fie* calităţi exterioare şi materiale *ale lucrurilor*.

- Capillo *et* barba promissa *erat (= Era* cu părul *şi* barba lungă);

- Ea mente *non semper fuisti (= Nu ai fost întotdeauna* cu acest gând).

Ablativul preţului este folosit după verbele care înseamnă: a preţui (= aestimare), a cumpăra (= emere),a vinde (= vendere), a închiria (= conducere, locare) etc.

- Catonis tempore servus quingenti sestertiis emebatur (= Pe vremea lui Cato, un sclav era cumpărat cu 500 de sesterţi).

SINTAXA FRAZEI

Fraza este o formă complexă de exprimare a unei gândiri, constând dintr-o îmbinare de propoziţii între care se stabilesc anumite raporturi.

Propoziţiile unei fraze pot fi legate între ele în trei feluri:
- prin *juxtapunere* (parataxă);
- prin coordonare;
- prin *subordonare* (hipotaxă)

JUXTAPUNEREA

Juxtapunerea, cea mai veche formă de alcătuire a frazelor, este alăturarea non-mediată a propoziţiilor, fară intermediul vreunui cuvânt.

Juxtapunerea [26] este folosită de scriitori pentru calităţile ei stilistice. Este o formă de exprimare concisă, vie, menită să impresioneze pe cel căruia i se adresează, sau să sublinieze o antiteză; alteori este o simplă enumerare, rece, indiferentă, a unor fapte.

a) *o înşirare de fapte:*

- Nam efficit hoc philosophia: medetur animis, inanes sollicitudines detrahit, cupiditatibus liberat, pellit timores

[26] N. I. Barbu, *Juxtapunerea (parataxa) în greacă, latină, română*, în L.L., VI, 1962, p. 53.

(Cic., *Tuse.,* II, 11 = Căci filozofia acest lucru face: vindecă sufletele, înlătură grijile deşarte, eliberează de patimi, alungă spaimele).

b) *o exprimare cu o vie coloratură afectivă:*

- Ego multa tacui, multa pertuli, multa concessi ... (Cic. *In Cat.,*1 = Eu multe am trecut sub tăcere, multe le-am suportat, multe le-am admis...).

c) *o antiteză:*

- Ira odium generat, concordia nutrit amorem (Cato., *Or.,* 36 = Mânia generează ură, buna înţelegere hrăneşte iubirea).

- Veritas saepe laborat, exstinguitur nunquam (T. Liv., XXIII, 39, 19 = Adevărul adeseori suferă, nu piere niciodată).

COORDONAREA

Este raportul dintre propoziţiile de acelaşi fel, legate între ele prin conjuncţii care lasă propoziţiilor independenţa lor. Deci coordonarea poate exista atât între propoziţii principale, cât şi între cele secundare.

Propoziţiile coordonate pot fi, ca şi în limba română, copulative, adversative, adversative, disjunctive, conclusive cauzale-explicative.

1. Propoziţiile copulative sunt legate între ele prin conjuncţiile *: et, -que. atque, ac* = şi, *neque, nec* = nici, conjuncţii care unesc propoziţii de valoare egală sau exprimând idei care se întregesc, nu se influenţează una pe alta.

- Caput dolet, *neque* audio, *nec* oculis prospicio satis (Plt., *Amph.,* 1059 = Mă doare capul, nici nu aud, nici nu văd destul de bine).

- Horae cedunt *et* dies *et* menses *et* anni *nec* praeteritum tempus unquam revertitur (Cic., *De sen.,* 19, = Trec ceasurile, şi zilele, şi lunile, şi anii, şi timpul trecut nu se mai întoarce niciodată).

2. Propoziţiile disjunctive exprimă idei care se exclud sau se contrazic. Ele se leagă prin conjuncţiile *aut* = sau, *vel, -ve* = ori, *sive, seu* = fie că.

- Carpere *vel* noli nostra, *vel* ede tua (Mart., I, 91 = Sau să nu le critici pe ale mele, sau publică-le pe ale tale).

- Accipe, *sive* legas, *sive* patronus agas [Mart., II, 27 = Ascultă, fie citeşti (versuri), fie pledezi procese].

3. Propoziţiile adversative exprimă idei care se opun una alteia, sau idei dintre care a doua micşorează înţelesul celei dintâi. Ele se leagă de regentă prin conjuncţiile *autem* = însă, *sed, vero, verum, at* = însă, ci, dar.

- Non enim solum ipsa Fortuna caeca est, *sed* eos etiam plerumque efficit caecos, quos complexa est. (Cic., *De am.,*

XV, 54 = Nu numai că norocul este orb, dar îi orbeşte şi pe aceia pe care i-a îmbrăţişat).

4. Coordonarea conclusivă este raportul care leagă între ele două propoziţii, dintre care a doua se prezintă ca o concluzie, ca o urmare decurgând din acţiunea primei propoziţii. Ele se leagă prin conjuncţiile: *ergo, igitur* = aşadar, deci, prin urmare; *itaque* = astfel; *quare, quamborem* = de aceea. Adesea coordonarea conclusivă apare între fraze. Conjuncţiile *itaque* şi *igitur* anunţă reluarea discuţiei asupra unei teme, discuţie întreruptă prin digresiuni.

- Duas a te acccpi epistolas; respondebo igitur priori prius (Cic., *Ad Att.*, 15, 13, 1 = Am primit de la tine două scrisori, deci voi răspunde mai întâi celei dintâi).

5. Coordonarea cauzală-explicativă dintre două propoziţii este raportul prin care a doua propoziţie serveşte ca o justificare, ca o explicare sau ca o confirmare a ideii expuse în propoziţia anterioară. Se leagă prin conjuncţiile: *nam, namque, enim, etenim* = căci, într-adevăr. Acest raport se stabileşte şi între fraze, de aceea adeseori după punct propoziţiile cauzale încep cu *nam.*

- Nam in mari repperi, hic elavi bonis (Plt., *Asin.,* 134-135 = Căci marea nu e mare, voi sunteţi marea cea mai lacomă.).

FRAZA FORMATĂ PRIN SUBORDONARE

Raportul de subordonare (hipotaxă), de dependenţă a unei propoziţii acţiunea din regentă constă în faptul că subordonata îndeplineşte funcţia unei părţi de propoziţie din regentă sau adaugă o precizare la înţelesul unei părţi de propoziţie. Raportul de subordonare este exprimat cu ajutorul conjuncţiilor, pronumelor relative sau al adverbelor de relaţie.

Clasificarea tradiţională a subordonatelor în limba latină este următoarea:

Subordonatele completive, propoziţii care completează în mod necesar înţelesul predicatului din regentă. Ele pot avea rol de propoziţii subiective, predicative şi completive.

Subordonatele circumstanţiale, propoziţii care au rolul complementelor circumstanţiale din propoziţie, adică indică o circumstanţă care însoţeşte sau explică predicatul regentei.

Subordonatele relative, propoziţii legate de regentă prin pronume relativ sau adverb de relaţie; ele pot îndeplini funcţia de atribut sau de complement circumstanţial pe lângă regentă.

• *SUBORDONATELE COMPLETIVE*

Propoziţiile completive sunt propoziţiile subordonate care aduc o completare indispensabilă pentru a înţelege ideea exprimată de verbul propoziţiei *(complere=* a completa). Ele corespund fie unui subiect al propoziţiei regente, fie unui complement direct.

Luând drept criteriu de clasificare modul la care se află predicatul propoziţiei, subordonatele completive sunt de trei feluri:

I. infinitivale;
II. conjunctivale;
III. cu indicativul.

I. PROPOZIŢIILE COMPLETIVE INFINITIVALE

Propoziţia completivă infinitivală se caracterizează prin trei trăsături specifice, care o deosebesc de toate celelalte subordonate:

a). este legată de regentă iară intermediul vreunui element joncţional (deci poate fi considerată ca un aspect al juxtapunerii)[27] ;
b). are subiectul la acuzativ;
c). are predicatul la modul infinitiv.

Această subordonată se mai numeşte *acuzativul cu infinitiv (accusativus cum infmitivo).* Este o veche îmbinare sintactică - o întâlnim şi în limba greacă, chiar în poemele homerice - şi are o foarte largă întrebuinţare în toate epocile de dezvoltare a limbii latine.

1. **Acuzativul cu infinitiv cu rol de subiect**. Completiva infinitivală îndeplineşte funcţia de subiect după expresii impersonale (predicatele formate cu *esse)* şi verbe impersonale ca: *decet, licet, constat* etc.

- Decet te vera proloqui (Plt., *Aul.*, 139 = S-ar cădea ca tu să spui adevărul).

- Verum est amicitiam, nisi inter bonos, esse non posse (Cic., *De am.*, XVIII, 65 = Este adevărat că prietenia nu poate exista decât între cei buni).

[27] Jacques Michel, *Grammaire de base du latin*, Paris, Klincksieck, 1962, p. 224.

2. **Acuzativul cu infinitiv cu rol de complement.** Completiva infinitivală îndeplineşte funcţia de *complement direct* după următoarele categorii de verbe:

a) ***Verba dicendi (declarandi)****:* dicere = a spune, narrare = a povesti, nuntiare = a anunţa etc.:
- Dic *hominem lepidissimum esse me* (Plt., *Men.,* 71 = Spune că eu sunt omul cel mai plăcut).

b) *Verba voluntatis: vel le* = a vrea, *noile* = a nu vrea, *malle* = a prefera, *cupere* = a dori, *iubere* = a porunci etc.:
- *Araneas* mihi ego *illas servari* volo (Plt., *Aul.,* 87 = Vreau ca acele pânze de păianjen să-mi fie păstrate).
- Cupio... me esse *clementem* (Cic., *In Cat.,* 1,2,4 = Doresc să fiu blând).
- Maluit *se diligi* quam *metui* (C. Ncp., *Timol.,* 3, 4 = A preferat (ca el) să fie iubit, decât temut).

c) *Verba sentiendi: sentire* = a simţi, *audire* = a auzi, *videre* = a vedea, *scire* = a şti, *credere* = a crede, *accipere* = a afla; *meminisse* = a-şi aminti etc.:
- Sentimus *calere ignem, nivem esse albam, dulce mei* (Cic., *De fin.,* I, 9, 20 = Simţim că focul e cald, zăpada e albă, mierea e dulce).

d) ***Verba affectuum*** sunt verbele care exprimă o stare sufletească: *dolere* = a suferi, *gaudere* = a se bucura, *mirari* = a se mira, *sperare* = a spera etc.; după aceste verbe, completiva infinitivală are valoarea unei completive directe.
- Sperat adulescens diu *se victurum* (esse) (Cic., *De sen.,* XIX, 68 = Tânărul speră că va trăi mult timp).

- Quae sentimus ipsi, *reliquos sentire* speramus (Caes., *B. civ.*, II, 27 = Cele ce simţim noi înşine sperăm că şi alţii simt).
- Illacrimabunt quondam *florentem* et tot bellorum *superstitem* muliebri fraude *cecidisse* (Tac., *Ann.,* II, 71 = (Toţi) vor plânge că un om puternic odinoară şi scăpat din atâtea războaie a căzut prin viclenia unei femei).

3. **Nominativul cu infinitiv** este tot o propoziţie completivă infinitivală depinzând de aceleaşi verbe ca şi acuzativul cu infinitiv, cu deosebirea că acestea se află la diateza pasivă. Subiectul în nominativ al propoziţiei regente este în acelaşi timp şi subiectul completivei. Nominativul cu infinitiv construcţie personală, dar în limba română verbul regentei se traduce cu o impersonală (reflexivă), urmată de o propoziţie subiectivă:

- *Mora* eius diei satis creditur saluţi *fuisse* urbi atque imperio (T. Liv., XXII, 51 = Părerea generală este că şovăiala din acea zi a fost spre mântuire pentru Roma şi pentru ţară).

II. PROPOZIŢIILE COMPLETIVE CONJUNCTIVALE

Propoziţiile completive construite cu modul conjunctiv se pot împărţi în două mari categorii, după elementul de joncţiune prin care se leagă de regentă:

A. completive conjunctivale introduse prin conjuncţii;
B. completive conjunctivale introduse prin pronume, adverbe sau interogative (*interogativele indirecte).*

A. SUBORDONATELE COMPLETIVE CONJUNCTIVALE INTRODUSE PRIN CONJUNCŢII

1. ut = *să, ca;* ne = *să nu, că nu*

Când predicatul regentei exprimă ideea de a cere *(petere),* a ruga *(orare, roga*re), a permite (*permittere*), a îndemna (*hortari, monere),* a face *(facere)* etc., relativa conjunctivală se introduce prin *ut* sau *ne.* După verbe luate impersonal ca: *accidit, evenit, fit* = se întâmplă, completiva conjunctivală are funcţia unei propoziţii subiective.

- Tu fac *ut tuam valetudinem cures* (Cic., *Adfam.*, XIV, 17 = Tu fă să ai grijă de sănătatea ta).

- Orabat deinde *ne se ... orbum liberis facerent* (T. Liv., I, 26 = Apoi i-a rugat să nu-l lipsească de copii).

- Ita fit *ut omnino nemo esse possit beatus* (Cic., *Tuse.*, II, 17 = Aşa se face că nimeni nu poate fi cu totul fericit).

- Ex quo efficit *ut,* quod sit honestum, *id sit solum bonum* (Cic., *Tuse.,* V, 15 = Din aceasta rezultă că numai ceea ce este cinstit este bun).

- Qui fit, *ut nemo ... // ... contentus vivat?* (Hor., *Sat.,* I, 1, 1-3 = Cum se face, că nimeni nu trăieşte mulţumit?)

2. Ne, ne... non = *să nu, ca nu cumva să, că nu*

Când în regentă se află un verb al temerii, completiva se introduce prin *ne* sau *ne non* urmate de conjunctiv.

- Sed metuo *ne sero veniam* (Plt., *Men.,* 900 = Dar mă tem să nu vin târziu).

- Omnes labores te exciperc video, timeo *ut sustineas* (Cic., *Ad fam.,* XIV, 2 = Văd că toate muncile le iei asupra ta; mă tem că n-ai să le poţi duce până la capăt).

3. quin *sau* quominus = *că, ca*

După verbele care exprimă ideea de piedică sau îndoială (*impedire, abesst obstare, dubitare, dubium esse* etc.) atunci când acestea sunt negate, completiva se introduce prin *quin* sau *quominus.*

- Non dubito *quin tu idem existimaturus sis* (Cic., *Ad Att.,* XIV, 17, 4 = Nu mă îndoicsc că tu vei gândi la fel).

- Non abest suspicio *quin ipse mortem consciverit* (Caes., *B.G.,* I, 4, 4 = Nu lipseşte bănuiala că şi-a provocat singur moartea).

B. PROPOZIŢIILE INTEROGATIVE INDIRECTE

Propoziţiile interogative indirecte sunt o categorie largă de subordonate completive conjunctivale. Limba vorbită admite totuşi, în toate epocile, modul indicativ în interogativele indirecte.

1. Interogativa indirectă simplă

Propoziţia interogativă indirectă simplă se leagă de regentă prin**:**

a). ***pronume interogative:***

- Non scis *quis ego sim?* (Plt., *Men.,* 302 = Nu ştii cine sunt eu?)

- Scis *quid acturus siem* (Plt., *Mere.,* 572 = Ştii ce am de gând să fac).

- *Qui sis, non unde natus sis,* reputa (T. Liv., 1, 41 = Gândeşte-te ce fel de om eşti, nu din cine te-ai născut).

- *Quid sit futurum cras,* fuge quaercre .... (Hor., *Od.,* I, 9, 13 = Nu cerceta ce va fi mâine).

- Nescis *quid vesper serus vehat* (Varro la A. Geli., XIII, 1 1 , 1 = Nu ştii ce aduce seara târzie).

b). ***adverbe interogative:***

- Ego illum scio *quam eordi sit ca rus meo* (Plt., *Men.,* 246 = Eu atâta ştiu, cât de drag este inimii mele).

C. *Particule interogative: -ne* (enclitic), *num* şi *nonne* = dacă:

- Nihil, inquit, omnia namque mea mecum sunt (Sen., *De const. sap.,* 5 = Nimic, căci toate ale mele sunt cu mine).

2. Interogativa indirectă dublă (*disjunctivă*). Aceste subordonate se introduc, ca şi interogativa directă disjunctivă, prin: *utrum* sau *-ne* în primul termen şi *an* sau *-ne* în al doilea termen. Uneori, particula interogativă poate lipsi în primul termen.

- Multum interest *utrum peccare aliquis nolit, an nesciat* (Sen., *Ep.*, 90, 46 = E de mare interes dacă cineva nu vrea sau nu ştie să păcătuiască).

III. SUBORDONATA COMPLETIVĂ CU INDICATIVUL

Subordonata completivă introdusă prin conjuncţia *quod* se construieşte modul indicativ şi îndeplineşte fie rol de subiect, fie rol de obiect pe lângă verbul regentei. Completiva cu *quod* determină următoarele categorii de verbe:
1. verbele*: facere, accidere, evenire*, când acestea sunt însoţite de un a *{Bene facis* quod).
2. verbele afectului*: laetari* = a se bucura, *gaudere* = a se bucura, *mirar* se mira etc.

Conjuncţia *quod* este la origine un pronume relativ neutru în acuzaţi relaţie, cu înţelesul de: *relativ la faptul că, în ce priveşte faptul că.* Folosirea completivei cu *quod* s-a extins foarte mult în latina populară, iar în epoca trecere către limbile romanice a ajuns să înlocuiască acuzativul cu infinitiv. *Verba affectuum* (care exprimă un sentiment) sunt cele dintâi care încep si construiască cu *quod,* după cum urmează:

- Dolet mihi *quod tu nune stomacharis* (Cic., *Ad Brut.,* 288 = Mă doare că acum eşti supărat).

- Bene facis *quod me adiuvas* (Cic., *De fin.,* III, 4, 16 = Bine faci că mă ajuţi).

- Bonis viris *quod ais* probări, quae adhuc fecerimus ... valde gaudeo (Cic., *Ad Alt.,* IX, 7 = Mă bucur mult că spui că cele ce am făcut... sunt aprobate de oamenii buni).

•• SUBORDONATELE CIRCUMSTANŢIALE

Spre deosebire de propoziţiile completive, subordonatele circumstanţiale nu sunt indispensabile pentru înţelesul propoziţiei regente; ele determină predicatul regentei, indicând o împrejurare, o circumstanţă, care îl explică sau îl însoţeşte, în limba latină există următoarele propoziţii circumstanţiale: temporale, cauzale, finale, comparative, consecutive, condiţionale, concesive.

1. SUBORDONATA TEMPORALĂ

Propoziţia circumstanţială de timp arată în care moment se petrece acţiunea denumită de predicatul regentei; ea are deci funcţia unui complement circumstanţial de timp. Se leagă de regentă prin următoarele conjuncţii:

a). *cum* temporal = când; arată momentul precis când se petrece acţiunea regentei şi se construieşte cu modul indicativ. Acest *cum* are uneori în regentă corelativul *turn* sau *tune* = atunci.

- Nam *cum pugnabant maxume,* ego *turn* fugiebam maxume (Plt., *Amplu,* 199 = Când luptau ei mai tare, atunci fugeam cu mai tare).

b). *cum* iterativ = ori de câte ori; arată repetarea acţiunii. Se construieşte în general cu indicativul.

- *Cum rosam viderat,* tune incipere ver arbitrabatur (Cic., *Ver.*, V, 10, 27 = Ori de câte ori vedea un trandafir, atunci socotea că începe primăvara).

c) *cum* invers = când, când iată, şi tocmai atunci; introduce în aparenţă o propoziţie subordonată temporală.care din punct de vedere logic este însă o propoziţie principală, inversându-sc astfel rolul propoziţiilor. în regenta propoziţiei introduse prin *cum invers* se află de obicei adverbe ca: *iam, nondum, vix, vixdum.*

d). *cum* narativ *(historicum)* arată mai mult raportul temporal dintre acţiunea subordonatei şi cea a regentei. Se construieşte cu imperfectul conjunctiv pentru a arăta raportul de **simultaneitate** (în limba română = pe când, în timp ce) şi cu mai mult ca perfectul conjunctiv pentru a exprima o **anterioritate,** o acţiune anterioară regentei (după ce).

e). *dum, donec, quoad, quamdiu* - sunt conjuncţii temporale care indică în general că acţiunea din subordonată este simultană cu cea din regentă. Aceste conjuncţii au înţeles diferit, în funcţie de modul cu care se construiesc:

1. cu indicativul = până când, cât timp, în timp ce, până ce:
- *Dum fuit,* dedit (Plt., *Truc.*, 217 = Cât timp a avut, a dat).

2. **cu conjunctivul: *dum, donec, quoad*** exprimă o nuanţă de scop, o intenţie, o aşteptare, adăugată ideii temporale. Se traduc cu: *până să ... numai să.*
- Vivendi qui recte prorogat horam // Rusticus exspectat, *dum defluat amnis ...* (Hor., *Ep.*, I, 2, 41-42 = Cel care amână ceasul de a trăi înţelept, aşteaptă precum ţăranul până să curgă apa râului).

f. *antequam* şi *priusquam*: introduc o propoziţie temporală cu o acţiune posterioară acţiunii din regentă. Adeseori, conjuncţia e despărţită în părţile componente, care sunt încadrate separat între cuvintele a două propoziţii. Sensul lor diferă după modul cu care se construiesc:

1. cu indicativul enunţă numai momentul faptei indicate de predicatul regentei. Se traduc: *înainte ca, înainte de a:*
- *Priusquam lucet,* adsunt (Plt., *Mii,* 709 = înainte de a se lumina, ei sunt de faţă).
- *Antequam dicere instituo,* pro me ipso pauca dicam (Cic., *Pro Mur., 1, 2* = înainte de a începe să vorbesc, voi spune câteva cuvinte pentru mine însumi).

2. cu conjunctivul adaugă circumstanţei temporale o nuanţă de scop sau de posibilitate.

g) *postquam (posleaquam)* = după ce; se construieşte cu perfectul indicativului şi introduce o propoziţie temporală a cărei acţiune este anterioară regentei.

- Famem fuisse. suspicor, matrem mihi, // nam, *postquam natus sum,* satur nunquam fui (Plt., *Stich.,* 155-156 = Presupun că foamea mi-a fost mamă, căci, după ce m-am născut, n-am fost niciodată sătul).
- *Quam ego postquam adspexi,* non ita amo ut sani solent // homines, sed eodem pacto ut insani solent (Plt., *Mere.,* 262-263 = După ce am zărit-o, nu o mai iubesc ca oamenii sănătoşi, ci ca nebunii).

h). *ubi, ut, quando* = când: *ubi prirmim. utprimum. cam primum, simul, simul ac* = îndată ce; introduc propoziţii temporale a căror acţiune este simultană cu regenta sau o precede cu puţin. Se construiesc cu indicativul.

- At tu, *quando habebis,* tum dato (Plt., *Meu.,* 547 = Când vei avea, atunci să dai).

2. SUBORDONATA CAUZALĂ

Propoziţia circumstanţială de cauză arată motivul pentru care se săvârşeşte sau are loc acţiunea din regentă. Ea poate fi legată de regentă prin următoarele conjuncţii: *quod, quia, quando, quandoquindem* = fiindcă, pentru că, deoarece, şi se construieşte în două feluri:

a. cu indicativul, când cauza este enunţată de autor ca reală şi adevărată, sau :când este considerată de toţi ca reală:

- *Quando illi* me insanire *praedicant II* ego me adsimulem insanire ... (Plt., *Men.,* 830-831 = Deoarece ei tot spun că sunt nebun, să mă prefac nebun).

b. cu conjunctivul, când cauza este arătată ca un gând al persoanei care vorbeşte sau despre care se vorbeşte, ca o cauză subiectivă, nereală, sau ca un pretext. În limba română se poate traduce cu "sub motiv că ..." "fiindcă":

- Accusatus est ergo proditionis, *quod,* .....(C. Nep., M/7/., 7, 5 = Prin urmare a fost acuzat de trădare, pentru că, ...).

3. SUBORDONATA FINALĂ

Propoziţia finală arată în ce scop se realizează acţiunea din regentă. Ea se construieşte totdeauna cu modul conjunctiv - de obicei cu prezentul şi imperfectul conjunctivului - şi se introduce prin conjuncţiile: *ut* = să (finale afirmative), *ne* = să nu (finale negative). Când în propoziţia finală se găseşte un comparativ, subordonata se introduce prin *quo,* având sensul: *ut eo* = pentru ca prin aceasta să ...
- Eamus intro *ut prandeamus* (Plt., *Men.,* 387 = Să mergem înăuntru, să prânzim).

- Da ... argentum huic. *ne male loquatur* (Plt., *Asin.,* 473 = Dă-i banii acestuia, să nu te blesteme).

- Adiuva me, *quo fiat facilius* ... (Tcr.. *Eun.,* 150 = Ajută-mă, ca aceasta să se facă mai uşor).

4. SUBORDONATA COMPARATIVĂ

Propoziţia circumstanţială comparativă arată modul în care se realizează lucrarea indicată dc predicatul regentei. Ea exprimă o împrejurare cu care este comparată acţiunea din regentă, aceasta constituind primul termen de comparaţie, iar subordonata comparativă al doilea termen de comparaţie. Adeseori, comparativele nu au predicatul exprimat, el fiind acelaşi cu cel al regentei sau putând fi uşor subînţeles.

Subordonatele comparative se împart în: de egalitate (care pot fi *reale* şi *ireale*) de inegalitate.

I. Comparativa de egalitate:

1. Comparativa reală - se construieşte cu modul indicativ.

- *Ut homines sunt,* ita morem geras (Plt., *Most.,* 725 = Oamenii trebuie luaţi aşa cum sunt).

- *Ut sementem feeeris,* ita metes (Cic., *De or.,* II, 261 = Cum vei semăna, aşa vei culege).
- *Ut quisque est vir optimus,* ita difficillime esse alios improbos suspicatur (Cic., *Ad Q fr.*. I, 12 = Cu cât un om este mai cinstit, cu atât mai greu presupune că alţii sunt necinstiţi).

2. *Comparativa ireală* sau *ipotetică* exprimă o acţiune imaginară sau o ipotezl care c comparată cu acţiunea reală din regentă. Se construieşte cu conjunctivul şi se leagă de regentă prin conjuncţiile: *ut si, velutsi, tamquam si, quasi* - ca şi cum.

- Sic salutas ..., *quasi dudum non videris* (Plt., *Amph.,* 683 = Mă saluţi ca şi cum nu m-ai fi văzut de mult).

- Dissimulat, *quasi nil debeat* (Mart., V, 36 = Se preface, ca şi cum nu mi-ar datora nimic).

- Ita peccatis abstinet, *tamquam nemini ignoscat* (Plin., *Ep.*, VIII, 22, 2 = Se abţine de la greşeli astfel, ca şi cum nu ar ierta pe nimeni).

II. Comparativa de inegalitate (superioritate sau inferioritate) depinde de comparativ şi se introduce prin adverbul *quam* = decât, urmat fie de indicativ, de conjunctiv.

- Nihil autem magis cavendum est senectuti, *quam ne langori se desidiaeque dedat* (Cic., *De off.,* I, 34, 123 = De nimic mai mult nu trebuie ferită bătrâneţea decât de a se deda lenei şi trândăviei).

- Canis timidus vehementius latrat, *quam mordet* (Q. Curt., VII, 4, 13 = Câinele fricos latră mai tare decât muşcă).

5. SUBORDONATA CONSECUTIVĂ

Subordonata consecutivă este propoziţia care arată un fapt realizat ca o consecinţă a acţiunii din regentă. Se construieşte totdeauna cu modul conjunctiv şi se introduce prin conjuncţiile: *ut* = încât (scris uneori *uti,* în forma sa veche) şi *ut non* = încât (să) nu. Această conjuncţie are aproape totdeauna în regentă un corelativ ca: *ita* = astfel, *sic* = aşa. *tam* — aşa de, *tantus* = atât de mare, *talis* = astfel de etc.

- Neque enim quisquam est *tam* malus, *ut* videri velit (Quint., III, 8, 44 = Nimeni nu este aşa de rău încât să vrea să se vadă acest lucru).

6. SUBORDONATA CONDIŢIONALĂ

Propoziţia condiţională arată o împrejurare care condiţionează realizarea acţiunii din regentă, cu alte cuvinte acţiunea propoziţiei regente se îndeplineşte numai cu condiţia îndeplinirii acţiunii din subordonată. Ea se leagă de regentă prin conjuncţiile: *si* = dacă, *nisi, ni. si non, sin* = dacă nu, *si forte* - dacă cumva, *dummodo* = numai să.

Deoarece între acţiunea subordonatei condiţionale şi cea a regentei este o atât de strânsă legătură, încât acţiunea regentei nu se poate realiza decât prin realizarea acţiunii din subordonată, aceste două propoziţii formează o unitate sintactică strâns legată, numită *perioadă condiţională* sau *ipotetică*. Fiecare propoziţie a perioadei condiţionale poartă o denumire specială: subordonata (în care se formulează condiţia) se numeşte *protază,* iar regenta (care arată rezultatul îndeplinirii condiţiei din protază) se numeşte *apodoză.* O particularitate a perioadei condiţionale este faptul că în general se găsesc aceleaşi timpuri şi moduri atât în protază cât şi în şi apodoză. Cu toate acestea, strânsa legătură dintre protază şi apodoză nu se manifestă întotdeauna prin această identitate de moduri şi timpuri. Scriitorul îşi alege modul şi timpul care exprimă mai exact starea sa afectivă sau nuanţa de gândire necesară.

În funcţie de relaţia care se stabileşte între condiţia exprimată în protază şi consecinţa ce rezultă din îndeplinirea ei, raportată la realitate, clasificarea tradiţională stabileşte trei modalităţi de construire a perioadei condiţionale:

I. Condiţionala cu indicativul *sau* perioada condiţională reală exprimă presupunerea vorbitorului că îndeplinirea condiţiei este un fapt real, deci şi certitudinea că acţiunea din apodoză se realizează în mod necesar ca urmare a îndeplinirii condiţiei din protază. Cu alte cuvinte, condiţionala reală exprimă o acţiune pe care vorbitorul o prezintă ca reală, indiferent dacă este de fapt reală sau nu.[28]

Uneori, condiţionala cu indicativul este o simplă formulă de politeţe, ca în limba română propoziţia "Dacă sunteţi bun..."
În protaza perioadei reale se află modul indicativ, iar în apodoză, orice mod personal.

1. *Indicativul în ambii termeni ai perioadei*

- Male facit, *si istuc facit* (Plt., *Men.,* 805 = Rău face dacă face acest lucru).

- *Si est animus aequus tibi,* sat habes, qui bene vitam colas (Plt., *Aui,* 187 = Dacă ai inima împăcată, ai destul pentru a fi fericit).

- *Si post fata venit gloria,* non propero (Mart., V, 10, 12 = Dacă gloria vine după moarte, nu mă grăbesc).

2. *Indicativul în protază, imperativul în apodoză*

- *Si homo es,* id quod es, semper esse te, cogita (Q. Curt., VII, 8, 26 = Dacă eşti om, gândeşte-te să fii totdeauna ce eşti).

3. *Indicativul în protază, conjunctivul în apodoză*

[28] N.I. Barbu, *Condiţionalele la indicativ în greacă, latină,română*, în „*Studii clasice*", vol. II, 1960, pp.159-170.

- Itaque *si ... possumus esse liberi,* vincamus odium pacemquc patriamur (Cic., *Phil.,* XIII, 7 = Dacă ... putem să fim liberi, să învingem ura şi să lăsăm să fie pace).

- *Si volumus* aequi rcrum omnium iudices esse, hoc primum nobis persuadeamus neminem nostrum esse sine culpa (Sen., *De ira,* II, 28, 1 = Dacă vrem să fim drepţi judecători ai tuturor lucrurilor, să ne convingem mai întâi că nimeni dintre noi nu este fară greşeală).

II. Perioada potenţială este fraza în care condiţia pusă în protază se consideră realizabilă, posibilă, deci şi realizarea acţiunii din apodoză este posibilă. Se foloseşte conjunctivul prezent sau perfect atât în protază cât şi în apodoză, cu excepţiile amintite mai sus.

- Nam *si sciat noster senex ... Il* suscenseat (Plt., *Asin.,* 458-459 = Căci dacă ar şti bătrânul nostru ... s-ar supăra).

- Tute *si pudoris egeas,* sumas mutuum (Plt., *Amplu,* 819 = Dacă ai nevoie de ruşine, ia-ţi imprumut).
- *Etiam fera animaţia si clausa teneas,* virtutis obliviscuntur (Tac., *Hist.,* IV. 64, 12 = Chiar animalele sălbatice, dacă le ţii închise, îşi uită puterea).

III. Perioada ireală este fraza în care atât condiţia cât şi urmarea realizării sunt sau se consideră irealizabile, contrare realităţii, fie în prezent, fie în trecut. Predicatul se află la imperfectul conjunctivului - pentru o condiţie irealizabilă în prezent - şi la mai mult ca perfectul conjunctivului - pentru o condiţie irealizabilă în trecut - în ambii termeni ai perioadei.

7. SUBORDONATA CONCESIVĂ

Propoziţia circumstanţială concesivă exprimă o acţiune care ar putea împiedica acţiunea din regentă, totuşi acţiunea regentei se realizează în ciuda acestei piedici. Între subordonata concesivă şi regenta ei există deci o opoziţie, marcată uneori în regentă prin adverbele: *tamen* = totuşi, *at* = dar, *saltem* = cel puţin etc., care devin corelative ale conjuncţiilor concesive.

Propoziţiile concesive se pot construi atât cu modul indicativ, cât şi cu modul conjunctiv, după cum piedica din concesivă este redată ca un fapt real, sigur, sau numai ca o ipoteză.

1. Subordonata concesivă cu indicativul se leagă de regentă prin conjuncţia *quamquam* = deşi, cu toate că; ea exprimă o împrejurare, considerată reală, care ar putea împiedica acţiunea din regentă.

- *Quamquam gravatus fuisti,* non nocuit tamen (Plt., *Sticli.*, 712 = Cu toate că ai făcut greutăţi, totuşi nu ţi-a mers rău).

2. Subordonata concesivă cu conjunctivul este introdusă prin următoare : conjuncţii: *cum* = deşi, cu toate că; *ut* = deşi; *quamvis* = cu toate că, oricât de oricât vrei să ..., deşi; *licet* (la origine verb) = deşi.

- *Fremant omnes licet,* dicam quod sentio (Cic., *De or.*, I, 44, 195 = Chiar dacă murmură toţi, voi spune ceea ce cred).

- *Protinus ut moriar.* non ero, terra, tuus (Ov., *Trist.*, IV, 10, 129 = Deşi voi muri curând, nu voi fi, pământule, al tău).

- Non dicam. *licet usque me rogetis* (Mart., II, 23 = N-am să spun, oricât m-aţi ruga).

3. Subordonata concesivă legată de regentă prin conjuncţiile concesive formate cu *si: tamesti, etsi, etiamsi* — chiar dacă, măcar că, cu toate că, se construieşte cu *indicativul* sau cu *conjunctivul,* după cum exprimă un fapt considerat real, realizabil sau ireal. Uneori însăşi conjuncţia *si* are sens concesiv. *Tamesti* şi *etsi,* în perioada clasică, se întâlnesc rareori cu conjunctivul.

- Non vicii, *etsi vidi* (Plt.. *Mii.,* 407 = Nu am văzut, deşi am văzut).

- Quamobrem ego te hoc, soror, *tamesti es maior*, ut tuum memineris officium (Plt., *Stich.,* 46-47 = De aceea eu, soră, deşi eşti mai mare, te sfătuiesc să nu-ţi uiţi datoria).

• • • *SUBORDONATELE RELATIVE*

Se numesc propoziţii *relative* subordonatele care se leagă de regentă prin pronume relative sau adverbe de relaţie. Sunt două categorii de propoziţii relative:

I) Propoziţiile relative atributive sunt propoziţii care îndeplinesc rolul unui atribuit pe lângă un nume din regentă şi se construiesc cu modul *indicativ.*

- Non ego idem facio, ut alios ... .vidi, *qui... // aut soli aut lunae miserias narrar.: suas* (Plt., *Mere.,* 3-5 = Eu nu fac ce am văzut făcând pe alţii, care işi povestesc nefericirea soarelui sau lunii).

- Novit namque omnia vates *quae sunt, quae fuerunt, quae mox ventura trahuntur* (Verg.. *Georg.,* 392-393 = Căci profetul toate le cunoaşte, cele ce sunt, ce au fost şi care vor fi).

- Omne tulit punctum. *qui miscuit utile dulci* (Hor., *Ep. ad Pis.,* 343 = E lăudat de toţi cel care îmbină folositorul cu plăcutul).

- *Qui consilium non petit,* auxilium petere non debet (T. Liv., V, 17 = Cine nu cere sfat, acela nu trebuie să ceară ajutor).

- *Qui stultis vicieri erudiţi voi unt*, stulti eruditis videntur (Quint., X, 7, 21 = Cei care vor să pară învăţaţi pentru proşti par proşti celor învăţaţi).

II) Propoziţiile relative circumstanţiale, deşi determină tot un nume din regentă, exprimă nuanţe circumstanţiale finale, consecutive, etc. (pronumele relativ putând fi înlocuit cu conjuncţia corespunzătoare). Se construiesc cu modul conjunctiv.

1. Subordonatele relative finale

- Delectus sum ab universa provincia, *qui eius iura fortunasque defenderem* (C-ic., *In Caec. div.,* 65 = Am fost ales de toată provincia să-i apăr drepturile şi averile).

2. Subordonatele relative consecutive

- Nulius dolor est *quem non longinquitas temporis minuat* ac *molliat* (Cic., *Ad fam.,* IV, 5 = Nu există durere pc care durata timpului să n-o micşoreze şi să n-o domolească).

3. Relative cauzale

- Amant te neque iniuria // *quis sis tam pulcher* (Plt., *Mii.,* 58-59 = Te iubesc pe bună dreptate, deoarece eşti aşa de frumos).

4. Relative concesive

Hodie qui fuenm liber eum nune potivit pater servitutis (Plt., *Amph.,* 177-178 = Deşi az; d:m!neaţă am fost liber, tatăl m-a tăcut sclav).

5. Relative condiţionale

- *Unde utilitas ostenderetur,* illuc libidinem transferebat (Tac., *Ann.,* XIII, 45 = Dacă i se arăta vreun folos de undeva, acolo îşi muta plăcerea).

ORDINEA CUVINTELOR ÎN PROPOZIŢIE

(Topica limbii latine)

Legătura dintre cuvinte în limba latină, respectiv funcţia fiecărui cuvânt, este indicată de terminaţii (desinenţe) ale declinărilor şi conjugărilor. Pentru acest motiv, ordinea cuvintelor în propoziţie nu are o valoare gramaticală, ele putând fi aşezate mai liber decât în limbile moderne. Astfel propoziţia românească: „ *Profesorul laudă pe elev* ” se poate traduce: *Magister discipulum laudat,* sau *Discipulum laudat magister,* sau *Laudat magister discipulum.* Înţelesul rămâne acelaşi pentru că este determinat nu de ordinea cuvintelor ci, aşa cum am arătat, de terminaţii (desinenţe).

Totuşi şi în latineşte ordinea cuvintelor nu este chiar întâmplătoare, pentru că prin această ordine scriitorul urmăreşte să redea anumite nuanţe ale gândirii, anumite efecte stilistice.

În general ordinea cuvintelor într-o propoziţie poate fi de două feluri:

I. Ordinea gramaticală (obişnuită, normală)

II. Ordinea retorică, nuanţată (inversiunea)

I. În **ORDINEA GRAMATICALĂ,** regula este ca subiectul să stea în fruntea propoziţiei iar predicatul la sfârşit.

- Germani multum ab hac consuetudine differunt. (Caes.B.G.VI,21)= Germanii se deosebesc mult de acest obicei.

Ordinea retorică (inversă) se abate de la regula de mai sus şi are scopul să scoată în evidenţă anumite idei pe care scriitorul pune un accent deosebit.

- Aliud iter habemus nullum = nu avem nici un alt drum. (Se pune accentul pe faptul că într-adevăr nu există nici un alt drum).

Cu privire la ordinea cuvintelor în propoziţia latină se pot da câteva reguli:

a. Adjectivul stă înaintea substantivului sau în urma lui. Primul caz are o importanţă mai mare. Când zicem: „Domus pulchra" =

casă frumoasă, este o exprimare rece, fără nici o nuanţă. Când zicem: „Pulchra domus” = frumoasă casă, este o exprimare nuanţată, admirativă.

b. Atributul genetival urmează aceeaşi regulă ca şi adjectivul.

- Corporis voluptates = plăcerile trupului.

- Salus republicae = salvarea republicii.

c. Apoziţia se pune de obicei în urma substantivului determinat, în special când are şi ea o determinare.

- Homerus poeta, Dionysius Tyrannus, Alexander, rex Macedonum.

d. Numeralele cardinale şi **ordinale, pronumele demonstrative,** se pun în *general* înaintea substantivului determinat.

- Tres pueri = trei copii; primo anno = în primul an;

- hic mons = acest munte.

e.**Pronumele posesiv** şi **nehotărât** urmează aceeaşi regulă ca apoziţia,: se pun în urma substantivului.

- Pater meus = tatăl meu;

- homo quidam = un om oarecare.

f. **Negaţia non** se punte înaintea cuvântului negat.

- Canis **non me** momordit sed fratrem meum = câinele nu pe mine m-a muşcat, ci pe fratele meu.

Ordinea complementelor în propoziţie:

1. După subiect şi atribut urmează complementul circumstanţial, apoi complementul indirect iar complementul direct la sfârşit înaintea predicatului.

- Pater hodie magno cum gaudio filio suo librum donavit = tatăl a dănrii astăzi fiului său o carte cu multă bucurie.

2. Numele predicativ stă de obicei înaintea verbului auxiliar, dar îl găsim aşezat şi după acesta.

- Calcaria equitum Antiochi aurea fuerunt = pintenii călăreţilor lui Antiochus au fost de aur.

- Amiciţia hominum malorum fallax est = prietenia oamenilor răi înşelătoare.

- Iustitia est regnorum fundamenta = dreptatea stă la baza conducerii i stat.

3. Adverbele sunt aşezate de obicei înaintea cuvântului determinat, alicii în urma acestuia.

- Medici semper recta consilia aegrotis dant = medicii dau totdeaim sfaturi bune (corecte) bolnavilor.

- Ac fuit antea tempus, cum Germanos Galii virtute superarei (Caes.B.G.VI,24) = şi a fost înainte un timp când galii întreceau pe german: iz virtute (bărbăţie).

4. Conjuncţiile de coordonare sau subordonare stau totdeauna la încep tul propoziţiei pe care o leagă de cea precedentă. Excepţie fac: vero, autem = însă; enim = căci; care stau după unul sau două cuvinte.

5. Prepoziţiile sunt aşezate înaintea cuvântului al cărui caz îl dictează: in Galliam eo = merg în Galia; ad Caesarem = la Caesar; nihil sine deo = nimic fără Dumnezeu

OBS. **Vocativul** nu stă niciodată la începutul propoziţiei, ci după unul sau mai multe cuvinte.

II. ORDINEA RETORICĂ (inversiunea)

Pentru a sublinia în mod deosebit anumite cuvinte sau idei din vorbirea sa, oratorul, scriitorul sau simplul vorbitor, schimbă ordinea normală a frazei, primul şi ultimul loc putând fi ocupat de oricare cuvânt. Prin această schimbare a ordinii cuvintelor în propoziţie sau frază, se urmăreşte deci evidenţierea părţii mai importante. Astfel vom observa la începutul propoziţiei, în general, un cuvânt asupra căruia se atrage atenţia, fără a se ţine seama de funcţia lui sintactică. Acelaşi cuvânt poate fi plasat şi la sfârşitul propoziţiei.

- Erant omnino itinera duo = erau în total două drumuri. Caesar pune în fruntea propoziţiei predicatul, iar numeralul la sfârşit, prin aceasta accentuând faptul că existau numai două drumuri şi nu altele.

Scriitorii latini aveau deci libertatea de a plasa cuvintele după alte criterii. Iată câteva exemple:

1. Predicatul înaintea subiectului: Pulchrum est benefacere reipublicae. (Sall.Cat.3) = este frumos să faci bine republicii.

2. Adjectivul înaintea substantivului: Novam Ascanius urbem sub Albano monte condidit. (T.L.1,3) = Ascanius a întemeiat un oraş nou la poalele muntelui alban.

3. Genitivul înaintea substantivului care îl cere: Huius pugnae fama perlata in urbem. (T.L.III,61) = faima acestei lupte s-a răspândit în oraş.

4. Pronumele demonstrativ în urma substantivului: Lex haec, quae ad ludos pertinet, est omnium iucundissima. (Cic.Mur.19,40) = această lege, care are legătură cu jocurile, este foarte plăcută tuturor.

5. Un cuvânt oarecare aşezat la sfârşitul propoziţiei pentru a sublinia ideea: Helveţii dicebant sibi esse in animo iter per provinciam facere, propterea quod aliud iter haberent **nullum.** (Caes.B.G.I,7) = Helveţii spuneau că au de gând să treacă prin provincie, deoarece nu aveau nici un alt drum.

Pentru a sublinia însemnătatea unei idei, mai existau şi alte procedee:

1. Despărţirea cuvintelor care merg împreună: Caesar **omnem ex castris equitatum suis** auxilio misit. (Caes.B.G.IV.37) = Caesar a trimis din tabăra sa în ajutor toate cavaleria.

2. Alăturarea cuvintelor care exprimă aceeaşi idee sau idei asemănătoare, ori contrare: Ut ad **senem senex de senectute,** sic hoc libro ad **amicum amicissi- mus de amiciţia** scripsi. (Cic.De am.1,5) = după cum eu fiind bătrân am scris unui bătrân despre bătrâneţe, tot aşa în această carte am scris unui prieten foarte despre prietenie.

3. Topica latină mai prezintă două particularităţi care sunt cele mai frecvente cazuri de abatere de la ordinea gramaticală a cuvintelor şi care dau un particular frazei latine.

a. *Chiasmul (încrucişare)* este o aranjare a cuvintelor din două propoziţii într-un sens, apoi invers, astfel încât să se întâlnească tocmai ideile care se opun mai puternic. Astfel ceea ce se află la început în prima propoziţie, se găseşte la sfârşit în a doua propoziţie.

- Memento beneficiorum, iniuriarum obliviscere = aminteşte-ţi de binefaceri, uită de nedreptăţi. Ideile scoase în relief şi care se opun între ele: beneficiorum = binefacerile şi iniuriarum = nedreptăţile.

b.*Paralelismul* este contrar chiasmului şi constă în repetarea a construcţii.

- Ausi sunt transire latissimum flumen, ascendere altissimas ripas subire iniquissimum locum = au îndrăznit să treacă un fluviu foarte lat, şi coaste foarte înalte, să traverseze un loc foarte neprielnic.

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

Barbu N. I. şi Vasilescu I.Toma, *Gramatica latină,* Editura Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1969.

Bujor I.I., Chiriac Fr., *Gramatica limbii latine,* EIBMBOR, Bucureşti, 1957.

Lăzărescu Constantin şi Marin Andrei, *Manual de Limbi clasice,* Manual pentru Seminariile Teologice, anul III, EIBMBOR, Bucureşti, 1993.

Matei C. Horia, *O istorie a lumii antice,* Editura Universitas, Chişinău, 1993.

Matei Virgil, *Gramatica limbii latine*, Editura Scripta, Bucureşti, 1996.

Pârlog Maria, *Gramatica limbii latine,* Editura ALL, Bucureşti, 1996.

Quesemand Anne, *Limba latină,* Editura Teora, Bucureşti, 1996.

Şerban Gh. I., *Compendiu de gramatică. Culegere de texte latine,* Editura Porto-Franco, Galaţi, 1995.

Ştef Felicia, *Curs de limba latină,* Editura Romfel, Bucureşti, 1993.

C U P R I N S

Studiu introductiv..... 2

Noţiuni de fonetică..... 7

Morfologia..... 11

Substantivul..... 12

Adjectivul..... 33

Pronumele..... 45

Numeralul..... 60

Verbul..... 75

Adverbul..... 137

Prepoziţia..... 147

Conjuncţia..... 150

Interjecţia..... 153

Texte aplicative.....154

Sintaxa limbii latine.....176
Propoziţia. Părţile de propoziţie.....177
Sintaxa cazurilor.....185
Sintaxa frazei.....209
Topica limbii latine.....235
Bibliografie selectivă.....245
Cuprins.....246